

De arbeidsmarkt in Vlaanderen

DEEL 2

MINDER GEZIN, MEER ARBEID?

De arbeidsdeelname van de
bevolking naar gezinspositie.

Een situering van Vlaanderen
in Europa

Jaarreks 2002

De arbeidsmarkt in Vlaanderen, 2002

JAARREEKS

DEEL 1 De wereld, onze arbeidsmarkt?

DEEL 2 Minder gezin, meer arbeid?

DEEL 3 Lokale arbeidsmarkten op de kaart gezet

DEEL 4 Jaarboek

INHOUDSOPGAVE

| | |
|-------------------------------------------------------------------------|-----------|
| WOORD VOORAF | 7 |
| LEESWIJZER | 9 |
| CIJFERBIJLAGE | 11 |
| INLEIDING | 13 |
| HOOFDSTUK 1 Profiel van de huishoudtypen | 18 |
| 1. Inwonend bij de ouders | 25 |
| 2. Alleenstaand | 29 |
| 3. Koppels zonder kinderen | 33 |
| 4. Koppels met kinderen | 37 |
| 5. Eenoudergezinnen | 43 |
| 6. Andere gezinstypen | 45 |
| 7. Vlaams Gewest versus Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest | 47 |
| HOOFDSTUK 2 Jongeren tussen 15 en 24 jaar. Thuis of aan het werk | 51 |
| 1. Globale situatieschets Europa | 53 |
| 2. Vlaanderen in Europa | 57 |
| 2.1 Thuiswonende jongeren | 57 |
| 2.2 Alleenstaande jongeren en jonge koppels | 61 |
| 3. Evolutie | 63 |
| 4. Jonge mannen en vrouwen | 67 |
| 5. Besluit | 70 |
| HOOFDSTUK 3 Volwassenen tussen 25 en 49 jaar. De drukke leeftijd | 73 |
| 1. Inwonend bij de ouders | 77 |
| 1.1 Midden-Europa | 77 |
| 1.2 Zuid-Europa | 79 |
| 2. Alleenstaanden | 83 |
| 3. Koppels zonder kinderen | 89 |
| 3.1 Midden-Europa | 89 |
| 3.2 Zuid-Europa | 93 |
| 3.3 Vlaams Gewest | 93 |
| 4. Koppels met kinderen | 97 |
| 4.1 Jonge ouders (25-34 jaar) | 99 |
| 4.2 Ouders 35-49 jaar | 103 |
| 4.3 Drie of meer kinderen | 109 |
| 5. Eenoudergezinnen | 111 |
| 6. Evolutie | 115 |
| 7. Besluit | 117 |

| | | |
|---------------------------------|-------------------------------------------------------------|-------------------|
| HOOFDSTUK 4 | Ouderen tussen 50 en 64 jaar. Van werk naar pensioen | 121 |
| 1. | De feminisatie van de arbeidsmarkt | 125 |
| 2. | Alleenstaanden | 131 |
| 2.1 | EU-11-landen | 131 |
| 2.2 | Vlaams Gewest | 133 |
| 2.3 | Alleenstaande mannen | 133 |
| 3. | Koppels zonder kinderen | 135 |
| 3.1 | EU-11-landen | 135 |
| 3.2 | Vlaams Gewest | 137 |
| 3.3 | Evolutie | 141 |
| 4. | Koppels met kinderen | 145 |
| 4.1 | EU-11-landen | 145 |
| 4.2 | Vlaams Gewest | 147 |
| 4.3 | Evolutie | 150 |
| 5. | Eenoudergezinnen | 153 |
| 5.1 | EU-11-landen | 153 |
| 5.2 | Vlaams Gewest | 153 |
| 6. | Besluit | 155 |
| BESLUIT | | 157 |
| METHODOLOGIE | | 167 |
| BIBLIOGRAFIE | | 173 |
| VERKLARENDE WOORDENLIJST | | achterflap |

De groeiende arbeidsdeelname van vrouwen gaat gepaard met veranderingen in de organisatie van het gezinsleven. Ook de gezinsstructuur zelf verandert: gezinnen worden kleiner, jongeren stellen de gezinsvorming langer uit, het aantal alleenstaanden en eenoudergezinnen groeit. Hoe de deelname van vrouwen en mannen aan het beroepsleven varieert volgens de gezinspositie waarin ze leven, is het onderwerp van deze publicatie. De situatie in het Vlaams Gewest wordt in een Europese context geplaatst.

— Dit boekdeel maakt deel uit van de reeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', editie 2002. De reeks biedt duiding bij het actuele arbeidsmarktbeleid en bij de kerncijfers, trends, ontwikkelingen en actuele beleidsvraagstukken op de arbeidsmarkt.

— De uitgave van deze reeks kadert in de werkzaamheden van VIONA, het Vlaams Interuniversitair Netwerk Arbeidsmarktrapportering, een model van beleidsgericht wetenschappelijk onderzoek van de arbeidsmarkt, uitgebouwd op initiatief van de Vlaamse Regering, de Vlaamse Sociale Partners en het Europees Sociaal Fonds. De werkzaamheden van het Steunpunt WAV worden gefinancierd door het programma Steunpunten Beleidsrelevant Onderzoek, het Europees Sociaal Fonds en het VIONA-programma, dat door de Administratie Werkgelegenheid wordt gecoördineerd.

— Wij danken hierbij de Vlaamse Regering en meer in het bijzonder de Vlaams Minister van Werkgelegenheid en Toerisme, dhr. R. Landuyt en de Vlaamse Minister voor Onderwijs, mevr. M. Vanderpoorten alsook hun respectievelijke beleidsadministraties voor hun inspanningen terzake.

Prof. dr. J. Bundervoet
Promotor Steunpunt WAV

Prof. dr. J. Vranken
Voorzitter Stuurgroep
Strategisch Arbeidsmarktonderzoek

Dit boek kan op verschillende manieren gelezen worden. Als je in de eerste plaats geïnteresseerd bent in een **globaal overzicht** van de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen naar het gezinstype waarin ze leven, dan is het wenselijk het besluit achteraan dit boek te lezen. Wie echter **meer details** wil weten over één of meerdere specifieke gezinstypen kan terecht in de verschillende hoofdstukken van het boek. In hoofdstuk 1 vind je een cijfermatige typering van de gezinstypen (welk aandeel van de bevolking, in welke leeftijdsklassen, welke evolutie,...) en in de volgende drie hoofdstukken vind je achtereenvolgens informatie over de arbeidssituatie van personen in de gezinstypen bij de jongeren (15-24 jaar), de volwassenen (25-49 jaar) en de ouderen (50-64 jaar). Door de indeling van elk hoofdstuk in kleinere delen kan je gemakkelijk de passage over een bepaalde gezinspositie terugvinden. Zo'n passage over een gezinstype kan afzonderlijk gelezen worden: kennis over de voorgaande paragrafen of hoofdstukken is daarbij niet noodzakelijk. De **figuren** op de linkerpagina dienen als ondersteuning van de tekst. Passages in de tekst die erg ingewikkeld lijken door hun vele nuanceringen en details, worden vaak eenvoudig en doorzichtig wanneer je de bijpassende figuur bekijkt.

De **tabel op de binnenzijde van de voorflap** is het referentiepunt van dit boek: je vindt er de gemiddelde werkzaamheidsgraden naar gezinspositie, leeftijd en geslacht van de bevolking in EU-11 (de 11 onderzochte Europese lidstaten) en in het Vlaams Gewest. Wil je weten wat het gewicht is van een bepaald huishoudtype in de bevolking, dan kan je terecht in de **overzichtstabel van hoofdstuk 1** (p. 18-19). Je vindt er voor elk land de aandelen van het huishoudtype naar leeftijd en geslacht. Ben je op zoek naar de werkzaamheidsgraad van een specifiek huishoudtype, dan kan je terecht in één van de **overzichtstabellen bij de hoofdstukken 2 tot 4**. Opnieuw vind je in deze tabellen voor elk land afzonderlijk de werkzaamheidsgraden van de huishoudtypen. Een **verklarende woordenlijst** met de definities van enkele arbeidsmarkttermen vind je op de binnenzijde van de achterflap.

C CIJFERBIJLAGE

Deze publicatie bevat heel wat cijfermateriaal. Om dit statistisch materiaal voor de lezer op een vlotte manier toegankelijk te maken, hebben we ervoor geopteerd om de cijferbijlage op elektronische wijze ter beschikking te stellen op de website van het Steunpunt WAV: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

U vindt er de cijfers die als basis dienen voor de figuren en de gedetailleerde gegevens over de arbeidssituatie naar gezinstype in de verschillende Europese lidstaten.

I INLEIDING

Net als in de rest van de geïndustrialiseerde wereld is de arbeidsparticipatie van vrouwen in de meeste landen van de Europese Unie de laatste tien jaar toegenomen.¹ Deze stijgende participatie vond plaats tegen de achtergrond van belangrijke veranderingen in de gezinsstructuur. Zowel de samenstelling als de levensloop van het huishouden, zowel in als buiten gezinsverband, zijn het laatste decennium sterk gewijzigd. Deze veranderingen werden enkele decennia geleden ingezet en voltrokken zich in de diverse lidstaten aan verschillend tempo (Coleman, 1999).

Kleinere huishoudkernen

De veranderingen in huishoudstructuur in de loop van de jaren '90 kunnen samengevat worden in de vaststelling dat de huishoudkernen steeds kleiner werden. In alle landen die in dit rapport onderzocht werden, is het aantal gezinnen met drie of meer kinderen gedaald, en in de meeste landen ook het aantal gezinnen met twee kinderen. Het aantal koppels zonder kinderen is in de meeste landen sterk toegenomen. Het meest spectaculair is echter de stijging van de alleenstaanden: in de betreffende Europese landen leeft anno 2000 gemiddeld 10% van de inwoners tussen 15 en 64 jaar alleen, terwijl dit in 1990 nog 7,6% was. Ook het aantal alleenstaande ouders is de voorbije tien jaar gevoelig toegenomen.

Grotere diversiteit

De daling van het gemiddelde kinderaantal per vrouw is een van de belangrijke factoren in de gewijzigde gezinssamenstelling (Eurostat, 1999a). Het gezin met twee kinderen is nu de norm, in de meeste landen op de voet gevolgd door het gezin met één kind. Het gewijzigde kinderaantal gaat gepaard met wezenlijke veranderingen in de arbeidsmarktaandeelname van vrouwen. Maar er is meer aan de hand dan de daling van het aantal kinderen alleen. Sinds

¹ Behalve in landen die reeds in het begin van de jaren '90 een zeer hoge participatie van vrouwen kenden: Denemarken, Finland en Zweden.

de jaren '70 kennen de meeste Europese landen ook een daling van het aantal huwelijken en een toename van het aantal scheidingen, het huwelijk en de geboorte van het eerste kind worden tot op latere leeftijd uitgesteld, steeds meer mannen en vrouwen blijven kinderloos, de samenlevingsvormen buiten het huwelijk kennen een sterke groei en het aantal eenoudergezinnen neemt aanzienlijk toe. Het resultaat van deze evoluties is dat een grotere diversiteit is ontstaan in de samenstelling van de huishoudens.² Deze diversiteit wordt weerspiegeld in een gevarieerder participatiepatroon van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt.

De huishoudtypen en de databron

Vooraleer we ingaan op de arbeidsmarktsituatie van de bevolking ingedeeld naar huishoudpositie, geven we in hoofdstuk 1 een cijfermatig overzicht van de diverse huishoudtypen. De invalshoek bij de indeling in huishoudtypen is *de persoon*. Dit wil zeggen dat de groepering van de diverse huishoudtypen niet gebeurt op basis van de *huishoudkernen*, maar aan de hand van de *individuen* die zich in een bepaalde positie van een bepaald huishoudtype bevinden. Bijvoorbeeld: een gezin dat bestaat uit een ouderpaar en twee kinderen, komt in dit dossier niet voor als één gezinstype maar als vier individuen waarvan twee in de categorie 'samenwonend met een partner en twee kinderen' en twee in de categorie 'inwonend bij ouders'. De precieze omschrijving van de diverse huishoudposities vind je in de methodologie.

De bron waarop we onze analyse baseren is de Labour Force Survey (LFS), een Europese databank die beheerd wordt door de Europese statistiekinstelling Eurostat en die op haar beurt gebaseerd is op de diverse nationale enquêtes naar de arbeidskrachten; voor België is dit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS). Door de beperkingen van deze databank konden slechts 11 Europese lidstaten in de analyse opgenomen worden. Voor Zweden, Denemarken en Finland bevat de LFS geen huishouddata op individueel niveau en voor Luxemburg zijn de verschillende huishoudcategorieën te klein om betrouwbaar te zijn. De 11 Europese lidstaten die wel in de analyse werden opgenomen zijn België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Spanje. Deze 11 landen tesamen worden aangeduid met de afkorting 'EU-11'.

² Voor meer informatie over de 'destandaardisatie van de huishoudstructuur' en de oorzaken ervan zie: Lesthaeghe (2000).

De meest recente gegevens die in de analyse gebruikt worden hebben betrekking op het jaar 2000. Daarnaast wordt ook de evolutie in de loop van de jaren '90 besproken. Niet voor alle 11 landen zijn echter (betrouwbare) data met betrekking tot 2000 beschikbaar, of kan een evolutie vanaf 1988 (of 1990) gegeven worden. Data kunnen ontbreken omwille van twee redenen: ten eerste zijn de LFS-data zoals voor deze analyse vereist, voor bepaalde landen en voor bepaalde jaren onbestaande (met andere woorden niet leverbaar door Eurostat); ten tweede vertonen de tijdreeksen voor sommige landen zo grote breuken (vaak als gevolg van een wijziging in de enquête) dat een beschrijving van de evolutie onmogelijk wordt - om dit op te vangen werden bepaalde jaren aan het begin of aan het einde van de tijdreeks uit de analyse geweerd. Door deze beperkingen hebben de meest recent beschikbare data voor Groot-Brittannië betrekking op 1999 en voor Ierland op 1997; daarnaast kan voor Duitsland en Nederland slechts een evolutie geschetst worden vanaf 1992 en voor Oostenrijk vanaf 1995. Ten slotte zijn er drie landen (België, Italië en Portugal) waarvan de data jaarlijks grote schommelingen vertonen en dus minder betrouwbaar zijn. Deze onvolkomenheid werd opgevangen door voor deze drie landen met *voortschrijdende gemiddelden* te werken: in plaats van de data van één bepaald jaar, wordt telkens het gemiddelde van drie jaren genomen, zodat grote schommelingen afgevlakt worden. Omdat 2000 het laatst beschikbare jaar was en om niettemin een zekere eenvoud in de tekst te bewaren, hebben we ervoor geopteerd om voor deze drie landen het gemiddelde van 1998, 1999 en 2000 aan te duiden met '2000'. Hieruit vloeit voort dat ook alle andere jaartallen voor België, Italië en Portugal betrekking hebben op het gemiddelde van dát jaar en de twee jaren ervoor. Een overzicht van alle gebruikte data op jaarbasis voor de 11 landen vind je in de methodologie.

Opzet en indeling van het boek

Het doel van deze publicatie is na te gaan op welke manier de bevolking participeert aan de arbeidsmarkt naargelang de gezinspositie waarin hij of zij zich bevindt. In deze analyse proberen we tevens te achterhalen waar Vlaanderen zich situeert ten opzichte van de Europese lidstaten. We weten dat de arbeidsdeelname sterk verschilt naar leeftijd en geslacht. We gaan na of de gezinspositie waarin personen zich bevinden een bijkomende onderscheidende factor vormt. We toetsen in welke mate een aantal gangbare opvattingen nog geldt, zoals bijvoorbeeld de stelling dat moeders minder sterk aanwezig zijn op de arbeidsmarkt dan vrouwen zonder kinderen. Daarnaast komen ook bepaalde vergelijkingen tussen gezinsposities aan bod die minder voor de hand liggen, zoals bijvoorbeeld het verschil tussen alleenstaanden en koppels, tussen ouderen mét en zonder kinderen etc.

In een eerste hoofdstuk lichten we elk gezinstype dat in deze publicatie aan bod komt nader toe. Zowel de man-/vrouw-verdeling als de concentratie naar leeftijdsklasse komen aan bod. Daarnaast wordt beknopt de evolutie geschetst van het gezinstype in de loop van de jaren '90 en belichten we de situatie in Vlaanderen vanuit een internationaal perspectief. Een bepaalde gezinspositie kan heel wat anders betekenen voor jongeren dan voor ouderen. Neem bijvoorbeeld iemand zonder kinderen die samenleeft met een partner. In de jongere leeftijdsklassen is dit iemand die net aan gezinsvorming is begonnen en inzake tijdsbesteding nog geen rekening moet houden met kinderen. In de oudere leeftijdsklassen daarentegen, zal dit veelal iemand zijn waarvan de kinderen reeds het huis uit zijn en die reeds het grootste deel van de beroepsloopbaan of de zorg voor het huishouden achter de rug heeft. Omdat de arbeidsdeelname van personen in verschillende gezinsposities sterk verschilt naar leeftijd, hebben we er in deze publicatie voor gekozen om de drie grote leeftijdscategorieën afzonderlijk te behandelen. Hoofdstuk 2, 3 en 4 behelzen achtereenvolgens de jongeren tussen 15 en 24 jaar, de volwassenen tussen 25 en 49 jaar en de ouderen tussen 50 en 64 jaar.

Binnen elk hoofdstuk hebben we de verdere indeling laten bepalen door de invalshoek die uit de analyse als meest zinvol naar voren kwam. Bij de jongeren (hoofdstuk 2) blijkt het al dan niet inwonen bij de ouders een belangrijke onderscheidende factor te zijn, naast het feit of de jongere nog studeert of niet. Bij de 25- tot 49-jarigen overheerst haast in elk huishoudtype het verschil tussen mannen en vrouwen, maar in bepaalde gezinsposities is de seksekloof dominantier dan in andere. Ook bij de ouderen heeft de seksekloof de overhand en zorgt het feit of er nog kinderen in het ouderlijk huis wonen voor bijkomende verschillen inzake arbeidsmarktdeelname.

Landengroepen

De opzet van deze publicatie is niet alleen een beschrijving te geven van de arbeidsdeelname naar gezinspositie in het Vlaams Gewest, maar ook na te gaan in hoeverre het deelnamepatroon in ons gewest overeenkomt met dat in de buurlanden en in de overige (beschikbare) Europese lidstaten. Om deze beschrijving enigszins overzichtelijk te houden zullen we in de analyse telkens die landen groeperen die min of meer een gelijkaardig patroon vertonen. Na een beschrijving van de situatie in deze landengroepen geven we aan bij welke groep het Vlaams Gewest het dichtst aansluit. Dit wordt meestal gevolgd door een korte situering van de twee andere gewesten. Naargelang het huishoudtype en de leeftijdscategorie worden de betrokken Europese lidstaten anders gegroepeerd. Meestal loopt er een duidelijke scheidingslijn tussen de Midden-Europese landen en Zuid-Europa en situeren Vlaanderen en België zich rond het Europese gemiddelde. Vaak ook moeten we afwijken van de indeling

Midden-/Zuid-Europa. Om steeds te kunnen terugrijpen naar een referentiekader, hebben we aan de binnenkant van de voorflap van dit boekje een tabel opgenomen met de gemiddelde werkzaamheidsgraden naar huishoudtype in EU-11 en in het Vlaams Gewest.

Werkzaamheidsgraad en werkloosheidsgraad

De arbeidssituatie van de bevolking wordt in deze publicatie hoofdzakelijk beschreven aan de hand van de werkzaamheidsgraad. Dit is het aandeel werkenden binnen een bepaalde bevolkingsgroep. De totale beroepsbevolking bestaat echter niet alleen uit werkenden maar ook uit werkzoekenden. De werkloosheidsgraad (of het aandeel werkzoekenden binnen de beroepsbevolking) is een tweede indicator om de arbeidssituatie van een bevolkingsgroep in kaart te brengen. We betrekken deze indicator echter enkel in de analyse wanneer deze iets wezenlijks toevoegt aan de beschrijving van een bepaalde bevolkingsgroep. De niet-beroepsactieven ten slotte, vallen in deze publicatie uiteen in twee groepen: de studenten en de 'overigen'. Deze laatste groep duiden we aan met de term 'inactieven'. De indeling van de bevolking in werkenden, werkzoekenden en inactieven, gebeurt op basis van de internationale ILO-definitie die door de leverancier van de data (Eurostat) gevolgd wordt. Meer uitleg hierover vindt u in de methodologie. Voor een omschrijving van de gebruikte arbeidstermen kan u steeds terugrijpen naar de woordenlijst op de binnenzijde van de achterflap.



PROFIEL VAN DE HUISHOUDTYPEN

Hoofdstuk 1

Tabel 1.1

Verdeling van de huishoudposities van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) naar geslacht en per land (EU-11; 2000*)

| % | EU-11 | Vlaams Gewest | Waals Gewest | Brussels Hoofd. Gewest | België | Duitsland | Frankrijk | Griekenland | Groot-Brittannië | Ierland | Italië | Nederland | Oostenrijk | Portugal | Spanje |
|---------------------------|-------|---------------|--------------|------------------------|--------|-----------|-----------|-------------|------------------|---------|--------|-----------|------------|----------|--------|
| Totaal 15-64 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 22 | 18 | 18 | 16 | 17 | 16 | 18 | 29 | 16 | 27 | 30 | 15 | 20 | 29 | 35 |
| Alleenstaand | 10 | 8 | 10 | 21 | 10 | 15 | 12 | 6 | 11 | 6 | 6 | 13 | 11 | 3 | 3 |
| Met partner | 19 | 20 | 15 | 13 | 18 | 26 | 22 | 14 | 23 | 11 | 11 | 29 | 19 | 10 | 9 |
| Met partner en 1 kind | 15 | 15 | 14 | 11 | 14 | 16 | 15 | 16 | 13 | 9 | 18 | 13 | 15 | 20 | 14 |
| Met partner en 2 kind | 17 | 17 | 14 | 11 | 15 | 15 | 16 | 20 | 15 | 14 | 20 | 17 | 16 | 18 | 20 |
| Met partn. en 3+ kind | 7 | 7 | 7 | 9 | 7 | 5 | 8 | 5 | 7 | 16 | 6 | 7 | 6 | 5 | 8 |
| Eenoudergezin | 4 | 3 | 4 | 6 | 4 | 3 | 4 | 2 | 6 | 3 | 3 | 3 | 4 | 3 | 2 |
| Ander | 7 | 13 | 17 | 14 | 14 | 5 | 5 | 9 | 9 | 14 | 7 | 1 | 10 | 12 | 10 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| Vrouwen 15-64 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 19 | 16 | 16 | 14 | 16 | 13 | 15 | 24 | 13 | 23 | 26 | 12 | 17 | 27 | 32 |
| Alleenstaand | 9 | 7 | 9 | 19 | 9 | 13 | 11 | 6 | 10 | 5 | 5 | 12 | 10 | 3 | 3 |
| Met partner | 20 | 22 | 16 | 14 | 19 | 28 | 23 | 15 | 24 | 11 | 12 | 31 | 20 | 10 | 10 |
| Met partner en 1 kind | 16 | 15 | 14 | 10 | 14 | 16 | 15 | 17 | 13 | 10 | 19 | 14 | 15 | 20 | 15 |
| Met partner en 2 kind | 17 | 17 | 14 | 10 | 15 | 15 | 15 | 20 | 14 | 14 | 21 | 18 | 16 | 18 | 20 |
| Met partn. en 3+ kind | 7 | 7 | 7 | 8 | 7 | 5 | 8 | 5 | 6 | 16 | 6 | 7 | 6 | 5 | 8 |
| Eenoudergezin | 6 | 4 | 8 | 10 | 6 | 6 | 7 | 4 | 10 | 6 | 5 | 5 | 6 | 5 | 4 |
| Ander | 7 | 12 | 16 | 14 | 13 | 5 | 5 | 9 | 8 | 15 | 7 | 1 | 10 | 12 | 10 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| Mannen 15-64 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 24 | 19 | 20 | 18 | 19 | 18 | 21 | 33 | 19 | 30 | 33 | 17 | 23 | 32 | 37 |
| Alleenstaand | 11 | 9 | 11 | 23 | 11 | 16 | 13 | 5 | 12 | 7 | 6 | 15 | 12 | 2 | 3 |
| Met partner | 18 | 19 | 14 | 13 | 17 | 25 | 21 | 12 | 23 | 10 | 10 | 28 | 18 | 9 | 8 |
| Met partner en 1 kind | 15 | 15 | 14 | 11 | 14 | 16 | 15 | 16 | 14 | 9 | 18 | 13 | 14 | 20 | 14 |
| Met partner en 2 kind | 17 | 17 | 15 | 11 | 15 | 15 | 16 | 20 | 15 | 13 | 20 | 17 | 16 | 18 | 20 |
| Met partn. en 3+ kind | 7 | 7 | 8 | 9 | 7 | 5 | 8 | 5 | 7 | 16 | 6 | 7 | 6 | 6 | 8 |
| Eenoudergezin | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 |
| Ander | 7 | 14 | 18 | 14 | 15 | 5 | 6 | 8 | 9 | 14 | 6 | 1 | 10 | 12 | 9 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Tabel 1.2

Verdeling van de huishoudposities van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) naar leeftijd en per land (EU-11; 2000*)

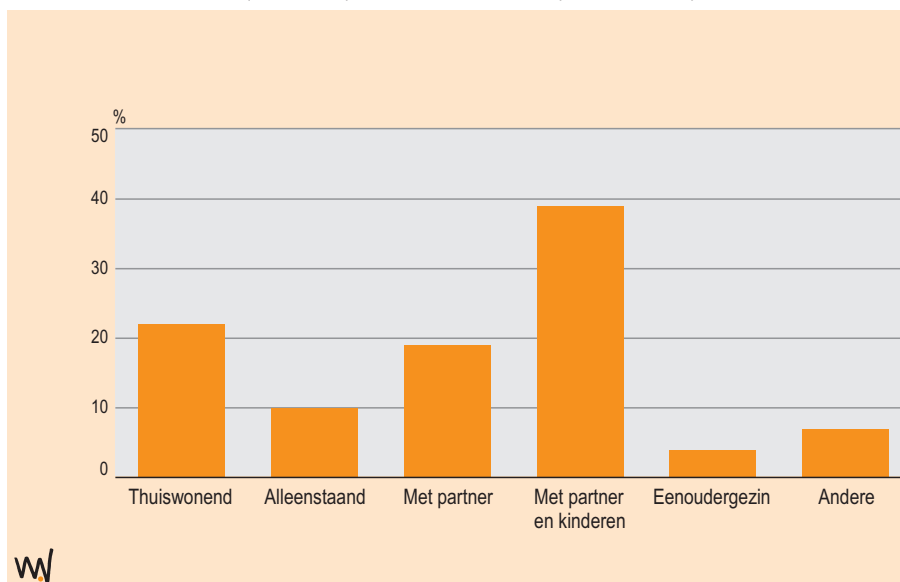
| % | EU-11 | Vlaams Gewest | Waals Gewest | Brussels Hoofd. Gewest | België | Duitsland | Frankrijk | Griekenland | Groot-Brittannië | Ierland | Italië | Nederland | Oostenrijk | Portugal | Spanje |
|--------------------------|------------|---------------|--------------|------------------------|------------|------------|------------|-------------|------------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| Totaal 15-24 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 79 | 80 | 77 | 71 | 78 | 75 | 74 | 84 | 68 | 74 | 92 | 72 | 80 | 84 | 92 |
| Alleenstaand | 6 | 3 | 4 | 10 | 4 | 10 | 9 | 6 | 5 | 2 | 1 | 11 | 5 | 1 | 0 |
| Met partner | 5 | 4 | 3 | 4 | 4 | 7 | 9 | 2 | 7 | 2 | 1 | 12 | 5 | 3 | 1 |
| Met partner en 1 kind | 2 | 2 | 1 | 2 | 2 | 3 | 3 | 1 | 3 | 1 | 2 | 2 | 2 | 4 | 1 |
| Met partner en 2 kind | 1 | 0 | 0 | 0 | 0 | 1 | 1 | 0 | 1 | 0 | 1 | 1 | 1 | 1 | 0 |
| Met partn. en 3+ kind | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Eenoudergezin | 1 | 0 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 0 | 3 | 1 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Ander | 6 | 10 | 14 | 12 | 12 | 4 | 4 | 7 | 14 | 19 | 4 | 2 | 7 | 8 | 5 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| Totaal 25-49 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 12 | 5 | 5 | 4 | 5 | 7 | 6 | 23 | 6 | 12 | 23 | 4 | 11 | 18 | 26 |
| Alleenstaand | 10 | 8 | 10 | 23 | 10 | 16 | 12 | 5 | 11 | 6 | 6 | 13 | 12 | 2 | 3 |
| Met partner | 14 | 14 | 9 | 9 | 12 | 17 | 15 | 9 | 17 | 11 | 9 | 24 | 13 | 6 | 8 |
| Met partner en 1 kind | 18 | 19 | 17 | 13 | 18 | 20 | 19 | 17 | 15 | 10 | 20 | 16 | 17 | 25 | 16 |
| Met partner en 2 kind | 25 | 26 | 23 | 16 | 24 | 23 | 25 | 28 | 23 | 20 | 26 | 27 | 23 | 27 | 28 |
| Met partn. en 3+ kind | 10 | 12 | 12 | 13 | 12 | 8 | 13 | 8 | 11 | 24 | 7 | 12 | 8 | 8 | 9 |
| Eenoudergezin | 4 | 4 | 6 | 8 | 5 | 5 | 5 | 2 | 8 | 4 | 2 | 4 | 4 | 3 | 2 |
| Ander | 6 | 12 | 18 | 14 | 14 | 4 | 5 | 8 | 8 | 12 | 7 | 1 | 10 | 11 | 8 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| Totaal 50-64 jaar | | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 0 | 1 | 1 | 1 | 1 | 2 | 0 | 1 | 1 | 2 |
| Alleenstaand | 12 | 11 | 15 | 25 | 14 | 15 | 14 | 7 | 15 | 11 | 9 | 15 | 13 | 5 | 5 |
| Met partner | 40 | 46 | 40 | 32 | 43 | 53 | 47 | 30 | 48 | 22 | 20 | 54 | 40 | 26 | 17 |
| Met partner en 1 kind | 19 | 14 | 15 | 13 | 14 | 15 | 17 | 25 | 16 | 18 | 26 | 16 | 18 | 24 | 22 |
| Met partner en 2 kind | 11 | 7 | 7 | 6 | 7 | 6 | 7 | 18 | 7 | 15 | 22 | 8 | 9 | 15 | 21 |
| Met partn. en 3+ kind | 4 | 2 | 2 | 5 | 3 | 2 | 3 | 4 | 2 | 14 | 7 | 3 | 3 | 5 | 12 |
| Eenoudergezin | 4 | 2 | 3 | 5 | 3 | 3 | 3 | 4 | 3 | 5 | 6 | 3 | 4 | 5 | 5 |
| Ander | 9 | 16 | 18 | 14 | 16 | 5 | 7 | 11 | 8 | 14 | 10 | 1 | 12 | 19 | 16 |
| Totaal | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 1.1

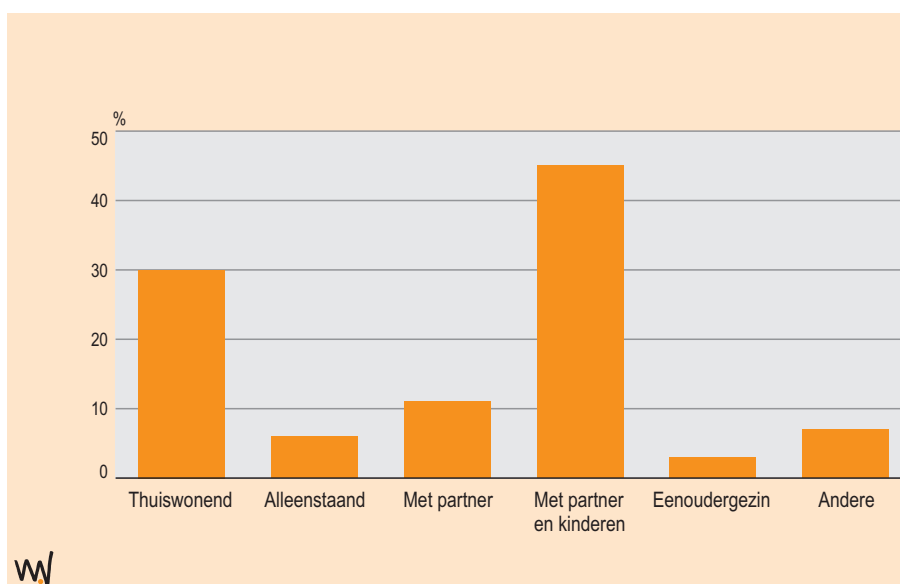
Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 1.2

Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (Italië; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

De meest voorkomende gezinspositie in de hier besproken Europese lidstaten is het kind dat inwoont bij de ouders. Gemiddeld bevindt 30% van de bevolking zich in deze huishoudpositie. Daarnaast zijn er bijzonder veel personen die samenwonen met een partner maar zonder kinderen (20% van de Europese bevolking). Uiteraard bestaat de categorie 'inwonend bij de ouders' overwegend uit kinderen jonger dan 15 jaar en vinden we bij de koppels zonder kinderen een zeer grote groep 65-plussers terug. Aangezien het thema van dit rapport betrekking heeft op de bevolking *op arbeidsleeftijd*, beperken we ons hier tot de personen tussen 15 en 64 jaar.

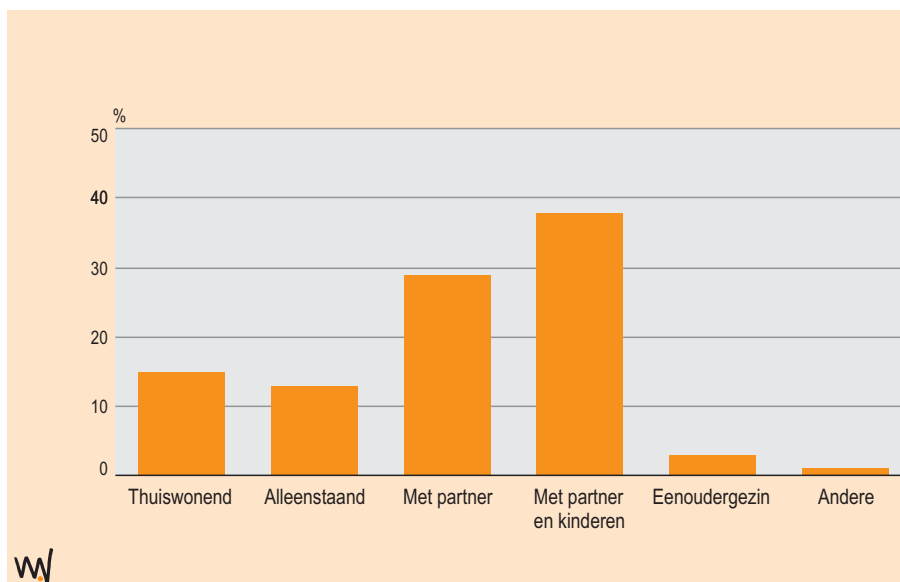
Binnen de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) is de meest voorkomende gezinspositie die van de persoon die samenwoont met een partner en één of meer kinderen (39%) (figuur 1.1).¹ Het kind dat inwoont bij de ouders en het koppel zonder (inwonende) kinderen komen op de tweede plaats (respectievelijk 21% en 19%). Dit patroon vinden we terug in Vlaanderen, in België (figuur 1.4) en gemiddeld in de hier besproken Europese lidstaten. De meeste lidstaten wijken echter sterk af van dit gemiddelde patroon (bijvoorbeeld Italië en Nederland, figuur 1.2 en 1.3).

In dit hoofdstuk komt elke huishoudcategorie die in de analyse werd opgenomen afzonderlijk aan bod. Achtereenvolgens belichten we: inwonend bij de ouders, alleenstaand, samenwonend met partner zonder kinderen, samenwonend met partner en kinderen en het eenoudergezin. We bespreken het huidige aandeel van elk huishoudtype in de bevolking op arbeidsleeftijd en schetsen kort de evolutie ervan in de loop van de jaren '90. In deze beschrijving worden telkens de landen met gelijkaardige kenmerken gegroepeerd. Op het einde van het hoofdstuk geven we een globaal overzicht van de situatie in Vlaanderen en de twee andere Belgische gewesten.

¹ Meer cijfermateriaal, zoals de cijfers achter de figuren, vind je in de cijferbijlage op www.steunpunt.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

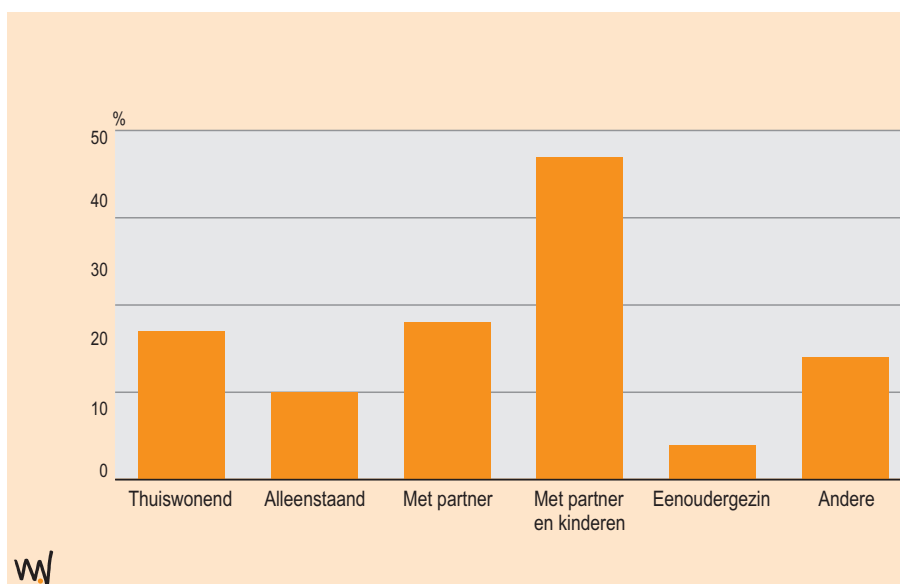
Figuur 1.3

Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (Nederland; 2000)



Figuur 1.4

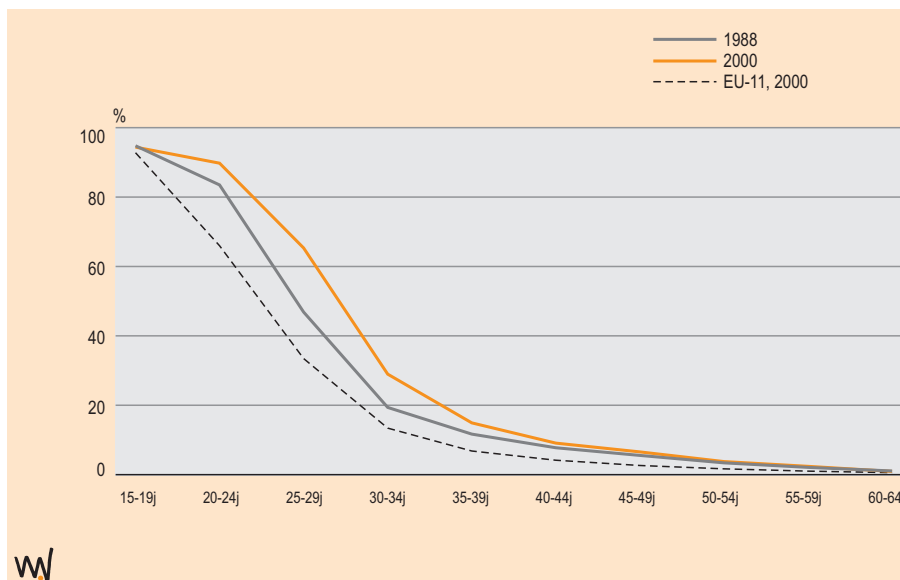
Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (België; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

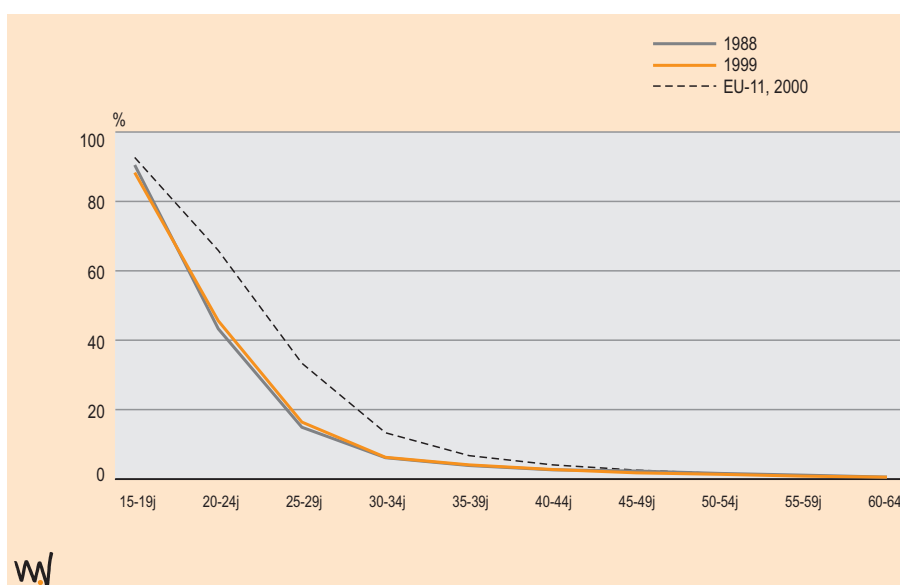
Figuur 1.5

Aandeel van de bevolking dat inwoont bij de ouders, naar leeftijd (Spanje; 1988 en 2000)



Figuur 1.6

Aandeel van de bevolking dat inwoont bij de ouders, naar leeftijd (Groot-Brittannië; 1988 en 1999)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

1 *Inwonend bij de ouders*

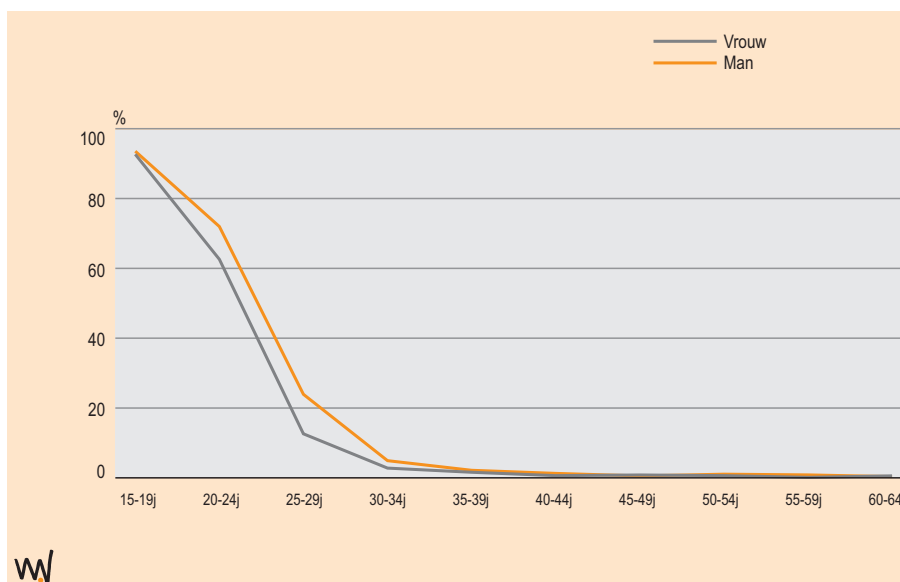
In de hier besproken Europese lidstaten woont ongeveer één op vijf inwoners tussen 15 en 64 jaar bij de ouders (tabel 1.1). In de *Zuid-Europese landen* (Spanje, Portugal, Italië, Griekenland) zijn dit er heel wat meer (tot één op drie in Spanje). Dit heeft enerzijds te maken met de jongere leeftijdsstructuur van de bevolking tussen 15 en 64 jaar in deze landen (er zijn méér jongeren tussen 15 en 24 jaar) alsook met het feit dat een groter aandeel van deze jongeren nog inwoont bij de ouders. Mannen en vrouwen uit deze landen blijven bovendien tot op hogere leeftijd wonen in het ouderlijk huis (Castiglioni e.a., 1994). Deze tendens heeft zich het laatste decennium nog versterkt: in Spanje, Italië en Griekenland woont anno 2000 zo'n kwart van de jonge dertigers (30-34 jaar) bij de ouders. Ook in Ierland zorgt de jonge bevolkingsstructuur ervoor dat een groot deel van de bevolking in het ouderlijk huis leeft (27% van de 15-64-jarigen). Figuur 1.5 toont de situatie in Spanje als voorbeeld van dit zuidse patroon.

In *Nederland, Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk* komt de gezinspositie 'inwonend bij de ouders' veel minder vaak voor (15% tot 18% van de bevolking op arbeidsleeftijd). Een toename ten opzichte van tien jaar geleden is er in deze landen nauwelijks. Bovendien zijn degenen die zich in deze gezinspositie bevinden voornamelijk 15- tot 24-jarigen; van de 25- tot 29-jarigen woont nog slechts één op zes in het ouderlijk huis en in de hogere leeftijdsklassen is deze gezinspositie een randfenomeen. In voornoemde landen hebben dus reeds heel wat jongeren tussen 20 en 24 jaar het ouderlijk huis verlaten. Meestal wonen ze alleen of samen met een partner. Het voorbeeld van Groot-Brittannië (figuur 1.6) laat zien hoe sterk het patroon in onze buurlanden afwijkt van dat in Zuid-Europa (figuur 1.5).

België en Oostenrijk situeren zich tussen beide landengroepen. Respectievelijk 17% en 20% van de inwoners tussen 15 en 64 jaar woont nog bij de ouders. Zoals in onze buurlanden is het wonen in het ouderlijk huis een zaak van de jongeren: bij 30-plussers komt deze gezinspositie nauwelijks voor. Verschillend van onze buurlanden en meer aansluitend bij het Zuid-Europese patroon is het feit dat een groter deel van de 15- tot 24-jarigen in België nog inwoont bij de ouders (78% tegenover gemiddeld 72% in onze buurlanden en 90% in de Zuid-Europese landen). In Vlaanderen is dit patroon nog meer uitgesproken: 80% van de jongeren, of 580 000 personen tussen 15 en 24 jaar, woont nog thuis (tabel 1.2). Sinds het midden van de jaren negentig gaat het percentage jongeren dat nog inwoont bij de ouders opnieuw in stijgende lijn, zowel in Vlaanderen als in de andere gewesten.

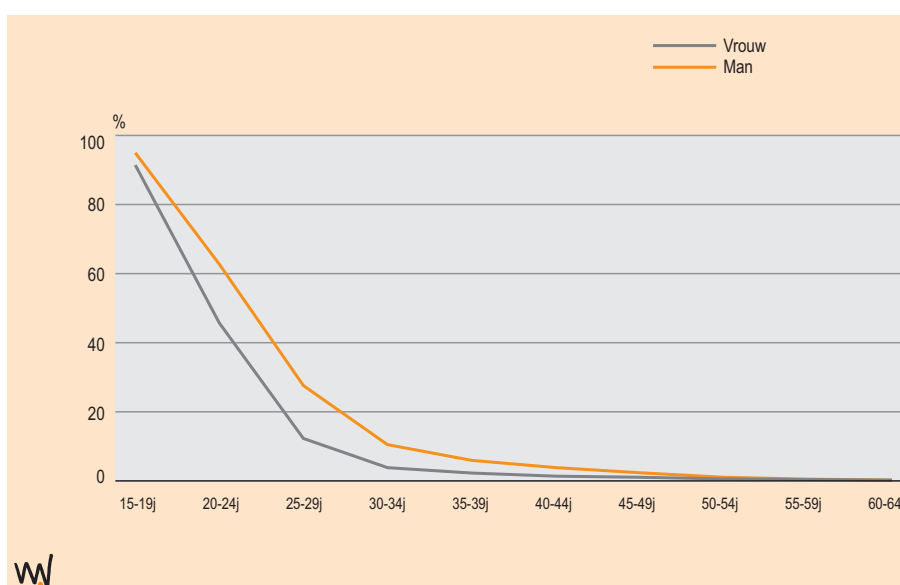
Figuur 1.7

Aandeel van de bevolking dat inwoont bij de ouders, naar leeftijd en geslacht (Vlaams Gewest; 2000)



Figuur 1.8

Aandeel van de bevolking dat inwoont bij de ouders, naar leeftijd en geslacht (Duitsland; 2000)

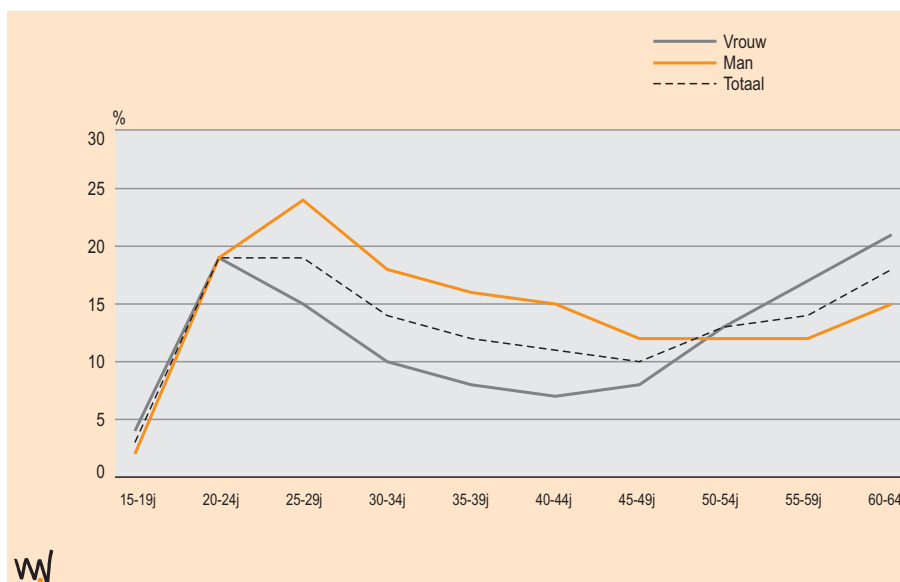


Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Tot slot moet opgemerkt worden dat *mannen* vaker inwonen bij de ouders dan *vrouwen* (tabel 1.1). Dit geldt voor alle hier besproken Europese landen: gemiddeld in EU-11 woont 24% van de mannen tussen 15 en 64 jaar bij de ouders, tegenover 19% van de vrouwen. Bij de jongeren blijft dit seksverschil nog beperkt (84% tegenover 75%) maar in de leeftijdscategorieën boven 25 jaar wonen systematisch bijna twee maal zo veel mannen als vrouwen nog in het ouderlijk huis (11% tegenover 6%). Figuur 1.7 toont de situatie van de thuiswonenden in het Vlaams Gewest en figuur 1.8 toont de situatie in Duitsland als voorbeeld voor de EU-11-landen.

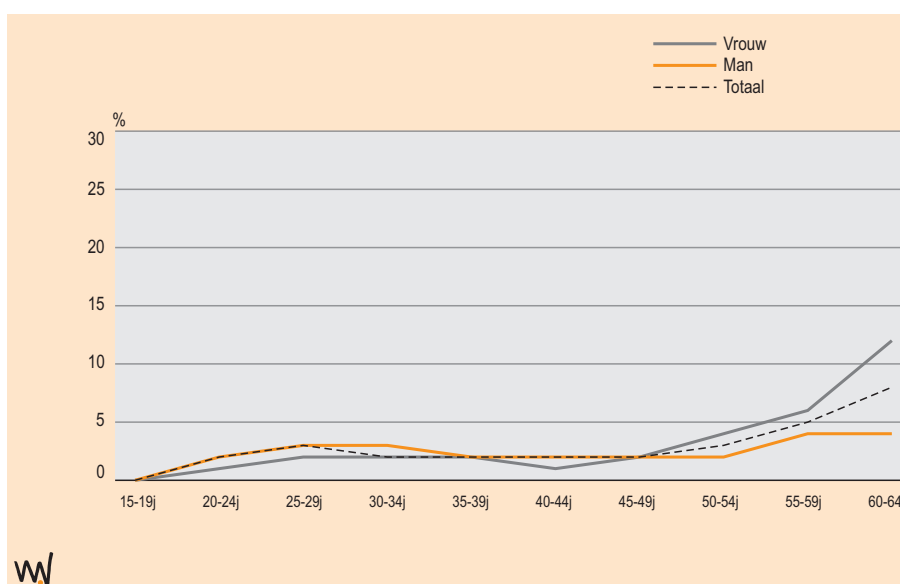
Figuur 1.9

Aandeel van de bevolking in een eenpersoonshuishouden, naar leeftijd en geslacht (Nederland; 2000)



Figuur 1.10

Aandeel van de bevolking in een eenpersoonshuishouden, naar leeftijd en geslacht (Portugal; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

2 *Alleenstaand*

In de landen die opgenomen zijn in dit rapport woont gemiddeld één op tien personen op arbeidsleeftijd in een eenpersoonshuishouden (tabel 1.1). Vooral de jonge volwassenen (ruim genomen de leeftijdscategorie tussen 20 en 34 jaar) en de ouderen (50-plussers) wonen vaak alleen. Mannen wonen doorgaans iets vaker alleen dan vrouwen (gemiddeld 11% tegenover 9%), maar op oudere leeftijd is dit niet meer zo: er zijn verhoudingsgewijs meer alleenstaande vrouwen tussen 50 en 64 jaar dan alleenstaande mannen (14% tegenover 10%).

Steeds meer alleenstaanden

De toename van het aantal eenpersoonshuishoudens is een zeer uitgesproken trend in de huishoudensdynamiek van de bevolking op arbeidsleeftijd. In sommige landen is het aantal alleenstaanden in de loop van het laatste decennium met een derde of meer toegenomen.² Opnieuw bestaat er een groot onderscheid tussen twee groepen van landen, zowel qua evolutie als wat de huidige frequentie van deze huishoudvorm betreft. Aan de ene kant situeren zich Duitsland, Frankrijk en Nederland met in alle leeftijdscategorieën een relatief hoog aantal eenpersoonshuishoudens (gemiddeld 13%) en aan de andere kant Spanje, Italië, Portugal en Griekenland met een zeer laag percentage alleenstaanden (gemiddeld 4%). Ter illustratie bij deze twee groepen van landen tonen figuur 1.9 en 1.10 het aandeel alleenstaanden in respectievelijk Nederland en Portugal.

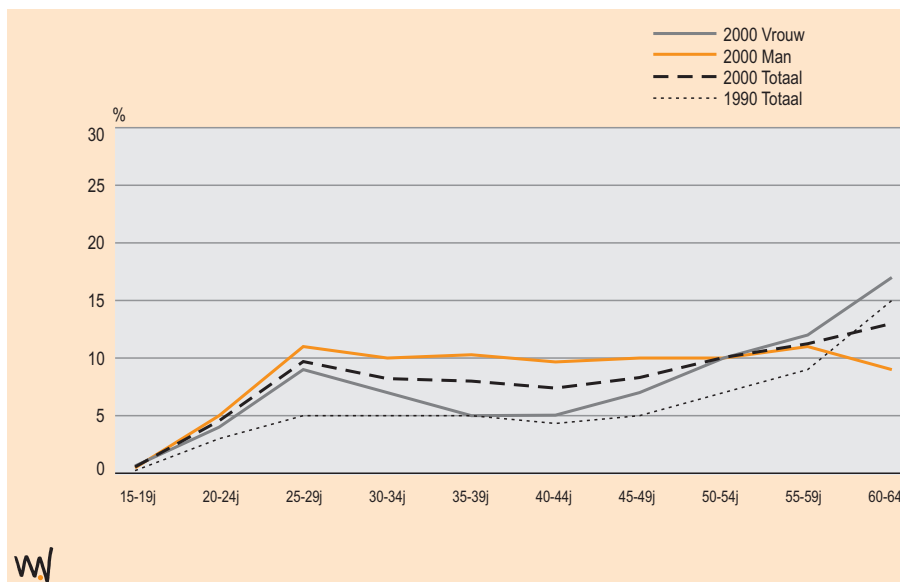
Alleen wonen voor jong en oud

In *Duitsland, Frankrijk en Nederland* woont een groot aantal jongeren (15-24 jaar) in een eenpersoonshuishouden (10%). Het percentage alleenstaanden bereikt een piek in de groep van 25-29 jaar (ca. 20%). In deze landen komt het steeds vaker voor dat jongeren na het verlaten van het ouderlijk huis eerst een tijdje in een 'tussenstadium' leven alvorens een gezin te stichten (Lesthaeghe, 2000). Ook onder de ouderen blijft het percentage alleenstaanden in deze drie landen langzaam stijgen: in 2000 woont gemiddeld 15% van de 50- tot 64-jarigen alleen. Toch vormen de eenpersoonshuishoudens al lang niet meer een gepolariseerde groep van enerzijds jongeren voor of tussen de eerste relaties en anderzijds verweduwde ouderen. Alleenstaanden behoren qua leeftijd steeds vaker tot de middengroep. Gemiddeld in voornoemde lidstaten is het percentage alleenstaanden bij de 25- tot 49-jarigen het laatste decen-

² Enkele voorbeelden: België +44% (1990-2000), Frankrijk +39% (1988-2000), Ierland +38% (1988-1997), Groot-Brittannië +73% (1988-1999).

Figuur 1.11

Aandeel van de bevolking in een eenpersoonshuishouden, naar leeftijd en geslacht (Vlaams Gewest; 1990 en 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

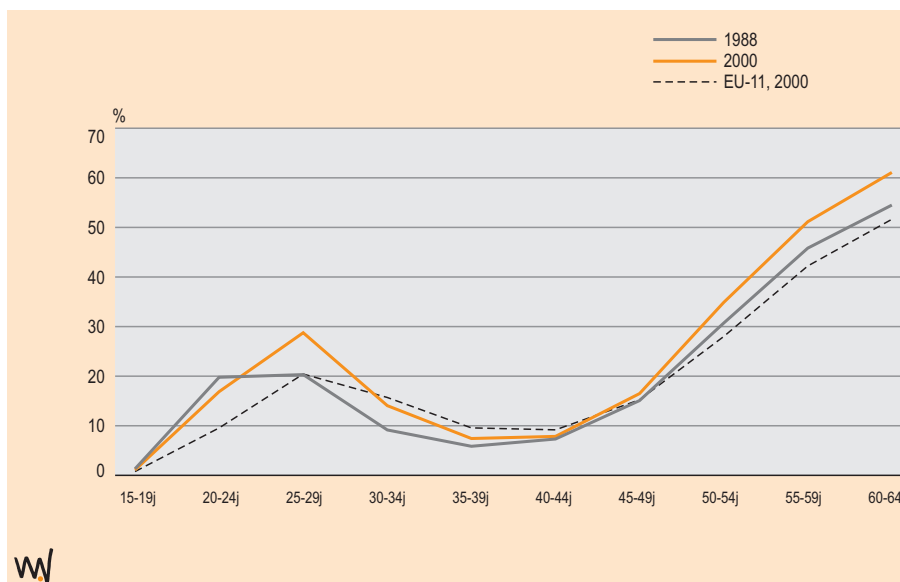
nium toegenomen van 11% in 1992 naar 14% in 2000. De voornaamste oorzaak van deze evolutie is de toename van het aantal echtscheidingen (van gehuwden) en separaties (van samenwonenden) (Surkyn, 1999). Omdat de kinderen na een scheiding meestal bij de moeder blijven wonen, zijn er in deze leeftijdscategorie bijna dubbel zo veel mannen als vrouwen die in een eenpersoonshuishouden wonen; vrouwen vinden we op hun beurt vaker terug als hoofd van een eenoudergezin.

In de *Zuid-Europese landen* komen alleenstaanden, net als tien jaar geleden, nog steeds weinig voor. Vóór de leeftijd van 60 jaar, schommelt het percentage alleenstaanden rond 5% en in Portugal en Spanje ligt het daar zelfs onder. Enkel de 20- tot 24-jarigen in Griekenland wijken af van dit patroon met een percentage alleenstaanden van 10%. Ierland sluit aan bij het Zuid-Europese patroon; enkel de Ierse 50-plussers vormen hierop een uitzondering: zij wonen ongeveer even vaak alleen als hun leeftijdsgenoten gemiddeld in Europa.

Oostenrijk, Groot-Brittannië en België leunen dichterbij het patroon van onze buurlanden, maar de aandelen van de alleenstaanden blijven er in alle leeftijdscategorieën beperkter (gemiddeld 10 à 11% tegenover 13% in onze buurlanden). Vlaanderen telt met 315 000 alleenstaanden tussen 15 en 64 jaar nog een kleiner aandeel van dit huishoudtype in de bevolking op arbeidsleeftijd (8%). Ons gewest begon het voorbije decennium echter een forse inhaalbeweging ten opzichte van de buurlanden, met een sterke stijging van de eenpersoonshuishoudens die zich voornamelijk situeert in de leeftijdscategorie 25-49 jaar (figuur 1.11). De toename van het aantal echtscheidingen wordt ook bij ons als voornaamste verklaring voor deze trend aangehaald (Surkyn, 1999).

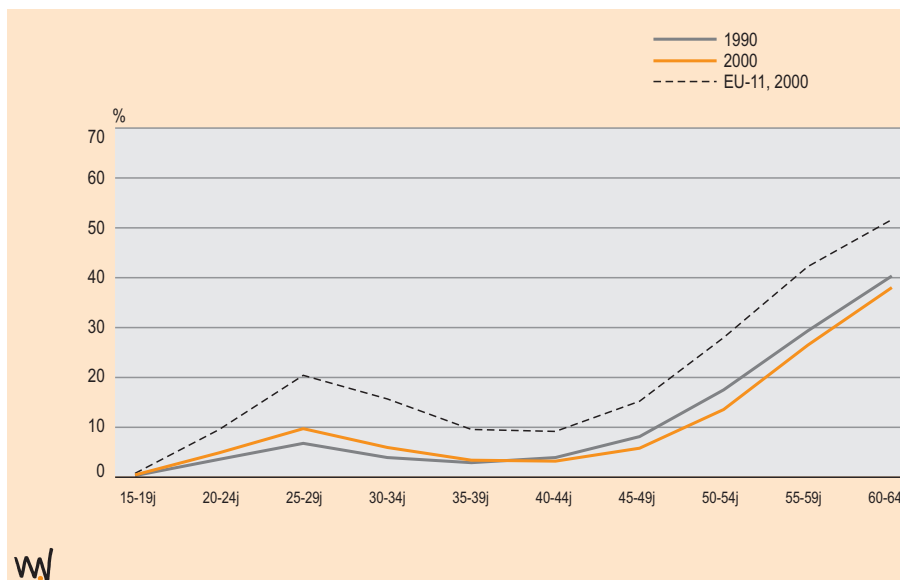
Figuur 1.12

Aandeel van de bevolking dat samenwoont met een partner zonder kinderen, naar leeftijd (Frankrijk; 1988 en 2000)



Figuur 1.13

Aandeel van de bevolking dat samenwoont met een partner zonder kinderen, naar leeftijd (Portugal; 1990 en 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

3 *Koppels zonder kinderen*

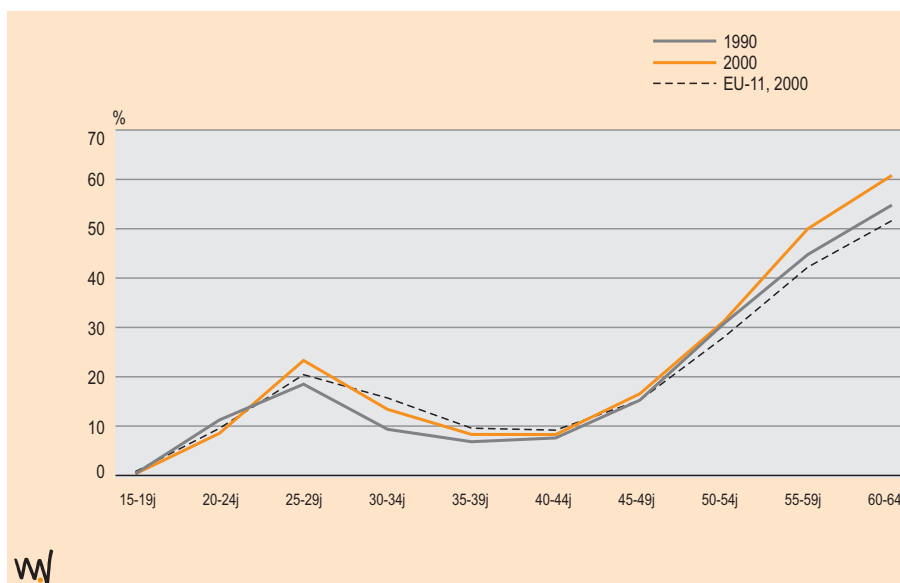
Leven in een koppel zonder kinderen is een van de samenlevingsvormen die het voorbije decennium een sterke toename kenden. Eén op vijf van de Europeanen op arbeidsleeftijd bevindt zich in deze huishoudpositie. De helft hiervan zijn personen ouder dan 50 jaar: het zijn in hoofdzaak koppels waarvan de kinderen het ouderlijk huis reeds verlaten hebben. Vrouwen tussen 50 en 64 jaar leven in alle landen iets vaker in dit gezinstype dan mannen (42% tegenover 38%). De mannen die met deze vrouwen samenwonen zijn doorgaans ouder dan hun echtgenoten en vallen daardoor gedeeltelijk buiten de beschouwde leeftijdsklasse. In de andere leeftijdsklassen is de geslachtsverdeling gelijk.

In *Duitsland, Frankrijk, Nederland en Groot-Brittannië* leeft 25% van de bevolking samen met een partner maar zonder kinderen. Deze gezinspositie vinden we vooral terug bij de jonge volwassenen (met een piek in de leeftijdscategorie 25-34 jaar) en bij de 50-plussers. In beide leeftijdscategorieën komt dit huishoudtype bovendien vaker voor dan 10 jaar geleden (zie bijvoorbeeld Frankrijk figuur 1.12). Wat de jongeren betreft hangt deze evolutie nauw samen met het uitstel van het huwelijk en het krijgen van kinderen op latere leeftijd. Vele jonge vrouwen en mannen verlaten het ouderlijk huis niet meer in de eerste plaats om een gezin te stichten, maar om eerst een poos alleen te gaan wonen of samen met een partner. Daardoor vinden we steeds meer jongeren en jonge volwassenen terug in dit tussenstadium: na het verlaten van het ouderlijk huis en vóór het stichten van een gezin (Lesthaeghe, 2000).

Ook in de *Zuid-Europese landen Spanje, Portugal, Griekenland, Italië en in Ierland* zijn het voornamelijk de jonge volwassenen en de ouderen die samenleven met een partner zonder kinderen. Hun relatieve aantallen zijn er evenwel veel beperkter (zie bijvoorbeeld Portugal, figuur 1.13). Van de jonge volwassenen (25-34 jaar) leeft in deze landen slechts zo'n 10% samen met een partner zonder kinderen (tegenover 20% of meer in hogervermelde groep landen). Bij de Zuid-Europese ouderen komt deze huishoudpositie hooguit in 30% van de gevallen voor (tegenover ongeveer 50% in hogervermelde landen). Globaal genomen leeft slechts 10% van de bevolking op arbeidsleeftijd in de Zuid-Europese landen in een koppel zonder kinderen, tegenover gemiddeld 25% in onze buurlanden en Groot-Brittannië. De verklaring hiervoor ligt in het feit dat inwoners van deze landen lang inwonen bij de ouders. Hierdoor blijft niet alleen het aandeel jongeren dat het ouderlijk huis verlaat om samen (of alleen) te gaan wonen, zeer laag, maar blijven ook de oudere personen lang behoren tot de categorie 'koppel met kinderen' alvorens over te gaan tot het 'koppel zonder (inwonende) kinderen'.

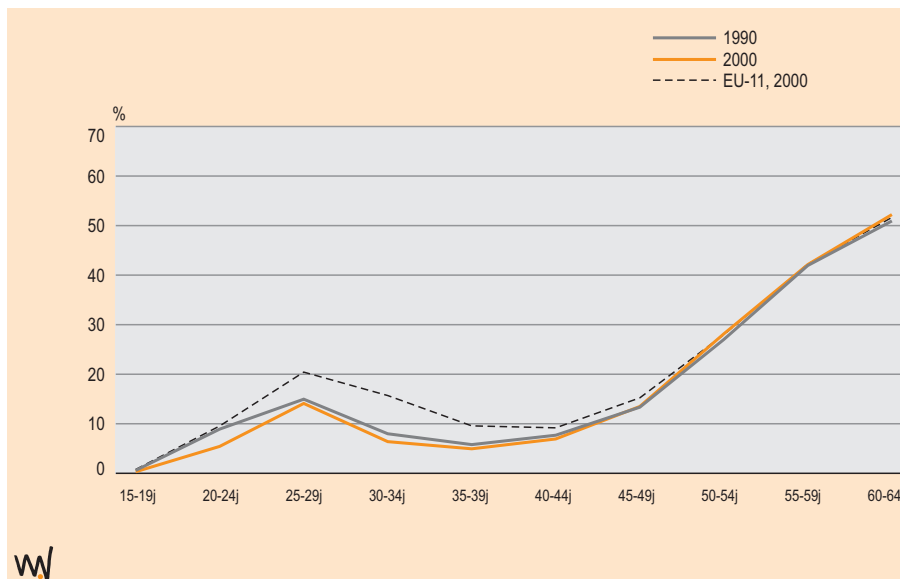
Figuur 1.14

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner zonder kinderen, naar leeftijd (Vlaams Gewest; 1990 en 2000)



Figuur 1.15

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner zonder kinderen, naar leeftijd (Waal Gewest; 1990 en 2000)

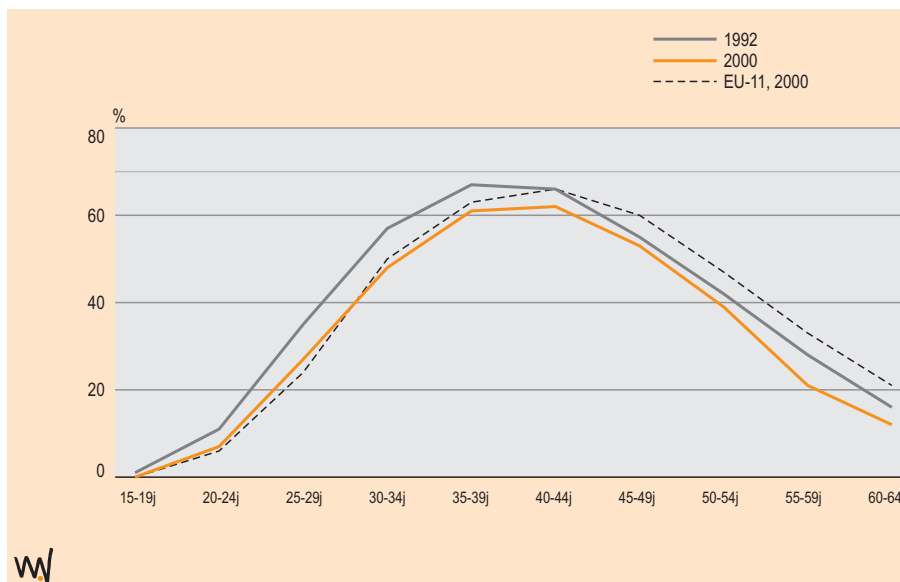


Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

België en Oostenrijk horen opnieuw in geen van beide landengroepen thuis en situeren zich in de Europese middenmoot: ongeveer 20% van de personen tussen 15 en 64 jaar leeft in een koppel zonderen kinderen. Het Belgische gemiddelde verbergt echter gewestelijke verschillen. Vlaanderen (figuur 1.14) sluit eerder aan bij de buurlanden met een relatief hoog aandeel koppels zonder kinderen en een sterke recente groei van dit gezinstype: het aandeel koppels zonder kinderen nam in de periode 1990-2000 toe van 18% naar 20% van de bevolking op arbeidsleeftijd. Vooral bij de Vlaamse 50-plussers en de 25- tot 34-jarigen was de groei aanzienlijk. Het Waals (figuur 1.15) en Brussels Hoofdstedelijk Gewest tellen in alle leeftijdscategorieën relatief veel minder koppels zonder kinderen en sluiten daarmee dichterbij het Zuid-Europese patroon. Dit is uitzonderlijk. Wat alle *andere* huishoudtypen betreft sluit Vlaanderen immers dichterbij Zuid-Europa, terwijl Wallonië en vooral Brussel sterke parallellen vertonen met de buurlanden.

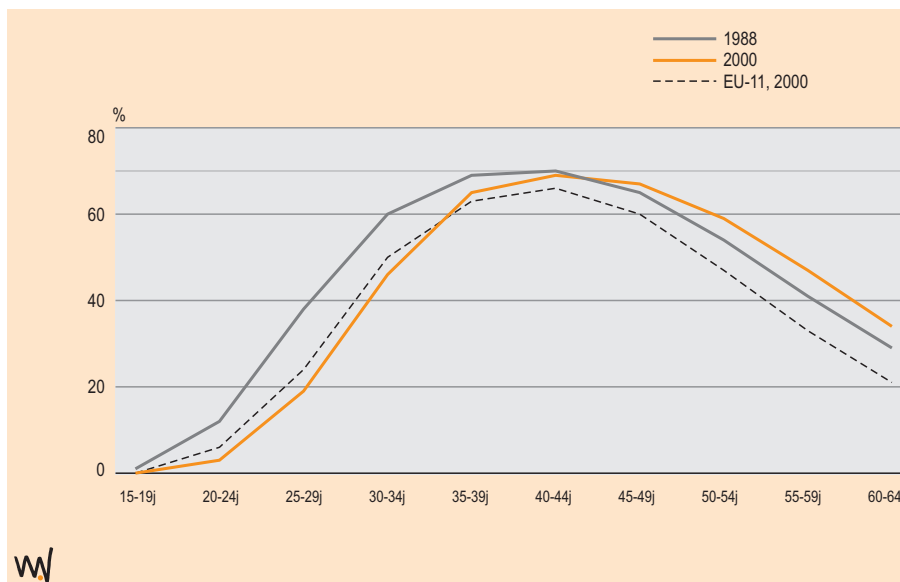
Figuur 1.16

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en kinderen, naar leeftijd (Duitsland; 1992 en 2000)



Figuur 1.17

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en kinderen, naar leeftijd (Griekenland; 1988 en 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

4 *Koppels met kinderen*

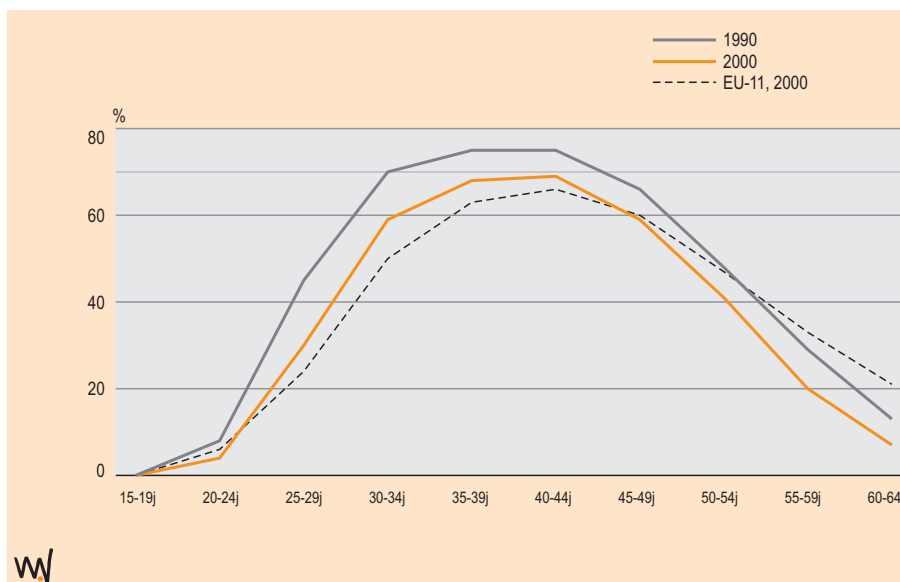
Het koppel met kinderen is de dominante samenlevingsvorm in de Europese lidstaten. Ongeveer 40% van de bevolking op arbeidsleeftijd woont onder één dak met een partner en kinderen. Dit aandeel is gelijk bij vrouwen en mannen. Opnieuw kunnen we twee groepen van landen onderscheiden: in de Zuid-Europese landen ligt het percentage koppels met kinderen iets hoger dan 40%, in de Midden-Europese lidstaten iets lager. Ook qua leeftijdsstructuur verschillen beide landengroepen onderling. We illustreren deze twee landengroepen met een grafiek van de situatie in Duitsland (figuur 1.16) en Griekenland (figuur 1.17).

Het klassieke gezin met kinderen

In alle betrokken Europese landen blijft het aantal koppels met kinderen in de jongere leeftijdscategorieën (tot 25 jaar) erg beperkt (3%). In de leeftijdscategorie 25-49 jaar woont ongeveer de helft van de bevolking samen met een partner en kinderen. De piek bevindt zich rond 35-44 jaar waar 60% à 70% van de bevolking zich in deze huishoudpositie bevindt. In de Zuid-Europese landen komt deze piek voor op iets oudere leeftijd (40-50 jaar) en ligt hij iets hoger (70% van de bevolking). Ook in Vlaanderen ligt de piek tegen de 70%, maar dan wel in de leeftijdsgroep rond 35-44 jaar (figuur 1.18). Het meest opmerkelijke verschil tussen de twee landengroepen situeert zich evenwel in de oudere leeftijdscategorieën: in onze buurlanden en in Groot-Brittannië leeft nog slechts één op vier 50-plussers samen met een partner en kinderen; in de Zuid-Europese landen is dit meer dan 40% (Portugal en Griekenland) tot meer dan de helft (Italië en Spanje). Als belangrijkste verklaring hiervoor geldt opnieuw het feit dat kinderen in deze landen veel langer in het ouderlijk huis blijven wonen. België en Vlaanderen sluiten in dit opzicht aan bij de buurlanden, Ierland bij de Zuid-Europese lidstaten.

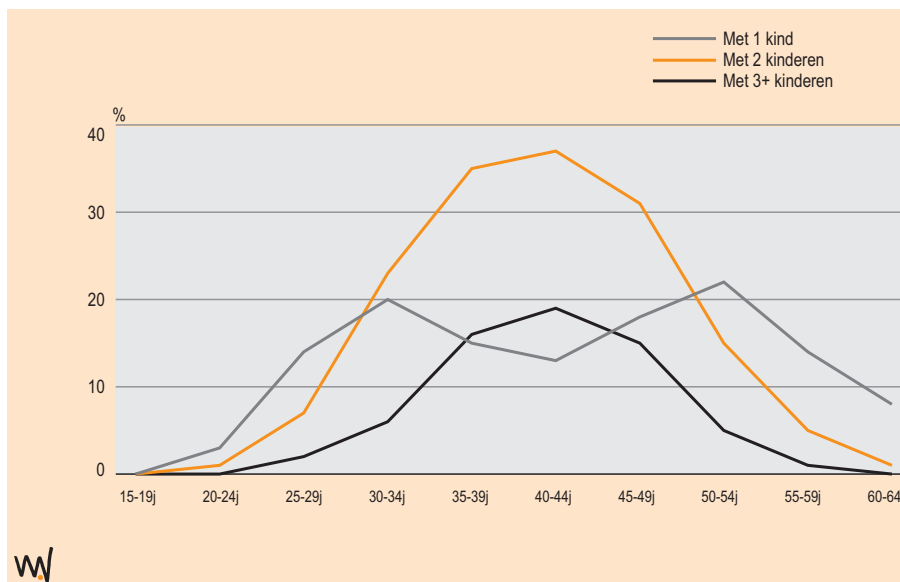
Figuur 1.18

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en kinderen, naar leeftijd (Vlaams Gewest; 1990 en 2000)



Figuur 1.19

Aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en één, twee of meer kinderen, naar leeftijd (Nederland; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Eén of twee kinderen is de norm

Meer dan 80% van de koppels met kinderen heeft één of twee kinderen. In de meeste landen komen koppels met twee inwonende kinderen net iets vaker voor dan koppels met één inwonend kind (zie bijvoorbeeld Nederland, figuur 1.19). Terzijde willen we hier nogmaals opmerken dat het in onze analyse altijd gaat om het aantal kinderen dat nog *inwoont* in het ouderlijk huis en niet over het volledige kinderaantal van deze koppels.³ Koppels met drie of meer inwonende kinderen komen in alle Europese landen veel minder vaak voor dan gezinnen met één of twee kinderen. Enkel Ierland kent nog een hoog percentage 'grote gezinnen'.

Minder (gezinnen met) kinderen

In alle betrokken landen is het percentage koppels met drie of meer kinderen de voorbije tien jaar afgenomen, zodat anno 2000 nog ongeveer 7% van de bevolking op arbeidsleeftijd samenwoont met een partner en meer dan twee kinderen (zie bijvoorbeeld Frankrijk, figuur 1.20). Ierland vormt hierop de enige uitzondering met nog steeds 16% van zijn bevolking op arbeidsleeftijd samenlevend met een partner en minstens drie kinderen (figuur 1.21).

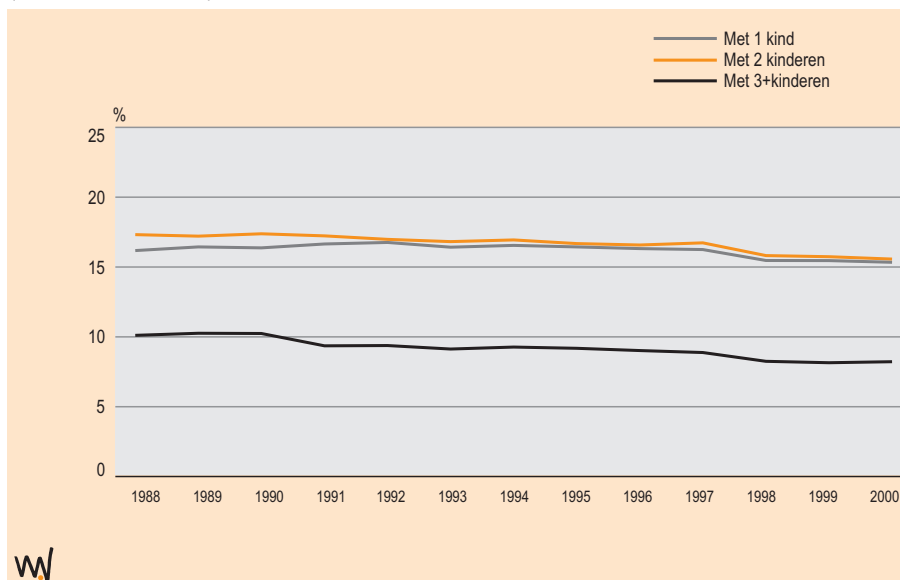
Ook het aandeel koppels met één of twee kinderen is in bijna alle landen de voorbije tien jaar afgenomen, zij het lichtjes: steeds meer volwassenen kiezen ervoor minder kinderen te krijgen of om kinderloos te blijven (Eurostat, 1999a en Rubery, 1999, p. 94-98).⁴ Gezien de concentratie van koppels met kinderen in de leeftijdscategorie 25-49 jaar, is het niet verwonderlijk dat de daling zich hier het sterkst manifesteert: terwijl in het begin van de jaren '90 nog gemiddeld 60% van de 25- tot 50-jarigen in EU-11 samenleefde met een partner en kinderen, is dit aan het begin van de 21ste eeuw nog maar 53%. In België was deze daling meer uitgesproken (van 63% naar 54%). Vlaanderen vertoont opnieuw een traditioneler patroon en blijft met 58% in de leeftijdscategorie 25-50 jaar een van de hoogste concentraties kennen van koppels met kinderen in Europa.

3 De gemiddelde gezinsgrootte, gemeten als de 'voltooid vruchtbaarheidgraad' van vrouwen, bedraagt voor de generaties geboren in 1950-1965 ongeveer 1,8 (zowel in België als gemiddeld in de EU). Gedetailleerde informatie vind je in Eurostat (1999).

4 De sterke daling van het aandeel koppels met drie of meer kinderen had in sommige landen (Spanje, Portugal en Ierland) een lichte toename van de koppels met één of twee kinderen tot gevolg.

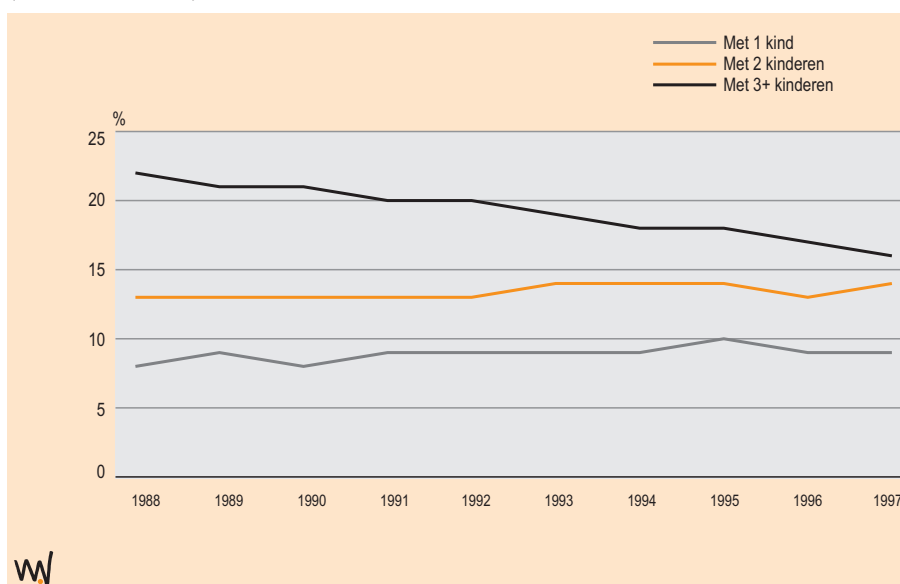
Figuur 1.20

Evolutie van het aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en één, twee of meer kinderen (Frankrijk; 1988-2000)



Figuur 1.21

Evolutie van het aandeel van de bevolking dat samenleeft met een partner en één, twee of meer kinderen (Ierland; 1988-1997)

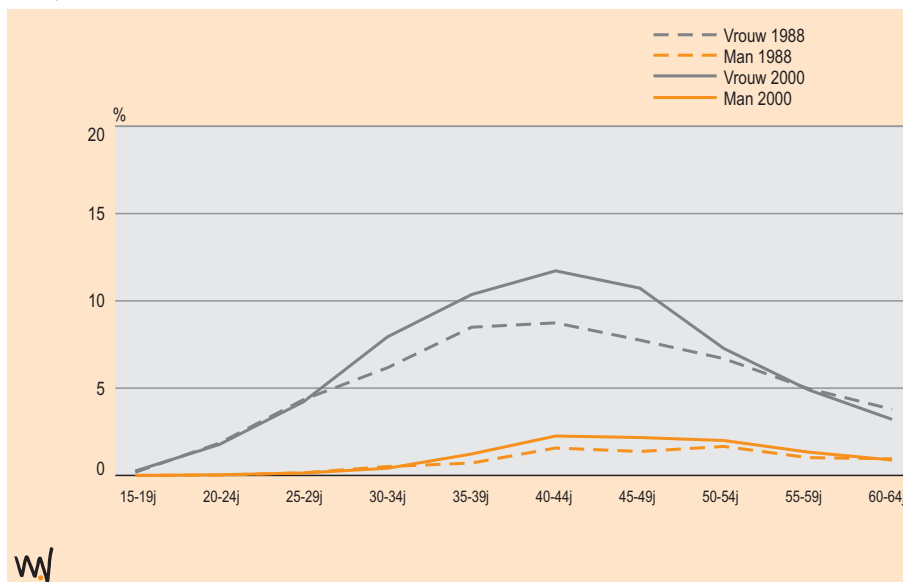


Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Een belangrijke uitzondering op de globale evolutie van het dalend aandeel koppels met kinderen vormen de oudere leeftijdscategorieën in de Zuid-Europese landen. Bij de 50- tot 64-jarigen in Spanje, Portugal, Italië en Griekenland is het aandeel koppels met inwonende kinderen de voorbije tien jaar fors toegenomen (gemiddeld van 48% naar 53%). Opnieuw vormt de trend waarbij kinderen langer in het ouderlijk huis blijven wonen hiervoor de verklaring.

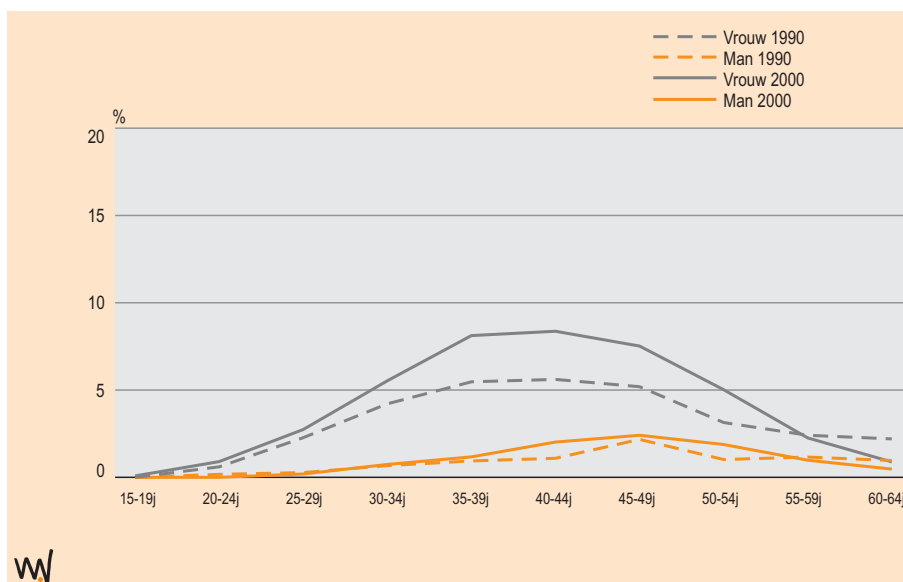
Figuur 1.22

Aandeel van de bevolking dat hoofd is van een eenoudergezin, naar leeftijd en geslacht (Frankrijk; 1988 en 2000)



Figuur 1.23

Aandeel van de bevolking dat hoofd is van een eenoudergezin, naar leeftijd en geslacht (Vlaams Gewest; 1990 en 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

5 *Eenoudergezinnen*

Anno 2000 staat 3 à 4% van de Europese bevolking op arbeidsleeftijd aan het hoofd van een eenoudergezin. Het grootste deel hiervan zijn vrouwen (86%). Bij de mannen bedraagt het percentage alleenstaande ouders in alle lidstaten maximaal 1%. Daarom beperken we de analyse van dit gezinstype tot de vrouwelijke bevolking.

In de beschouwde lidstaten is 6% van de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd hoofd van een eenoudergezin. Net zoals in de andere huishoudtypen wijkt het patroon in de Zuid-Europese landen en in Ierland af van de Midden-Europa.

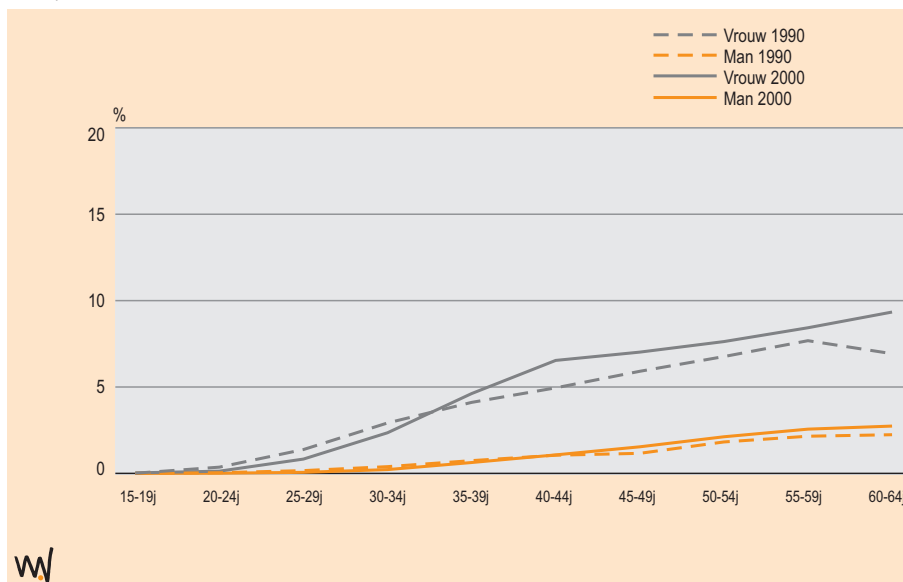
In *Frankrijk, Duitsland, Nederland maar ook in Oostenrijk en België* is gemiddeld 6% van de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd een alleenstaande moeder. Dit gezinstype is nagenoeg onbestaand bij de jongeren maar neemt gradueel toe vanaf de leeftijdscategorie 25-29 jaar (zie bijvoorbeeld Frankrijk, figuur 1.22). Het hoogste percentage alleenstaande moeders vinden we terug bij de 35- tot 49-jarigen: hier maakt ongeveer 10% van de vrouwen deel uit van dit gezinstype. In de oudere leeftijdscategorieën (+50 jaar) ligt het aandeel opnieuw rond 5%. Net als de toename van de eenpersoonshuishoudens is de stijging van het aantal eenoudergezinnen een van de meest opmerkelijke evoluties van het voorbije decennium. De groei van dit gezinstype situeert zich hoofdzakelijk in de leeftijdscategorie 25-49 jaar. Net als bij de eenpersoonshuishoudens vormt het toenemend aantal scheidingen en separaties ook hier de voornaamste verklaring (Surkyn, 1999 en Rubery, 1999, p. 98).

Zoals in de meeste andere huishoudtypen, stellen we in *Vlaanderen* enerzijds vast dat het huishoudpatroon inzake eenoudergezinnen traditioneler is dan in onze buurlanden maar dat anderzijds de inhaalbeweging het voorbije decennium zeer sterk was (figuur 1.23). Anno 2000 telt Vlaanderen 4,5% alleenstaande moeders binnen de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd (tegenover gemiddeld 6,0% in onze buurlanden). Tien jaar geleden bedroeg dit aandeel in Vlaanderen nog 3,1%.

Ook in de *Zuid-Europese landen en Ierland* stellen we een toename vast van het aantal alleenstaande ouders in de loop van het voorbije decennium. Het aandeel van dit gezinstype blijft er echter beperkter: 4 à 5% van de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd staat aan het hoofd van een eenoudergezin. Figuur 1.24 toont de situatie van de eenoudergezinnen in Italië. Het leeftijds patroon in de Zuid-Europese landen verschilt bovendien grondig van dat in de overige lidstaten: het percentage alleenstaande ouders neemt er namelijk toe met de leef-

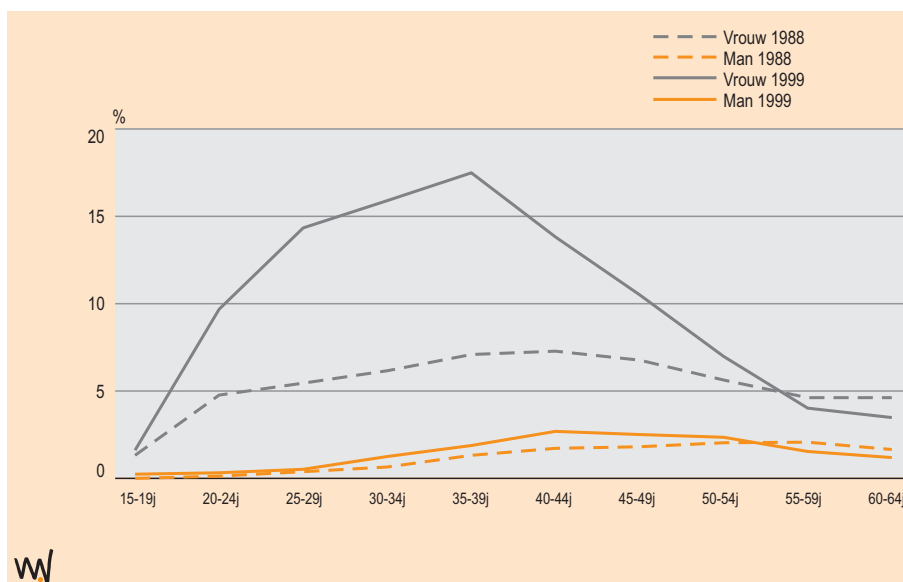
Figuur 1.24

Aandeel van de bevolking dat hoofd is van een eenoudergezin, naar leeftijd en geslacht (Italië; 1990 en 2000)



Figuur 1.25

Aandeel van de bevolking dat hoofd is van een eenoudergezin, naar leeftijd en geslacht (Groot-Brittannië; 1988 en 1999)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

tijd. De oudere leeftijdscategorieën tellen daardoor zelfs relatief méér eenoudergezinnen dan in de overige lidstaten.

In *Groot-Brittannië ten slotte*, is het aantal eenoudergezinnen de voorbije tien jaar haast verdubbeld (figuur 1.25). Anno 1999 bevindt 10,4% van de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd zich in deze gezinspositie. Het hoge aantal tienerzwangerschappen zorgt er reeds voor een hoog percentage alleenstaande moeders in de jonge leeftijdscategorieën (3% tegenover minder dan 1% in de rest van Europa). Voorts staat van de Britse 25- tot 49-jarige vrouwen 15% aan het hoofd van een eenoudergezin.

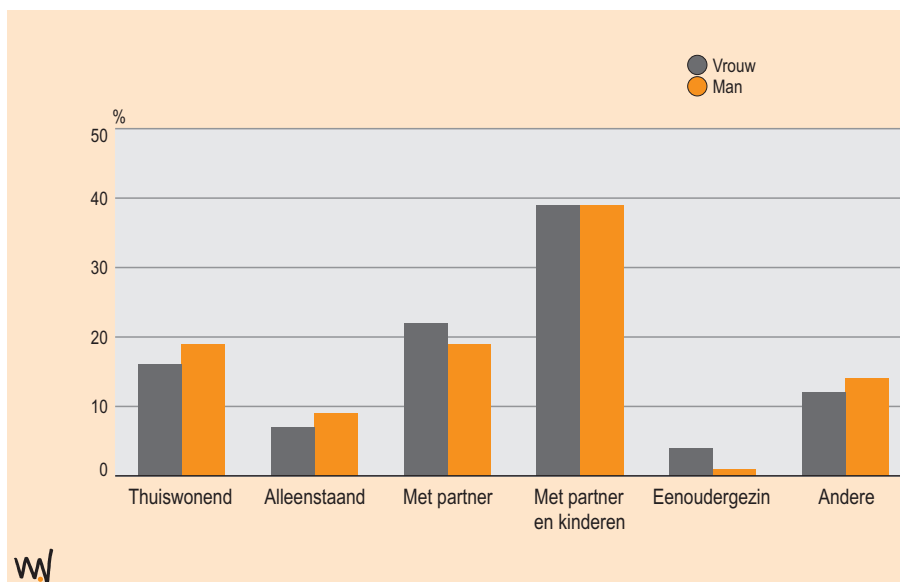
6 Andere gezinstypen

Met de hierboven beschreven gezinstypen omvat dit rapport 93% van de bevolking op arbeidsleeftijd in EU-11. De overige 7% leeft in een minder voorkomende gezinssituatie (bv. ouders die inwonen bij een van hun kinderen of volwassenen met inwonende ouders), in een samengesteld huishoudtype (bv. meerdere generaties die samenleven onder een dak), in een huishoudsituatie met een familiale kern en andere personen (bv. een gezin en een inwonende vriend) of in een huishouden met meerdere volwassenen al dan niet met kinderen.

Er bestaan grote verschillen tussen de betreffende lidstaten wat het percentage van de bevolking in deze 'andere' huishoudtypen betreft. Zo zien we dat in onze buurlanden slechts 5% van de bevolking op arbeidsleeftijd *niet* terug te vinden is in een van de huishoudtypen die in dit rapport beschreven worden. In België en in Ierland daarentegen loopt het aandeel 'andere' huishoudtypen op tot 14% van de bevolking op arbeidsleeftijd. In de Zuid-Europese landen en Groot-Brittannië schommelt dit percentage rond de 10%. De verklaring voor deze nationale verschillen moet niet alleen gezocht worden in de mate waarin 'andere' huishoudtypen meer of minder sterk aanwezig zijn in een bepaald land, maar tevens in de wijze waarop de huishoudsituatie in de enquêtes van de diverse landen werd bevraagd. Anderzijds geldt voor alle landen dat 'andere' huishoudtypen relatief méér voorkomen bij 50-plussers dan in de andere leeftijdscategorieën. De precieze aandelen van de 'andere' huishoudposities per land en per leeftijdscategorie vind je in tabel 1.1 en 1.2.

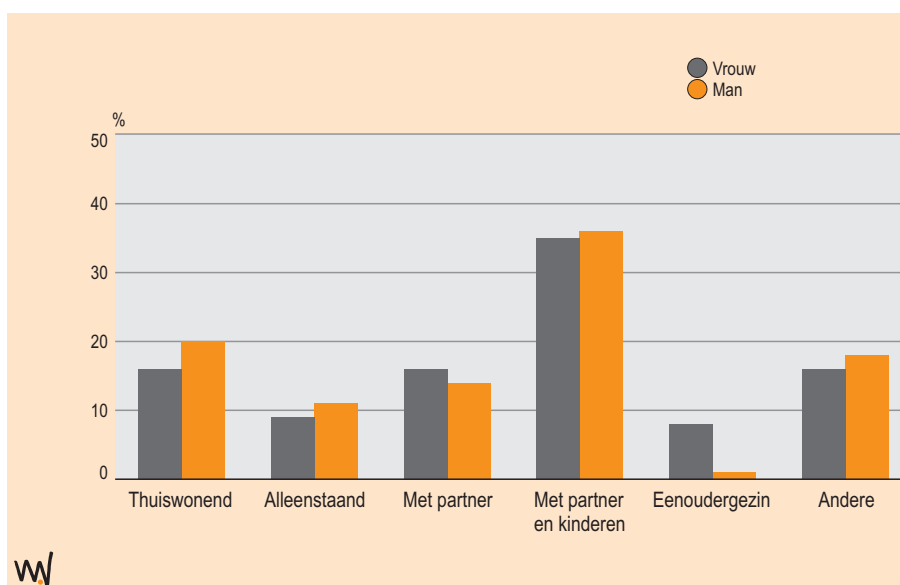
Figuur 1.26

Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Figuur 1.27

Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (Waals Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

7 Vlaams Gewest versus Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest

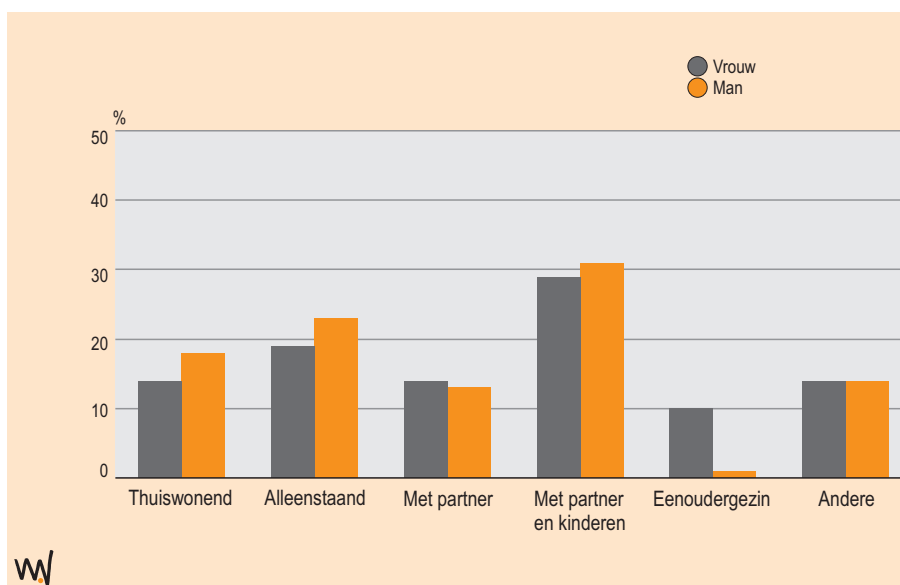
Uit de globale verdeling van de diverse gezinstypen bij de bevolking blijkt dat het huishoudpatroon in Vlaanderen 'traditioneler' is dan in de rest van België (figuur 1.26, 1.27 en 1.28).⁵ 'Traditioneel' verwijst hier naar het feit dat het aandeel niet-conventionele huishoudtypen (alleenstaanden, eenoudergezinnen) er relatief beperkt blijft en dat het verlaten van het ouderlijk huis in de meeste gevallen gepaard gaat met het stichten van een gezin. Het Waals en Brussels Gewest leunen dichterbij het meer 'gevarieerde' patroon van onze buurlanden. Beide gewesten tellen onder andere méér alleenstaanden en minder koppels met kinderen en van de jongeren bevindt een groter aandeel zich in een stadium tussen het ten laste zijn van de ouders en het stichten van een eigen gezin (figuur 1.27 en 1.28). Wel moet opgemerkt worden dat deze huishoudensdynamiek in de richting van een grotere diversiteit zich het sterkst manifesteert in het Brussels Gewest. Wallonië wijkt eveneens af van het Vlaamse patroon, maar in veel geringere mate. De meest opvallende kloof tussen het 'traditionele' Vlaanderen en het 'gevarieerde' Waals en Brussels Gewest heeft betrekking op het eenoudergezin: terwijl Vlaanderen 4,5% alleenstaande moeders (87 000 personen) telt binnen de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd, bedraagt dit aandeel in Wallonië 7,6% en in het Brussels Gewest 10,4%.

Toch geldt hogergenoemde typering van de drie gewesten niet voor alle gezinstypen. Wat het *koppel zonder kinderen* betreft is Vlaanderen namelijk sterk geëvolueerd in de 'gevarieerde' richting van onze buurlanden, terwijl de twee andere gewesten het voorbije decennium meer opgeschoven in de 'traditionele' richting van de Zuid-Europese landen. In Vlaanderen maakt anno 2000 reeds zo'n 20% van de bevolking op arbeidsleeftijd (800 000 personen) deel uit van een koppel zonder (inwonende) kinderen (in onze buurlanden is dit 25%). In het Waals en Brussels Gewest daarentegen is het aantal koppels zonder kinderen het voorbije decennium gedaald; anno 2000 maakt nog respectievelijk 15% en 13% van de bevolking op arbeidsleeftijd deel uit van dit gezinstype. In de Zuid-Europese landen bedraagt dit aandeel 10%.

⁵ Voor een uitvoerige analyse van de evolutie van de huishoudstructuur in de EU, zie Lesthaeghe (2000) en Lesthaeghe (2001).

Figuur 1.28

Indeling van de bevolking (15-64 jaar) naar huishoudpositie (Brussels Hoofdstedelijk Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Tabel 2.1

Werkzaamheidsgraad van de bevolking tussen 15 en 24 jaar naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie en per land (EU-11; 2000*)

| | EU-11 | Vlaams Gewest | Waals Gewest | België | Duitsland | Frankrijk | Griekenland | Groot-Brittannië | Ierland | Italië | Nederland | Oostenrijk | Portugal | Spanje |
|-------------------------|-----------|---------------|--------------|-----------|-----------|-----------|-------------|------------------|-----------|-----------|-----------|------------|-----------|-----------|
| | % | | | | | | | | | | | | | |
| Totaal | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 35 | 23 | 15 | 19 | 40 | 21 | 27 | 55 | 36 | 24 | 66 | 49 | 39 | 31 |
| Alleenstaand | 59 | 67 | 53 | 55 | 67 | 43 | - | 65 | - | - | 73 | 67 | - | - |
| Met partner | 77 | 87 | 61 | 77 | 79 | 69 | - | 87 | - | - | 87 | 75 | - | - |
| Met partner en kinderen | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Eenoudergezin | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Ander | 45 | 61 | 46 | 54 | 56 | 27 | 27 | 49 | 43 | 37 | 65 | 55 | 48 | 37 |
| Totaal | 39 | 31 | 23 | 27 | 46 | 28 | 27 | 55 | 38 | 26 | 68 | 53 | 43 | 32 |
| Vrouw | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 30 | 18 | 10 | 15 | 35 | 15 | 22 | 53 | 31 | 20 | 63 | 44 | 33 | 25 |
| Alleenstaand | 58 | 71 | 57 | 57 | 70 | 41 | - | 64 | - | - | 74 | 62 | - | - |
| Met partner | 74 | 85 | 58 | 74 | 77 | 66 | - | 86 | - | - | 85 | 80 | - | - |
| Met partner en kinderen | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Eenoudergezin | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Ander | 41 | 57 | 36 | 47 | 54 | 24 | 19 | 49 | 45 | 32 | 64 | 48 | 39 | 31 |
| Totaal | 36 | 29 | 18 | 24 | 44 | 25 | 22 | 53 | 36 | 21 | 67 | 49 | 38 | 26 |
| Man | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 39 | 26 | 19 | 23 | 44 | 26 | 31 | 56 | 40 | 29 | 68 | 54 | 44 | 36 |
| Alleenstaand | 59 | 65 | 50 | 54 | 65 | 46 | - | 65 | - | - | 72 | 72 | - | - |
| Met partner | 83 | 92 | 71 | 84 | 82 | 76 | - | 90 | - | - | 92 | 64 | - | - |
| Met partner en kinderen | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Eenoudergezin | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Ander | 48 | 65 | 55 | 60 | 58 | 30 | 38 | 50 | 40 | 42 | 66 | 63 | 56 | 42 |
| Totaal | 43 | 34 | 26 | 30 | 49 | 31 | 32 | 57 | 41 | 30 | 70 | 57 | 48 | 37 |

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

JONGEREN TUSSEN 15 EN 24 JAAR THUIS OF AAN HET WERK

Hoofdstuk 2

Er zijn tal van factoren die de arbeidsparticipatie van jongeren beïnvloeden (Ryan, 1999). De duur van de opleiding of studie kan van belang zijn, de aard van het onderwijssysteem kan een rol spelen (vb. de mogelijkheid om werken en leren te combineren) en het aanbod van deeltijdse jobs kan de arbeidsdeelname van (studerende) jongeren verhogen. Algemene arbeidsmarktmaatregelen en specifieke programma's bedoeld voor jongeren hebben tevens een duidelijk effect op de deelnamekans van jongeren (OECD, 1998), maar ook de arbeidssituatie van de totale bevolking en andere economische indicatoren oefenen een rechtstreekse invloed uit op de participatie van jongeren.

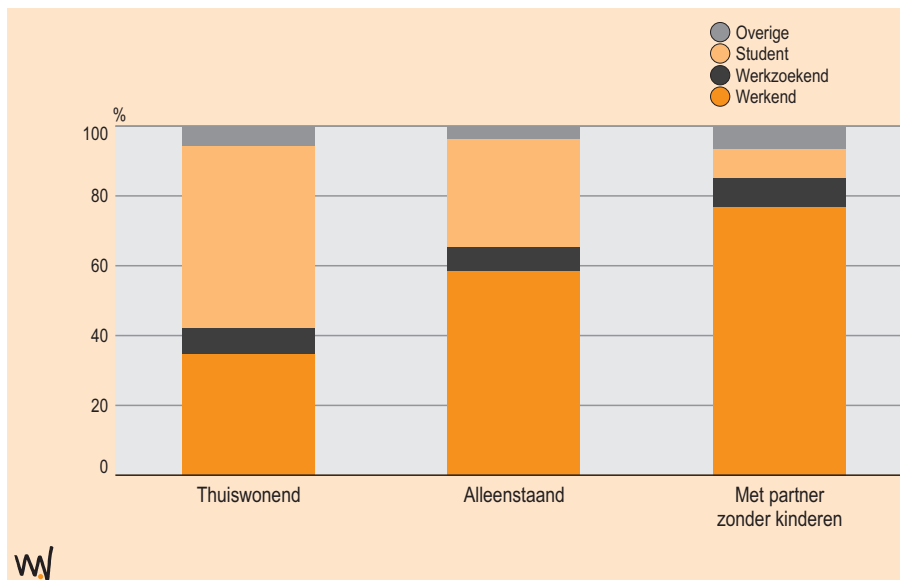
De huishoudpositie waarin jongeren zich bevinden, is aan een gelijkaardige reeks van factoren onderhevig; het voortzetten van (hogere) studies bijvoorbeeld, leidt over het algemeen tot het uitstellen van gezinsvorming. Minder vanzelfsprekend is dat ook de arbeidssituatie van jongeren een effect kan hebben op hun gezinspositie; het verwerven van een inkomen bijvoorbeeld, is voor jongeren mede bepalend bij hun keuze om het ouderlijk huis te verlaten.¹ Naast opleiding en arbeidsmarktsituatie spelen verder tal van andere socio-culturele en economische elementen een rol in de bepaling van de huishoudpositie van jongeren (Lesthaeghe, 2000).

Zowel de arbeidsmarktpositie als de gezinssituatie van jongeren zijn dus onderhevig aan een veelheid van structurele en culturele factoren. Uit wat volgt zal blijken dat er reeds op jonge leeftijd een sterke samenhang bestaat tussen de arbeidsmarktpositie en de huishoudsituatie en dat er een wisselwerking bestaat tussen beide. In dit hoofdstuk over de jongeren (15-24 jaar) worden drie gezinsposities belicht: de thuiswonenden, de alleenstaanden en de koppels zonder kinderen. Personen mét kinderen omvatten in deze leeftijdscategorie minder dan 5% van de bevolking.

1 Volgens de Eurobarometer-enquête van de lente 1997 is volgens bijna drie vierde van de 15- tot 24-jarigen de financiële afhankelijkheid van de ouders de reden waarom jongeren tegenwoordig langer bij de ouders wonen dan vroeger (Bowers, 1999, tabel 4).

Figuur 2.1

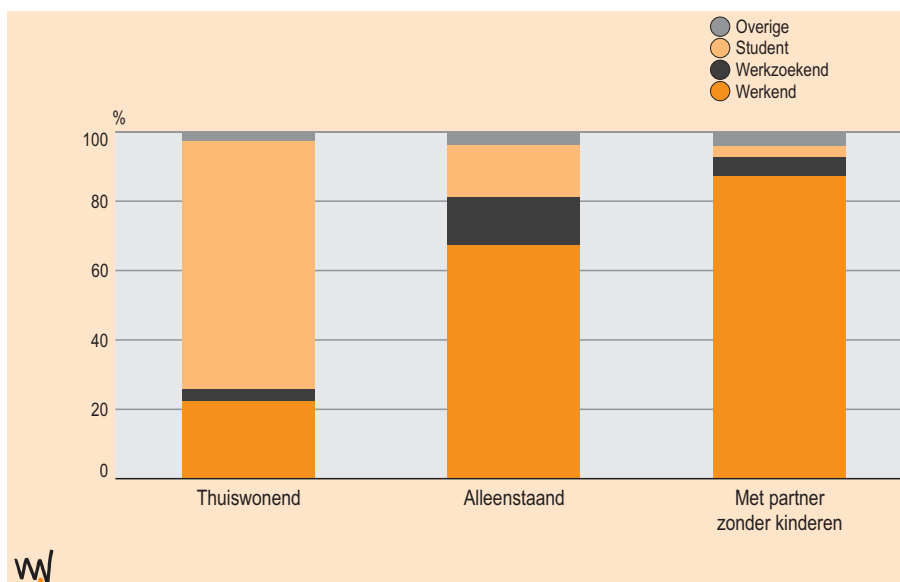
Indeling van de jongeren (15-24 jaar) naar huishoudpositie en arbeidssituatie (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.2

Indeling van de jongeren (15-24 jaar) naar huishoudpositie en arbeidssituatie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

We geven eerst een globaal beeld van de arbeidsdeelname van de jongeren naar gezinstype in Europa. Vervolgens gaan we meer in detail in op de verschillen tussen de lidstaten en beschrijven we waar de Vlaamse jongeren zich situeren in de Europese context. Paragraaf drie schetst welke gezinsposities in de loop van de jaren '90 bij de jongeren zijn toegenomen en welk effect dit had op de globale arbeidsdeelname van de 15- tot 24-jarigen. Tot slot gaan we na of er in de drie gezinstypes een verschil in arbeidsdeelname bestaat tussen mannen en vrouwen.

1 *Globale situatieschets Europa*

Thuiswonende jongeren

Gemiddeld in de hier besproken Europese lidstaten (EU-11) woont ongeveer 80% van de jongeren (15-24 jaar) nog in het ouderlijk huis (tabel 1.2).² In de Zuid-Europese landen is dit iets meer (90%), in onze buurlanden en Groot-Brittannië iets minder (72%). Vlaanderen en België situeren zich rond het Europese gemiddelde. We stellen vast dat de lage werkzaamheidsgraad van de jongeren zich uitsluitend in deze gezinspositie voordoet: terwijl de werkzaamheidsgraad van de jonge alleenstaanden (59%) en zeker van de koppels (77%) een behoorlijk niveau bereikt, ligt de werkzaamheidsgraad van de jongeren die nog bij hun ouders wonen bijzonder laag (35%) (figuur 2.1). Naast degenen die een job hebben, is een deel van de thuiswonenden op zoek naar werk (8%). Dit wil zeggen dat de werkloosheidsgraad van deze bevolkingsgroep - het percentage werkzoekenden onder hen die zich op de arbeidsmarkt aanbieden - hoog oploopt (namelijk 18%).³ De verklaring voor de lage arbeidsparticipatie van jongeren die nog thuis wonen, ligt voor de hand: 52% van de thuiswonende jongeren is een (niet-werkende) student.⁴ Slechts een klein percentage van de inwonende jongeren is inactief (5%), dit wil zeggen dat zij geen werk hebben, zich niet aanbieden als werkzoekende en ook niet meer studeren.

2 Meer cijfermateriaal, zoals de cijfers achter de figuren, vind je in de cijferbijlage op www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

3 De werkloosheidsgraden vind je in de cijferbijlage op www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

4 Opmerking: dit betekent niet dat slechts 52% van de jongeren in deze huishoudpositie nog studeren. In de indeling die hier gehanteerd wordt, krijgen de statuten 'werkend' en 'werkzoekend' voorrang op het statuut van student. Dit betekent dat een student die beantwoordt aan de hier gehanteerde definitie van 'werkende' of 'werkzoekende', in de betreffende categorie wordt ingedeeld, en niet bij de studenten. De definities van 'werkend' en 'werkzoekend' vind je in de methodologie.

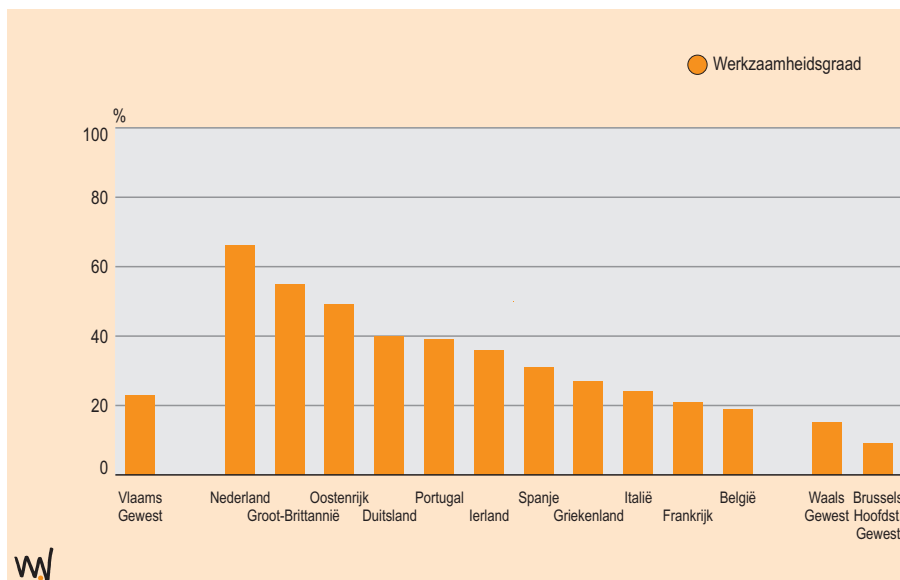
Alleenstaande jongeren en jonge koppels

Slechts twee andere gezinstypen hebben bij de 15- tot 24-jarigen enig gewicht: de eenpersoonshuishoudens ('alleenstaanden') en de jongeren die samenleven met een partner maar zonder kinderen ('koppels'). Andere huishoudposities komen bij de 15- tot 24-jarigen nauwelijks voor. Aangezien Zuid-Europese en Ierse jongeren slechts zeer uitzonderlijk alleen wonen of samen met een partner, beperken we de bespreking van deze twee gezinstypen tot België en de buurlanden Nederland, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië. Gemiddeld woont 8% van de jongeren in deze landen in een eenpersoonshuishouden en 8% in een koppel zonder kinderen. De werkzaamheidsgraad in deze huishoudposities bereikt een redelijk peil (resp. 59% en 77%). Anderzijds loopt de werkloosheidsgraad van deze gezinstypen in sommige landen vrij hoog op.⁵ Net zoals bij de thuiswonende jongeren, geldt ook voor deze gezinsposities dat jongeren die zich niet op de arbeidsmarkt aanbieden bijna allemaal nog student zijn (resp. 31% en 9%). 'Inactieven' komen in deze huishoudcategorieën nauwelijks voor (resp. 3% en 5%).

5 Met name in België, Frankrijk en Groot-Brittannië.

Figuur 2.3

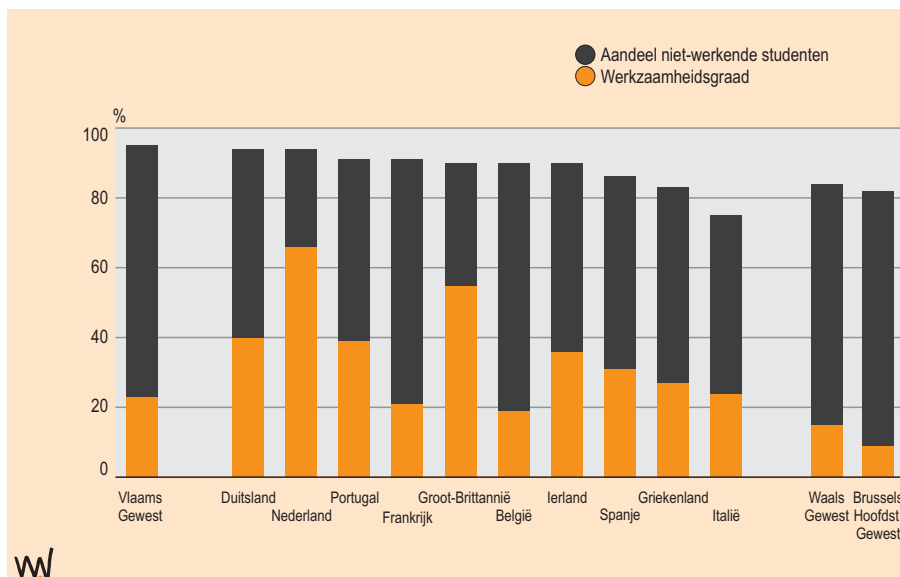
Werkzaamheidsgraad van de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (EU-11, Belgische gewesten; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.4

Werkzaamheidsgraad en aandeel (niet-werkende) studenten bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (10 Europese lidstaten, Belgische gewesten; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

2 *Vlaanderen in Europa*

Anno 2000 ligt de werkzaamheidsgraad van de jongeren in Vlaanderen (31%) een stuk onder het gemiddelde van EU-11 (39%). In wat volgt stellen we ons de vraag of deze lage participatie gebonden is aan een specifiek gezinstype en of de arbeidssituatie van de Vlaamse jongeren in de verschillende gezinstypen vergelijkbaar is met die van jongeren in andere Europese landen.

2.1 *Thuiswonende jongeren*

Studeren is de hoofdzaak

Zoals vermeld ligt de werkzaamheidsgraad van de jongeren die nog thuis wonen in alle Europese landen zeer laag (gemiddeld 35% in EU-11) (figuur 2.3). Enkel in Nederland (66%), waar veel studerende jongeren een baantje hebben, en in Groot-Brittannië (55%), waar veel jongeren na hun 16^e de schoolbanken verlaten, stijgt deze indicator uit boven de 50%. In Vlaanderen bedraagt de werkzaamheidsgraad van de thuiswonende jongeren amper 23%. In Europees perspectief scoren alleen Frankrijk en België nog lager. De verklaring voor deze Vlaamse situatie vinden we niet terug in de werkloosheidscijfers: het percentage werklozen bij de Vlaamse jongeren die nog thuis wonen, ligt zelfs lager dan gemiddeld in onze buurlanden (3% tegenover 6%, figuur 2.6). Wél steekt Vlaanderen, samen met Frankrijk, met kop en schouders boven onze buurlanden uit wat het percentage studenten (zonder een job) betreft in deze gezinspositie: 72% in het Vlaams Gewest en 70% in Frankrijk (figuur 2.4). Dit wil zeggen dat thuiswonende jongeren in Vlaanderen en Frankrijk voor het grootste deel studenten zijn die hun studie niet combineren met een baantje.⁶

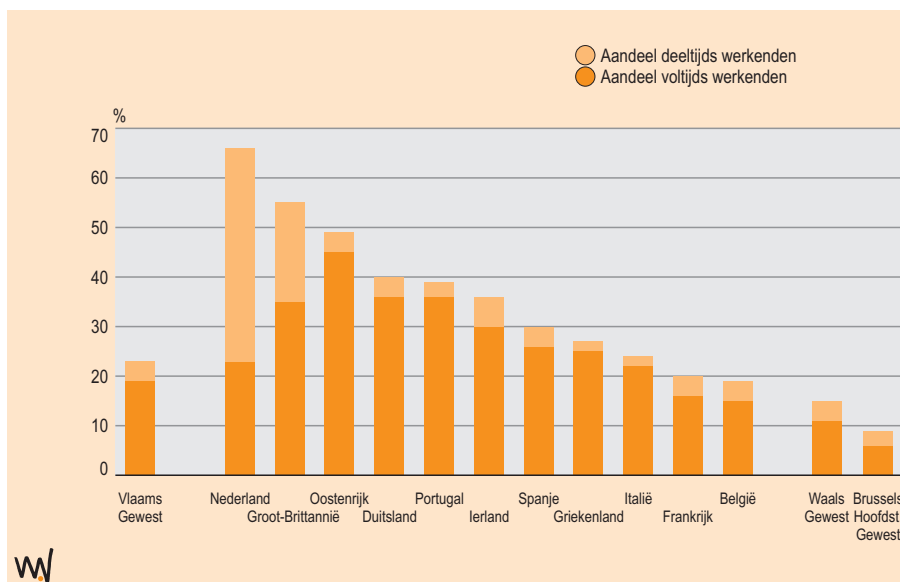
Studeren én werken als het kan

Met betrekking tot de lage werkzaamheidsgraad van thuiswonende jongeren in sommige landen knelt hier dus het schoentje. In België, in Frankrijk, maar ook in de Zuid-Europese landen komt het namelijk zelden voor dat jongeren hun studies combineren met een job (Bo-

⁶ Voor definitie 'student' zie voetnoot 4.

Figuur 2.5

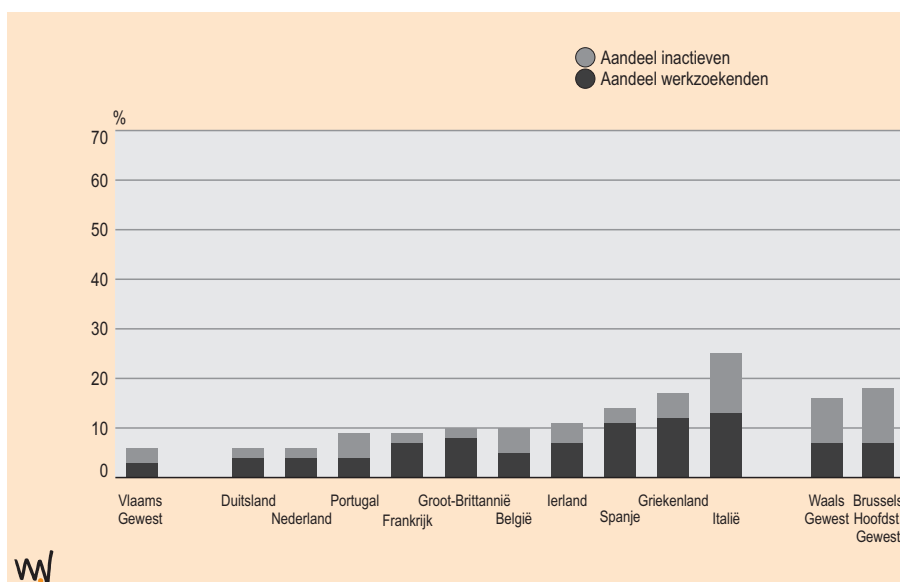
Aandeel voltijds en deeltijds werkenden bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (EU-11, Belgische gewesten; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.6

Aandeel werkzoekenden en inactieven bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (10 Europese lidstaten, Belgische gewesten; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

wers, e.a. 1999). In de buurlanden, Groot-Brittannië en Oostenrijk is het net wél gebruikelijk dat studerende jongeren tegelijk betaalde arbeid verrichten: in Nederland en Groot-Brittannië combineren vele jongeren hun studies met een (deeltijdse) baan (OECD, 1998, p. 96 en Vandenbrande, 2001) en in Duitsland en Oostenrijk is het tweeledige systeem (onderwijs in combinatie met een opleiding op de werkvloer) sterk ingeburgerd. De werkzaamheidsgraden van de thuiswonende jongeren in deze landen liegen er dan ook niet om: 66% in Nederland (waarvan twee op drie deeltijds), 55% in Groot-Brittannië (waarvan één op drie deeltijds), 49% in Oostenrijk en 40% in Duitsland (figuur 2.5). Anderzijds ligt het aandeel (niet-werkende) studenten onder de thuiswonende jongeren in deze landen veel lager dan in Vlaanderen of Frankrijk (Nederland 28%, Groot-Brittannië 35% en Duitsland 54%, figuur 2.4).⁷

Wanneer we in de jongste leeftijdscategorie (15-24 jaar) het aandeel werkenden en studenten optellen, komen we in Vlaanderen, net als in Frankrijk en in onze buurlanden, tot een totaal van 90% of meer (94% in Vlaanderen, Duitsland en Nederland, figuur 2.4). Een verklaring voor de lage werkzaamheidsgraad onder de jongeren die nog thuis wonen in Vlaanderen en in Frankrijk, vinden we dus niet in het feit dat deze jongeren in groten getale werkzoekend of inactief zouden zijn maar in de vaststelling dat studenten er hun studies niet combineren met een baan.

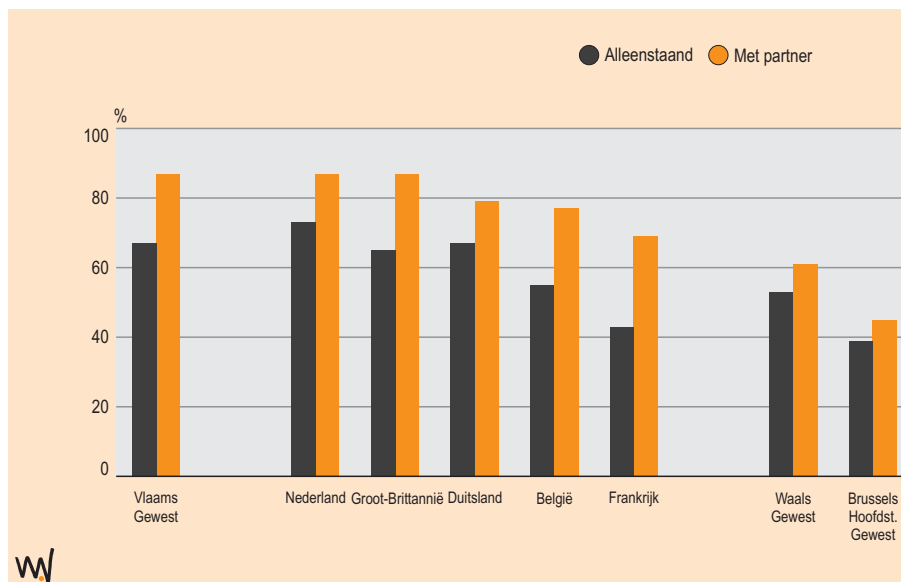
In het Waals en Brussels Gewest vormen de hoge percentages studenten (69% en 73%) slechts een gedeeltelijke verklaring voor de extreem lage werkzaamheidsgraden (15% en 9%) onder de thuiswonende jongeren. De som van studenten en werkenden in deze gezinspositie (84% en 82%, figuur 2.4) blijft onder het niveau van Vlaanderen en van onze buurlanden. De situatie in het Waals en Brussels Gewest sluit dan ook dichter aan bij die van de meeste Zuid-Europese landen waar de som van werkenden en studenten beperkt blijft tot 75 à 85% van de jongeren.⁸ Dit betekent dat in deze landen meer dan 15% van de thuiswonende jongeren werkzoekend of inactief is (figuur 2.6).

⁷ Cijfers voor Oostenrijk niet gekend.

⁸ Enkel Portugal bereikt met een som van studenten en werkenden van 91% het niveau van onze buurlanden.

Figuur 2.7

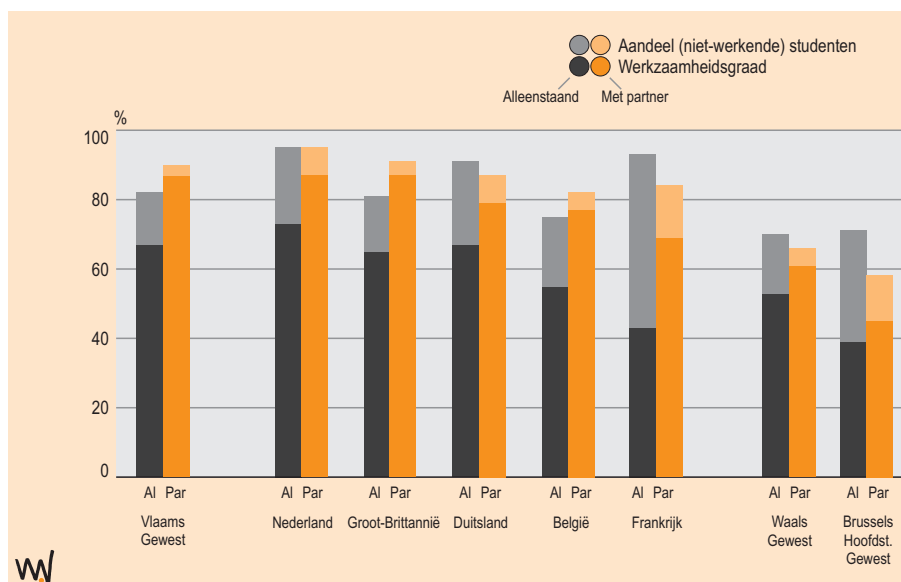
Werkzaamheidsgraad van de alleenstaande jongeren en jongeren met partner zonder kinderen (15-24 jaar) (België, gewesten en buurlanden; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.8

Werkzaamheidsgraad en aandeel studenten bij de alleenstaande jongeren en jongeren met partner zonder kinderen (15-24 jaar) (België, gewesten en buurlanden; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

2.2 ■ ■ Alleenstaande jongeren en jonge koppels

Vlaamse jongeren zoeken een job en vliegen dan uit

Vlaamse jongeren die alleen wonen of samen met een partner bevinden zich in een veel gunstigere positie op de arbeidsmarkt dan hun leeftijdsgenoten die nog thuis wonen. Het aandeel werkenden onder de alleenstaande jongeren ligt in Vlaanderen hoger dan gemiddeld in onze buurlanden en Groot-Brittannië (67% tegenover 60%) en bij de koppels bereikt Vlaanderen zelfs het niveau van de twee koplopers, Nederland en Groot-Brittannië (87%) (figuur 2.7). Net als bij de thuiswonende jongeren moeten deze vaststellingen echter sterk genuanceerd worden. Vooreerst tellen onze buurlanden veel meer (niet-werkende) studenten onder de jonge alleenstaanden en koppels, wat de werkzaamheidsgraad fors naar beneden drukt (figuur 2.8). Bovendien moeten we er ook rekening mee houden dat Vlaanderen in de leeftijdscategorie 15-24 jaar opmerkelijk weinig personen telt die alleen wonen of samen met een partner (resp. 3% en 4% tegenover gemiddeld 8% en 8% in de buurlanden en Groot-Brittannië, tabel 1.2). Terwijl dus in de buurlanden reeds heel wat jongeren *ongeacht hun arbeidssituatie* het ouderlijk huis verlaten hebben, zijn het in Vlaanderen voornamelijk de jongeren met een job (en een inkomen) die alleen wonen of samen met een partner.

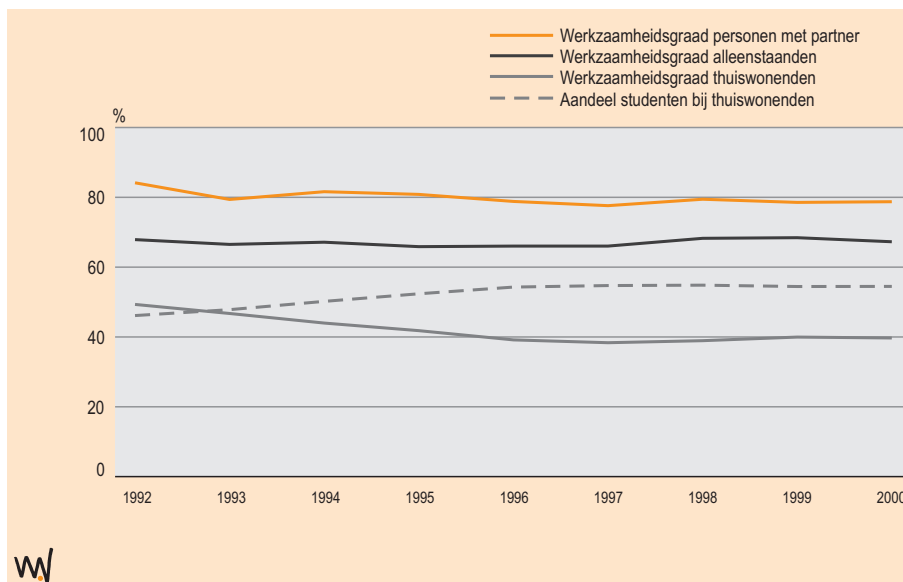
Het lijkt er met andere woorden sterk op dat jongeren in het Vlaams Gewest het ouderlijk huis pas verlaten wanneer ze hun studies beëindigd hebben en door een arbeidsinkomen niet meer financieel afhankelijk zijn van hun ouders.⁹ Deze gewoonten verklaren in ons gewest de lage arbeidsparticipatie van de thuiswonende jongeren en de relatief hoge deelname van jongeren in andere gezinsposities. In de ons omringende landen heeft een behoorlijk percentage van de (studerende) jongeren het ouderlijk huis reeds verlaten. Dit is deels een gevolg van veranderde leefpatronen, maar ook van de mogelijkheid om de studie te combineren met een baan, van het bestaan van studiebeurzen en van andere ondersteunende maatregelen voor jongeren (Lesthaeghe, 2000).

Net als in Vlaanderen wonen in het Waals Gewest weinig jongeren alleen of samen met een partner. De arbeidsmarktpositie van deze groep in Wallonië is echter veel minder gunstig dan die van de vergelijkbare groep in Vlaanderen: de werkzaamheidsgraad ligt een stuk onder het gemiddelde van onze buurlanden en wordt niet 'gecompenseerd' door een hoger percentage studenten. De werkloosheid scheert er met andere woorden erg hoge toppen.

⁹ Volgens Lesthaeghe is de sterke afhankelijkheid van de Belgische jongeren ten opzichte van hun ouders te wijten aan het feit dat het programma van studietoelagen hier te lande wegwijnde in de jaren '80 en dat deeltijdse jobs hier zeldzaam bleven tot midden jaren '90 (Lesthaeghe, 2000).

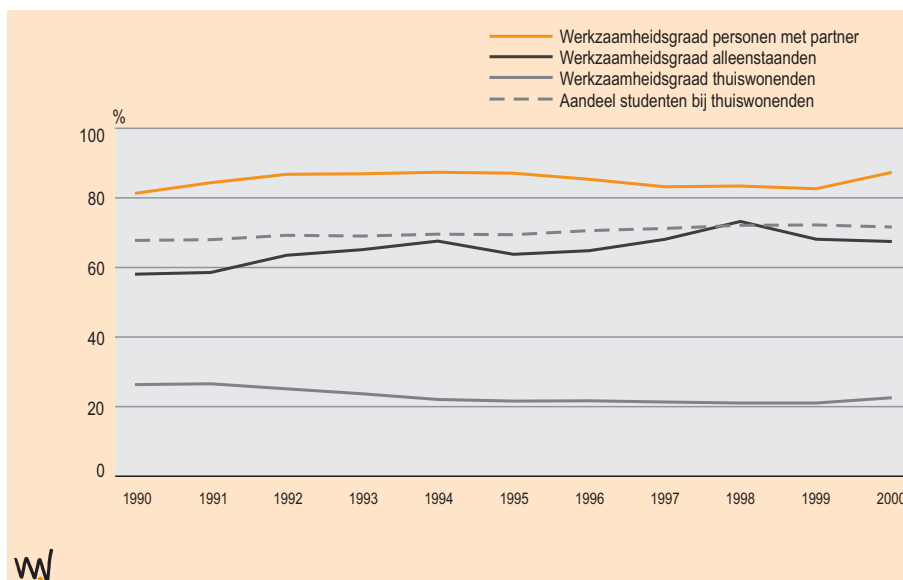
Figuur 2.9

Evolutie van de werkzaamheidsgraad naar huishoudpositie en van het aandeel studenten bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (Duitsland; 1992-2000)



Figuur 2.10

Evolutie van de werkzaamheidsgraad naar huishoudpositie en van het aandeel studenten bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Jongerenwerkloosheid: een bestendig probleem

Hoewel de relatieve niveaus sterk verschillen van land tot land, is de hoge jongerenwerkloosheid een constante die we haast overal aantreffen. Afhankelijk van de fiscale en sociale voorzieningen komen er van land tot land al meer jonge werkzoekenden voor in het ene gezinstype dan in het andere (Lesthaeghe, 2000). Enkel Nederland blijkt er in het voorbije decennium in geslaagd te zijn de jongerenwerkloosheid in alle huishoudposities terug te dringen tot een zeer laag niveau.

3 *Evolutie*

In de loop van de voorbije tien jaar zijn er slechts lichte verschuivingen waar te nemen in het profiel van de gezinstypen bij de jongeren. Voor de meeste landen geldt dat het reeds hoge percentage jongeren dat inwoont bij de ouders nog is toegenomen en dat deze toename zich voornamelijk bij de meisjes situeert. Hoewel meisjes nog altijd minder vaak thuis wonen dan jongens, is de kloof in de voorbije tien jaar dus wat kleiner geworden. Voor het overige zien we in de meeste landen het aandeel koppels onder de jongeren lichtjes dalen en het percentage alleenstaanden lichtjes toenemen. Vlaanderen wijkt in geen enkele opzicht af van deze globale evolutie.

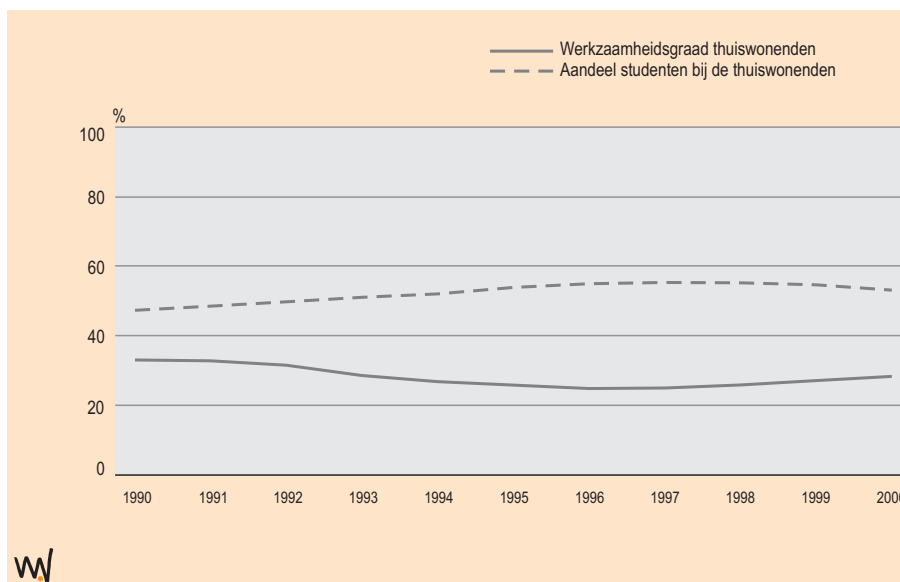
Thuiswonende jongeren werken steeds minder

De lichte toename van de jongeren die nog in het ouderlijk huis wonen in de loop van het voorbije decennium is gepaard gegaan met een globale daling van de werkzaamheidsgraad van de jongeren in deze gezinspositie. In sommige landen, zoals in Duitsland, was deze daling zeer groot, maar in de meeste landen schommelt de afname rond 5 procentpunten. Figuren 2.9, 2.10 en 2.11 tonen als voorbeeld de evolutie in Duitsland, het Vlaams Gewest en Zuid-Europa. Uit de figuren blijkt dat de werkzaamheidsdaling sterk samenhangt met een stijging van het aandeel studenten in dit huishoudtype: in de meeste landen is de daling van de werkzaamheidsgraad ongeveer even groot als de stijging van het aandeel studenten.¹⁰ Verder merken sommige auteurs op dat de toename van het aandeel studenten voor een deel het gevolg kan zijn van de geringe arbeidsmarktkansen voor jongeren (Marchand, 1999).

¹⁰ Uit de hier gebruikte bron kunnen we niet afleiden of dit een reële toename van het aandeel studenten betreft, dan wel enkel een toename van het aandeel studenten *zonder een baan*, maar uit andere bronnen blijkt dat in alle hier besproken landen het globale aandeel studenten onder de jongeren is toegenomen (Bowers, 1999, figuur 1).

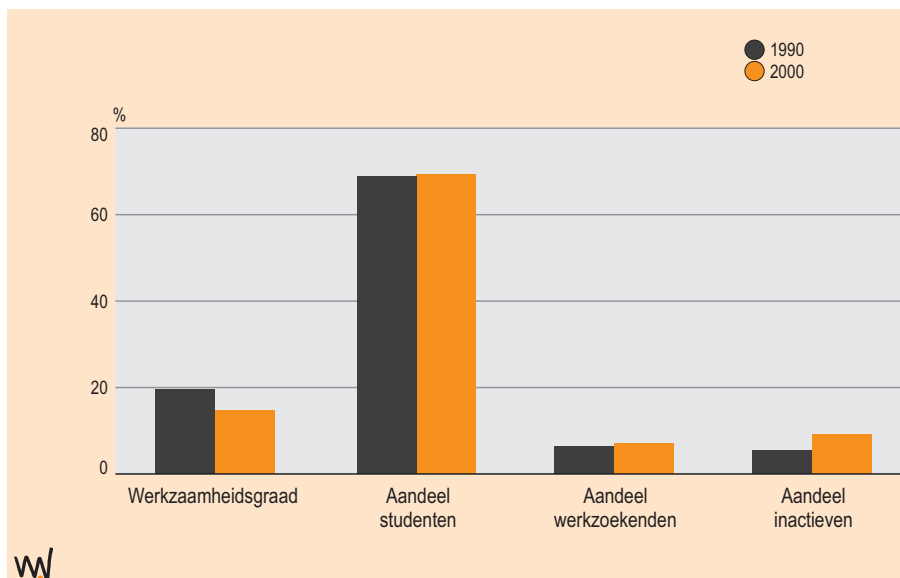
Figuur 2.11

Evolutie van de werkzaamheidsgraad en het aandeel studenten bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (Zuid-Europese landen; 1990-2000)



Figuur 2.12

Evolutie van de werkzaamheidsgraad, het aandeel werkzoekenden, studenten en inactieven bij de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) (Waals Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Geen wijzigingen in de andere huishoudtypen

De evoluties bij de thuiswonende jongeren staan in contrast met de relatief stabiele werkzaamheidsgraad van de jonge alleenstaanden en koppels in de loop van het voorbije decennium. We merken in vele landen wel dat de arbeidsparticipatie van jongeren in deze twee gezinsposities een cyclisch patroon volgt dat sterk samenhangt met algemene economische ontwikkelingen, maar van een globale daling van de werkzaamheid is hier geen sprake.¹¹

Werkloosheid treft alle jongeren

Wat de evolutie van de werkloosheid betreft, is er geen duidelijk onderscheid tussen de jongeren die nog thuis wonen enerzijds en de jongeren in een eenpersoonshuishouden of een koppel anderzijds: perioden van hogere werkloosheid lijken jongeren in alle gezinsposities te treffen.

Vlaanderen, Wallonië en Brussel

Sommige landen wijken af van de hierboven geschetste, globale Europese evolutie¹², maar het Vlaams Gewest volgt het gemiddelde patroon (figuur 2.10): de (reeds erg lage) werkzaamheidsgraad van de jongeren die inwonen bij de ouders is in de voorbije tien jaar (licht) gedaald terwijl het aandeel studenten (zonder een baan) in deze gezinspositie is toegenomen. Bij de koppels blijft de werkzaamheid stabiel en bij de alleenstaanden neemt het aandeel werkenden zelfs toe.

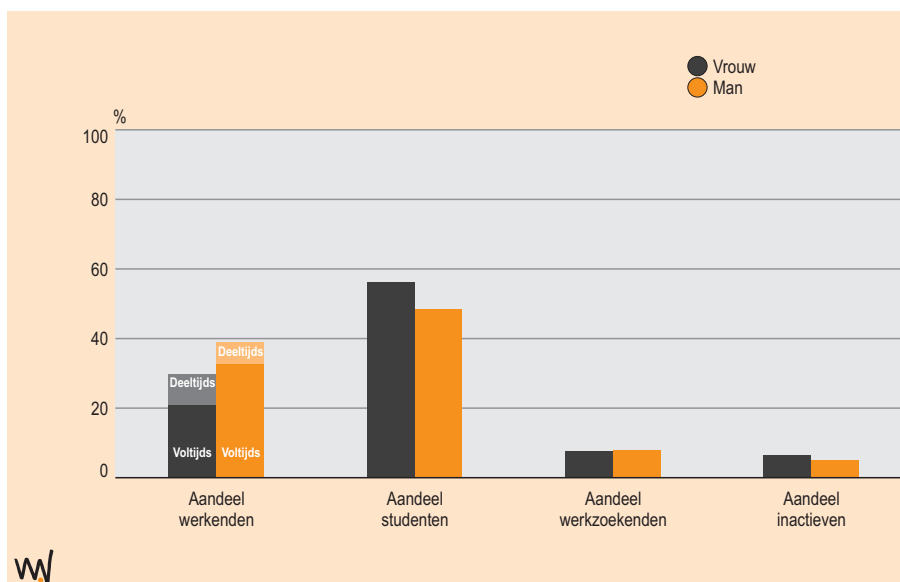
De evolutie in het Waals en Brussels Gewest wijkt duidelijk af van die in Vlaanderen (figuur 2.12): de daling van de (reeds extreem lage) werkzaamheidsgraad onder de thuiswonende jongeren wordt hier niet gecompenseerd door een stijging van het aandeel studenten maar door een stijging van het aandeel werkzoekenden en inactieven.

11 De globale werkzaamheids- en werkloosheidsgraden van jongeren blijken meer dan die van andere leeftijdscategorieën gevoelig te zijn voor algemene economische fluctuaties (OECD, 1996).

12 In Groot-Brittannië gaat de daling van de werkzaamheid bij de jongeren die inwonen bij de ouders gepaard met een stijging van de inactieven, terwijl het aandeel studenten slechts lichtjes toeneemt. In Frankrijk is de arbeidsmarktdaarnname voor haast alle jongeren problematisch geworden (Ryan, 1999, p. 3): hier doet de daling van de werkzaamheidsgraad zich in alle huishoudposities voor; dit gaat enerzijds gepaard met een stijging van het aandeel studenten in alle huishoudposities maar ook met een stijging van de werkloosheid in alle huishoudposities. In Nederland doet zich de omgekeerde situatie voor: hier geldt voor alle huishoudposities dat de werkzaamheidsgraad van de jongeren stijgt en dat deze stijging gepaard met een daling van de werkloosheidsgraad en een daling van het percentage studenten dat niet werkt.

Figuur 2.13

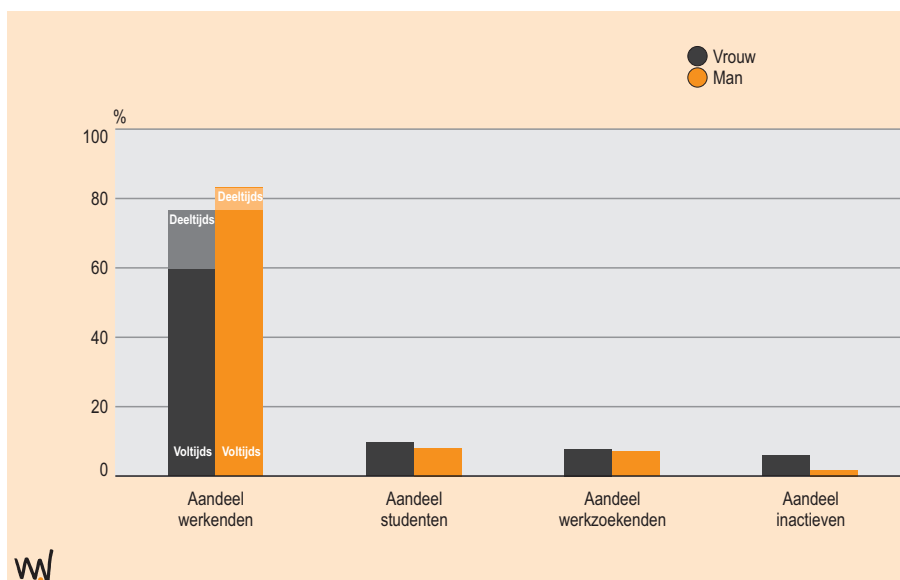
Indeling van de thuiswonende jongeren (15-24 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.14

Indeling van de jongeren met partner zonder kinderen (15-24 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (gemiddelde België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

4 *Jonge mannen en vrouwen*

Jonge mannen vinden we ongeveer in dezelfde verhoudingen terug in de verschillende gezinsposities als jonge vrouwen en dit in alle hier besproken Europese landen. Er zijn wat méér jonge mannen die nog inwonen bij de ouders (84% tegenover 75% bij de vrouwen) en wat meer jonge vrouwen die al samenleven met een partner (11% tegenover 4% bij de mannen). Deze laatste samenlevingsvorm is, zowel in Vlaanderen als in de meeste andere lidstaten, in de loop van de laatste tien jaar veel minder populair geworden onder de jongeren. Tegelijkertijd is het aantal alleenstaanden toegenomen en blijven ook meisjes steeds langer inwonen bij de ouders.

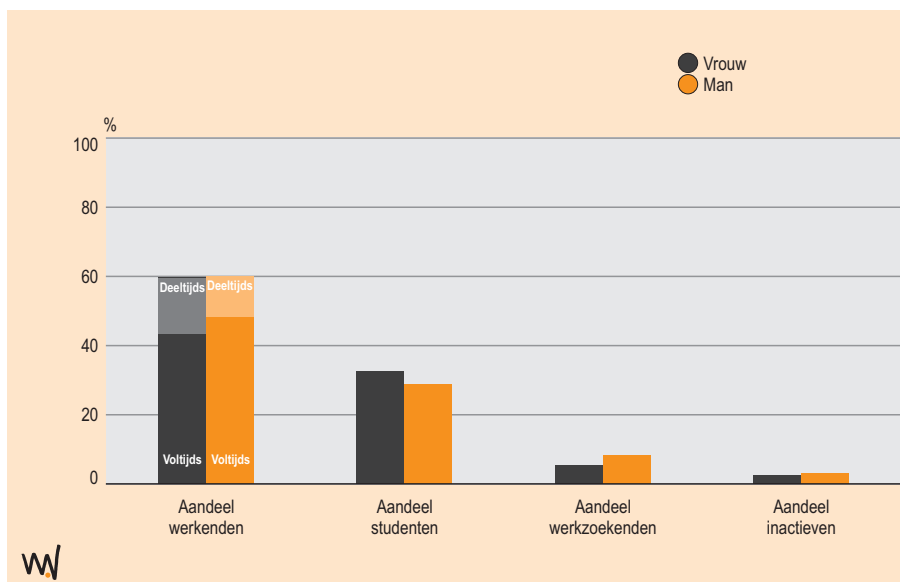
Globaal genomen in EU-11 zijn jonge mannen iets vaker aan het werk dan jonge vrouwen (43% tegenover 36%). In de Zuid-Europese landen bedraagt de seksekloof 10 ppn, in België en in de buurlanden 5 ppn. Het percentage werkzoekenden is in de meeste landen voor beide geslachten gelijk (8% in EU-11). Bij de jonge meisjes vinden we verhoudingsgewijs iets meer niet-werkende studenten terug dan bij de jonge mannen (48% tegenover 45% in EU-11). We gaan na of we deze man/vrouw-verschillen in alle gezinstypen terugvinden en of ze eigen zijn aan specifieke gezinsposities.

Thuiswonende meisjes werken minder vaak dan jongens

Op jonge leeftijd al, wanneer de jongeren nog inwonen bij hun ouders, bestaat er een verschil in arbeidsdeelname tussen mannen en vrouwen: mannen die inwonen bij de ouders zijn vaker aan het werk dan vrouwen (39% tegenover 30%) (figuur 2.13 en 2.16). Als thuiswonende jonge vrouwen al aan het werk zijn, doen zij dit dubbel zo vaak in een deeltijds statuut als mannen (29% tegenover 16%). Daarnaast vinden we bij de inwonende jonge vrouwen een hoger percentage niet-werkende studenten terug dan bij mannen (56% tegenover 48%). Zowel het feit dat meisjes tussen 15 en 24 jaar iets vaker school lopen dan jongens als de vaststelling dat zij hun studies minder vaak combineren met een baan (Bowers e.a., 1999, fig. 1) verklaren de lagere vrouwelijke werkzaamheidsgraad in dit huishoudtype. Inzake werkloosheid zijn er geen noemenswaardige sekseverschillen: zowel mannen als vrouwen die nog bij hun ouders wonen, zijn in ongeveer 8% van de gevallen op zoek naar werk. Deze globale vaststellingen gelden voor alle landen.

Figuur 2.15

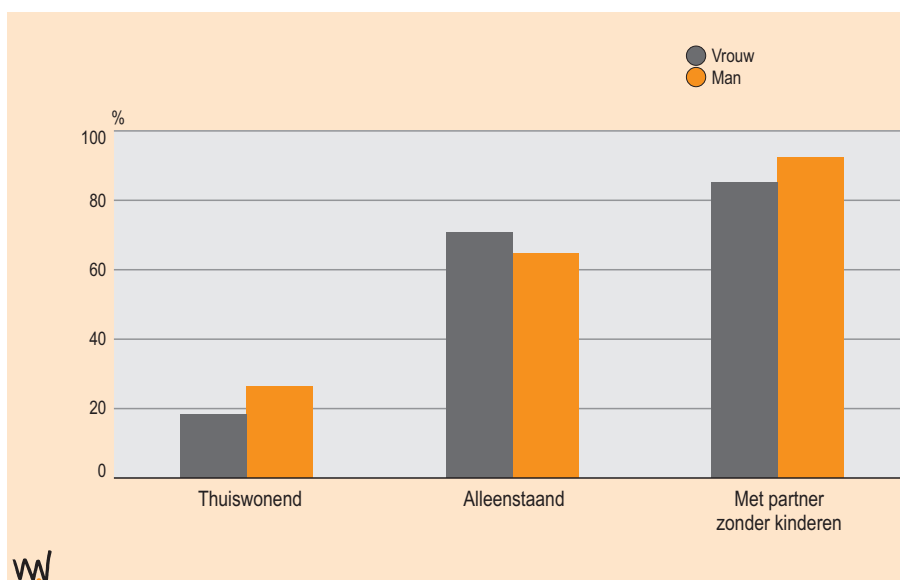
Indeling van de alleenstaande jongeren (15-24 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (gemiddelde België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Figuur 2.16

Werkzaamheidsgraad van de jongeren naar huishoudspositie en geslacht (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Het sekseverschil in het jonge koppel

Ook bij de koppels zonder kinderen is er een duidelijk verschil tussen de arbeidsdeelname van jonge mannen en jonge vrouwen. Zowel in België als in de buurlanden vinden we onder de jonge vrouwen die samenleven met een partner meer 'inactieven' dan bij de mannen (6% tegenover 2%), iets meer werkzoekenden en iets meer niet-werkende studenten (figuur 2.14 en 2.16). De werkzaamheidsgraad van jonge vrouwen in dit huishoudtype ligt daardoor 7 procentpunten lager dan die van de mannen (76% tegenover 83%).¹³ Werkende vrouwen die samenleven met een partner hebben bovendien veel vaker een deeltijdse baan dan mannen (22% tegenover 8%). Het sekseverschil inzake deeltijdarbeid, dat bij de jongeren in alle gezinstypen aanwezig is, is in deze gezinspositie het grootst.

In tegenstelling tot de thuiswonenden kan de kloof tussen de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen in koppels niet verklaard worden door het hogere aandeel (niet-werkende) studenten bij de vrouwen. De voor de hand liggende verklaring lijkt hier eerder te zijn dat het traditionele kostwinnersmodel, met de gescheiden taakverdeling tussen man en vrouw, bij een deel van de jongeren in dit huishoudtype nog sterk doorweegt. Het causaal verband tussen de huishoudpositie en de arbeidssituatie kan echter op basis van de hier gebruikte gegevens niet onderzocht worden.

Alleenstaande vrouwen overbruggen de seksekloof

Enkel de alleenstaanden onder de jongeren lijken een genderneutrale groep: ongeveer evenveel jonge vrouwen als mannen bevinden zich in deze huishoudpositie (8% in België en in de buurlanden) en bij beide seksen is ongeveer 60% aan het werk (figuur 2.15 en 2.16). In Vlaanderen en in een aantal andere landen ligt het aandeel werkenden onder de alleenstaande vrouwen zelfs iets hoger dan bij de mannen. Wanneer we het aandeel deeltijdarbeid bekijken, duiken de oude tegenstellingen echter weer op: hoewel het verschil minder groot is dan in de andere huishoudcategorieën, blijken alleenstaande jonge vrouwen vaker deeltijds te werken dan mannen: gemiddeld in België en de buurlanden bedraagt het aandeel deeltijdarbeid bij de jonge alleenstaande vrouwen 27% tegenover 20% bij de mannen.

¹³ De cijfers voor Vlaanderen zijn 85% tegenover 92%. In Wallonië is de kloof veel groter (58% tegenover 71%).

5 *Besluit*

In de meeste landen uit dit rapport is de jongerenwerkzaamheid in de loop van het voorbije decennium gedaald. Deze daling concentreert zich haast uitsluitend in één gezinstype, met name bij de jongeren die nog inwonen bij de ouders. Tegelijk zien we dat in de voorbije tien jaar het aandeel studenten in deze gezinspositie stelselmatig is toegenomen. Omdat thuiswonenden veruit de grootste groep onder de jongeren vormen (80%), is hun arbeidssituatie bepalend voor die van de globale groep jongeren in een land.

De werkzaamheidsgraad van thuiswonende jongeren is in de meeste landen bijzonder laag. Een deel van de verklaring hiervoor vinden we in het feit dat de thuiswonenden die niet aan het werk zijn bijna allemaal nog studeren. Grote nationale verschillen in de werkzaamheidsgraden van de jongeren hangen dan ook nauw samen met de mate waarin jongeren in een bepaald land hun studies combineren met een baan. De jonge alleenstaanden en jonge koppels bereiken in alle onderzochte lidstaten een behoorlijk werkzaamheidspeil. Ook hier zijn de niet-werkenden bijna allemaal studenten. In tegenstelling tot de werkzaamheidsgraad, die sterke verschillen vertoont naar gezinstype, komt een hoge jongerenwerkloosheid in alle gezinsposities voor.

De lage werkzaamheidsgraad van de Vlaamse jongeren in vergelijking met Nederland, Duitsland en Groot-Brittannië hangt samen met twee gegevens: ten eerste wonen zeer veel Vlaamse jongeren nog thuis; hierdoor is de groep met de laagste werkzaamheidsgraad zeer groot. Ten tweede is het in Vlaanderen niet gebruikelijk dat jongeren hun studies combineren met een baan, terwijl dit in de drie hogergenoemde landen wel zo is. Eens de Vlaamse jongeren het ouderlijk huis verlaten hebben, behalen zij een werkzaamheidsgraad die hoger ligt dan het gemiddelde van onze buurlanden.

Het Waals en Brussels Gewest sluiten dichterbij het Zuid-Europese model waar bijzonder veel jongeren nog thuis wonen en deze thuiswonende groep een groot aantal werkzoekenden of inactieven telt (15% of meer). De lage jongerenwerkzaamheidsgraad in deze landen en gewesten kan dus slechts gedeeltelijk verklaard worden door de (niet-werkende) studenten.

Een laatste vaststelling heeft betrekking op het verschil in arbeidsdeelname tussen mannen en vrouwen in deze leeftijdscategorie. De seksekloof blijkt groter of kleiner te zijn naargelang het gezinstype: bij alleenstaande jongeren bestaat er nauwelijks een verschil in arbeids-

deelname tussen jongens en meisjes; bij de thuiswonenden heeft het sekseverschil deels te maken met het feit dat meisjes iets vaker studeren dan jongens en dat zij hun studies minder vaak combineren met een baan; bij de koppels zonder kinderen ligt de verklaring voor de verschillende arbeidssituatie wellicht in het feit dat de traditionele rolpatronen bij een deel van deze jongeren nog steeds aanwezig zijn. De hier gebruikte data laten echter niet toe een mogelijk causaal verband tussen de huishoudpositie en de arbeidssituatie na te gaan.

Tabel 3.1

Werkzaamheidsgraad van de bevolking tussen 25 en 49 jaar naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie en per land (EU-11; 2000*)

| % | EU-11 | Vlaams Gewest | Waals Gewest | België | Duitsland | Frankrijk | Griekenland | Groot-Brittannië | Ierland | Italië | Nederland | Oostenrijk | Portugal | Spanje |
|---------------------------|-----------|---------------|--------------|-----------|-----------|-----------|-------------|------------------|-----------|-----------|-----------|------------|-----------|-----------|
| Totaal | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 70 | 70 | 54 | 62 | 75 | 67 | 73 | 79 | 77 | 64 | 87 | 80 | 77 | 69 |
| Alleenstaand | 83 | 82 | 67 | 75 | 83 | 81 | 83 | 80 | 77 | 85 | 87 | 88 | 86 | 86 |
| Met partner | 86 | 86 | 77 | 83 | 87 | 84 | 73 | 91 | 85 | 80 | 91 | 86 | 86 | 81 |
| Met partner en 1 kind | 80 | 87 | 78 | 84 | 82 | 85 | 71 | 85 | 74 | 73 | 83 | 86 | 87 | 72 |
| Met partner en 2 kinderen | 77 | 87 | 81 | 84 | 79 | 82 | 70 | 84 | 68 | 66 | 82 | 82 | 85 | 67 |
| Met partner en 3 kinderen | 67 | 77 | 71 | 73 | 69 | 69 | 66 | 73 | 58 | 56 | 75 | 74 | 75 | 58 |
| Eenoudergezin | 66 | 71 | 53 | 62 | 71 | 72 | 67 | 54 | 45 | 71 | 62 | 85 | 80 | 70 |
| Ander | 75 | 83 | 77 | 80 | 80 | 74 | 74 | 77 | 71 | 67 | 82 | 81 | 80 | 70 |
| Totaal | 77 | 84 | 74 | 79 | 80 | 79 | 72 | 80 | 69 | 69 | 84 | 83 | 83 | 69 |
| Vrouw | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 63 | 63 | 53 | 59 | 73 | 62 | 60 | 77 | 77 | 54 | 82 | 78 | 74 | 63 |
| Alleenstaand | 83 | 82 | 62 | 74 | 85 | 82 | - | 82 | - | - | 86 | 87 | - | - |
| Met partner | 80 | 78 | 67 | 75 | 83 | 78 | 58 | 88 | 79 | 67 | 88 | 82 | 77 | 70 |
| Met partner en 1 kind | 68 | 78 | 66 | 74 | 72 | 77 | 53 | 77 | 59 | 55 | 73 | 78 | 79 | 52 |
| Met partner en 2 kinderen | 61 | 77 | 69 | 74 | 66 | 71 | 50 | 75 | 49 | 43 | 68 | 69 | 75 | 44 |
| Met partner en 3 kinderen | 48 | 63 | 51 | 56 | 50 | 49 | 44 | 60 | 36 | 30 | 59 | 57 | 60 | 35 |
| Eenoudergezin | 64 | 68 | 50 | 59 | 70 | 70 | 65 | 53 | 43 | 68 | 57 | 84 | 79 | 69 |
| Ander | 65 | 72 | 65 | 70 | 75 | 67 | 60 | 73 | 64 | 53 | 72 | 74 | 71 | 54 |
| Totaal | 66 | 75 | 62 | 69 | 72 | 70 | 55 | 73 | 56 | 52 | 74 | 76 | 75 | 53 |
| Man | | | | | | | | | | | | | | |
| Thuiswonend | 74 | 73 | 54 | 64 | 76 | 69 | 80 | 80 | 77 | 69 | 89 | 81 | 80 | 73 |
| Alleenstaand | 82 | 81 | 69 | 75 | 82 | 80 | - | 79 | - | - | 88 | 89 | - | - |
| Met partner | 92 | 95 | 86 | 92 | 91 | 90 | 93 | 94 | 91 | 94 | 95 | 90 | 95 | 93 |
| Met partner en 1 kind | 93 | 97 | 92 | 94 | 92 | 93 | 95 | 92 | 89 | 94 | 95 | 95 | 95 | 94 |
| Met partner en 2 kinderen | 94 | 97 | 94 | 95 | 93 | 94 | 95 | 93 | 89 | 93 | 96 | 95 | 96 | 93 |
| Met partner en 3 kinderen | 89 | 92 | 92 | 90 | 89 | 91 | 95 | 85 | 82 | 89 | 92 | 93 | 92 | 89 |
| Eenoudergezin | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| Ander | 84 | 91 | 86 | 89 | 84 | 82 | 88 | 81 | 77 | 84 | 91 | 88 | 89 | 85 |
| Totaal | 88 | 92 | 85 | 88 | 88 | 88 | 89 | 88 | 83 | 85 | 93 | 91 | 91 | 86 |

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)



VOLWASSENEN TUSSEN 25 EN 49 JAAR DE DRUKKE LEEFTIJD

Hoofdstuk 3

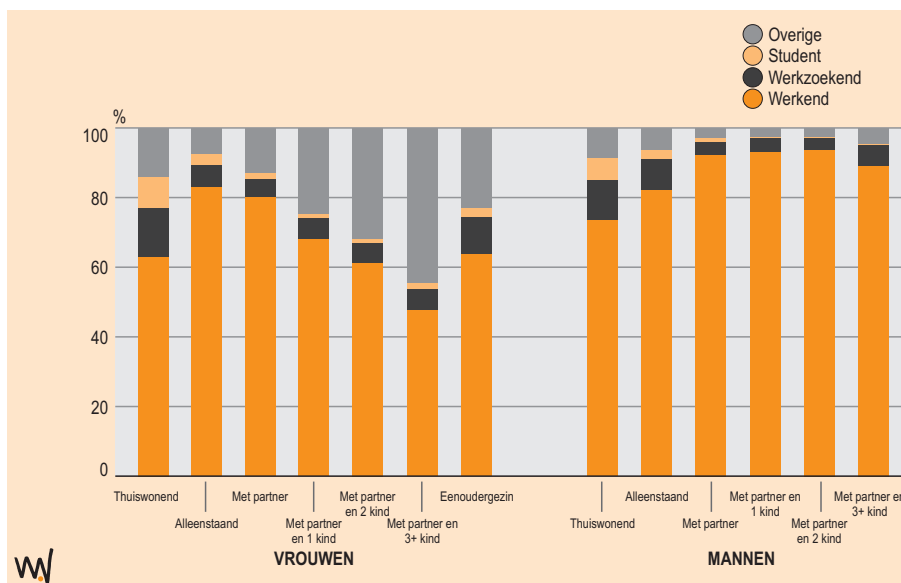
De bevolking tussen 25 en 49 jaar vormt in alle Europese landen de meest actieve groep op de arbeidsmarkt. Tegelijk is dit de levensfase waarin een gezin gesticht wordt, een huis gezocht, kinderen verwekt en opgevoed,... met andere woorden de 'drukke leeftijd'. Toch hebben niet alle personen tussen 25 en 49 jaar een betaalde baan. Zo zijn mannen in deze leeftijdsklasse veel vaker aan het werk dan vrouwen. De remmende invloed van kinderen in het huishouden op de arbeidsdeelname van moeders vormt hiervoor de belangrijkste verklaring.

Het onderscheid tussen moeders en de rest volstaat echter niet langer om het verschil tussen werkenden en niet-werkenden bij de volwassenen te verklaren. Ook in een aantal andere gezinsposities ligt de werkzaamheidsgraad van vrouwen en/of mannen beduidend lager dan gemiddeld. Anderzijds is de arbeidsdeelname van moeders de voorbije tien jaar fors toegenomen. Althans in bepaalde landen, voor bepaalde leeftijdscategorieën, in bepaalde gezinssituaties, met een bepaald aantal kinderen,...

Het is zinvol om de arbeidsmarktkenmerken van de volwassenen in de 'drukke leeftijd' te verfijnen naar huishoudtype en aldus te komen tot een vollediger beeld van de arbeidsdeelname in deze leeftijdsklasse. In dit hoofdstuk behandelen we achtereenvolgens de thuiswonenden, de alleenstaanden, de koppels zonder kinderen, de koppels met kinderen en de eenoudergezinnen. Per huishoudtype worden de landen die een gelijkaardig patroon vertonen, gegroepeerd en samen besproken. Net als in hoofdstuk 2 ligt de scheidingslijn vaak tussen de Midden-Europese landen en Zuid-Europa. Tot slot situeren we het Vlaams Gewest in deze Europese context. Waar zinvol werpen we ook een licht op de evoluties in de loop van de jaren '90.

Figuur 3.1

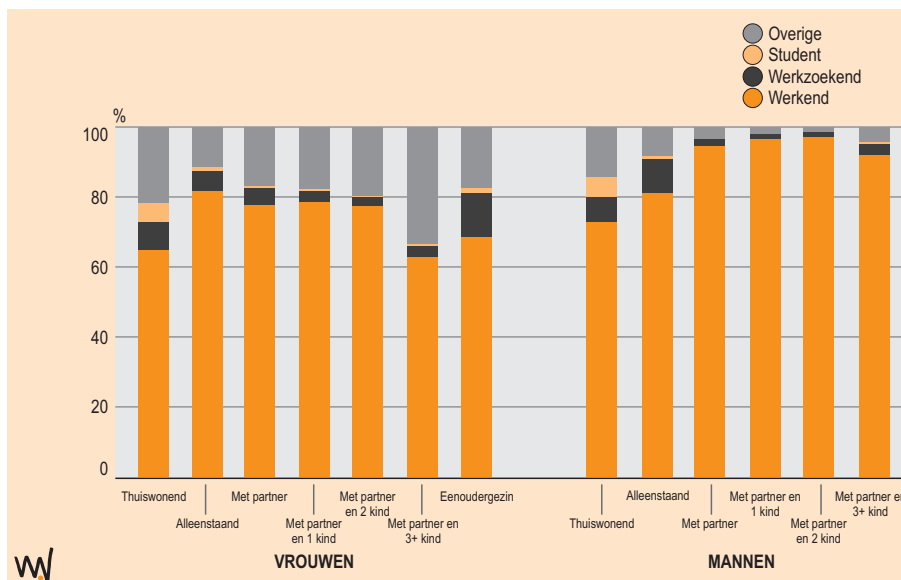
Indeling van de bevolking (25-49 jaar) naar geslacht, huishoudpositie en arbeidssituatie (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.2

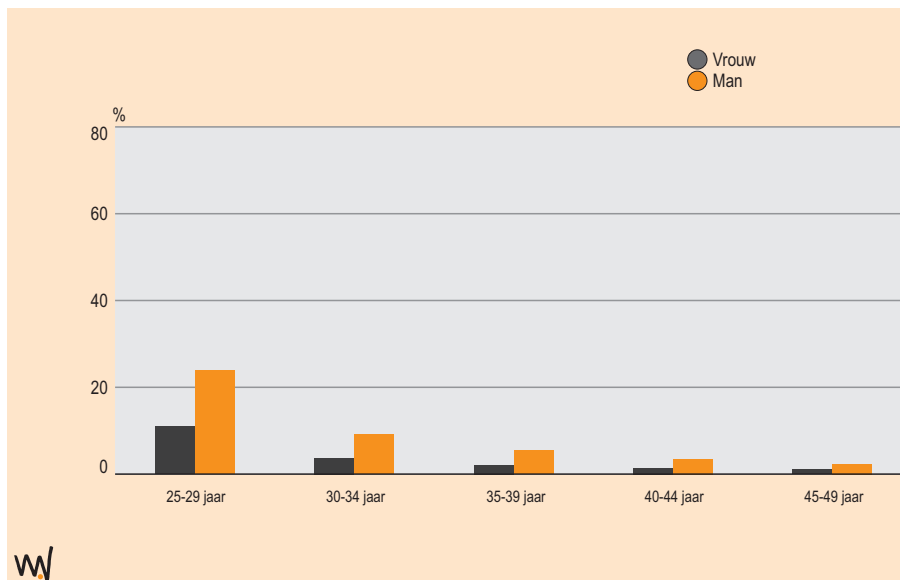
Indeling van de bevolking (25-49 jaar) naar geslacht, huishoudpositie en arbeidssituatie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 3.3

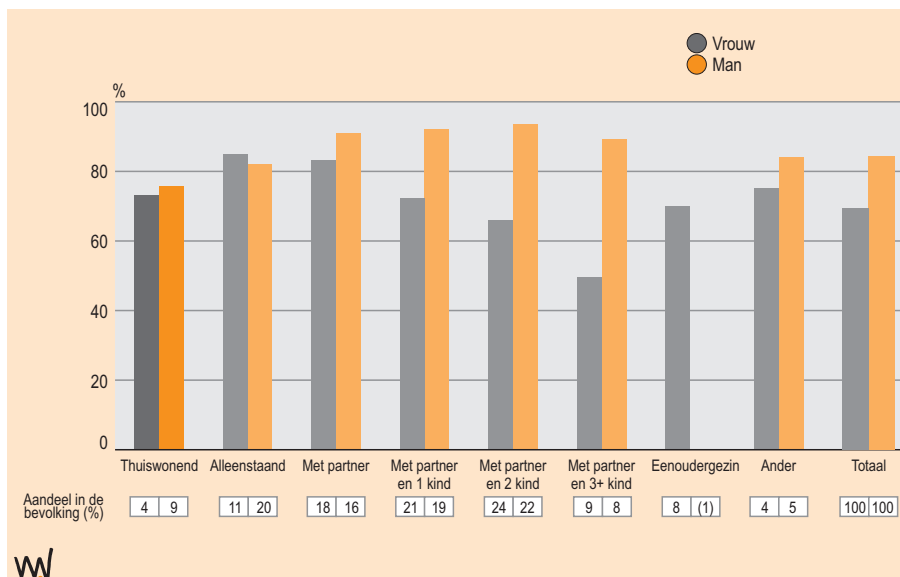
Aandeel thuiswonenden in de bevolking (25-49 jaar) naar leeftijd en geslacht (gemiddelde België, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Groot-Brittannië; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.4

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Duitsland; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

1 *Inwonend bij de ouders*

Gemiddeld in België en in de ons omringende lidstaten woont nog slechts 6% van de 25- tot 49-jarigen bij de ouders (tabel 1.2).¹ De arbeidsdeelname van de personen in deze gezinspositie heeft dus slechts een geringe invloed op de arbeidsmarktsituatie van de globale bevolking tussen 25 en 49 jaar. In de Zuid-Europese landen (Spanje, Griekenland, Italië en Portugal) nemen de thuiswonenden wél een prominente plaats in onder de volwassenen: in deze landen woont gemiddeld één op vier personen tussen 25 en 49 jaar nog bij de ouders. Omwille van het sterk uiteenlopend belang van deze gezinspositie in Zuid- en Midden-Europa, bekijken we beide landengroepen afzonderlijk.

1.1 *Midden-Europa*

In België en de ons omringende lidstaten komen thuiswonenden vrijwel alleen voor bij personen jonger dan 30 jaar (figuur 3.3). Van de 25- tot 29-jarigen leeft nog een behoorlijk percentage thuis: 24% van de mannen en 11% van de vrouwen. Bij de 30- tot 34-jarigen zijn het enkel de mannen die nog frequent bij de ouders wonen (9%) en in de overige leeftijdscategorieën zijn thuiswonenden een zeldzaamheid.

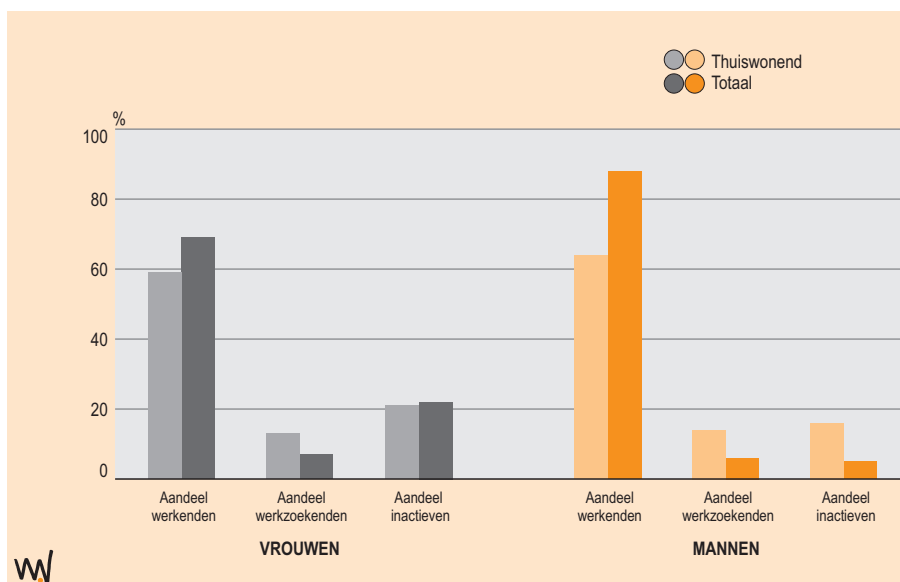
Thuiswonenden minst actief op de arbeidsmarkt

In Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, België en ook in het Vlaams Gewest staan de thuiswonenden minder sterk op de arbeidsmarkt dan de globale groep 25- tot 49-jarigen.² Figuren 3.4 en 3.5 tonen de situatie in Duitsland en in België ter illustratie bij deze groep landen. Vooral *mannen* die nog inwonen bij de ouders scoren veel minder goed dan hun seksegenoten in andere gezinssituaties: in geen enkel ander gezinstype vinden we een lagere werkzaamheidsgraad, een hoger aandeel werkzoekenden en een hoger aandeel inactieven onder de mannen. Ook de arbeidsmarktpositie van vrouwen die nog inwonen bij de ouders is niet uitgesproken gunstig te noemen. Ze wijkt echter minder sterk af van het gemiddelde dan bij de mannen, omdat de vrouwelijke arbeidsdeelname in andere huishoudposities eveneens beperkt is.

1 Meer cijfermateriaal, zoals de cijfers achter de figuren, vind je in de cijferbijlage op www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.
2 Nederland wijkt af van dit ongunstige patroon: de positie van de thuiswonenden is er in alle opzichten gunstiger dan die van de globale groep 25- tot 49-jarigen. Nederland telt bij de 25- tot 49-jarigen het laagste aandeel (4%) thuiswonenden van de hier besproken Europese lidstaten (tabel 1.2).

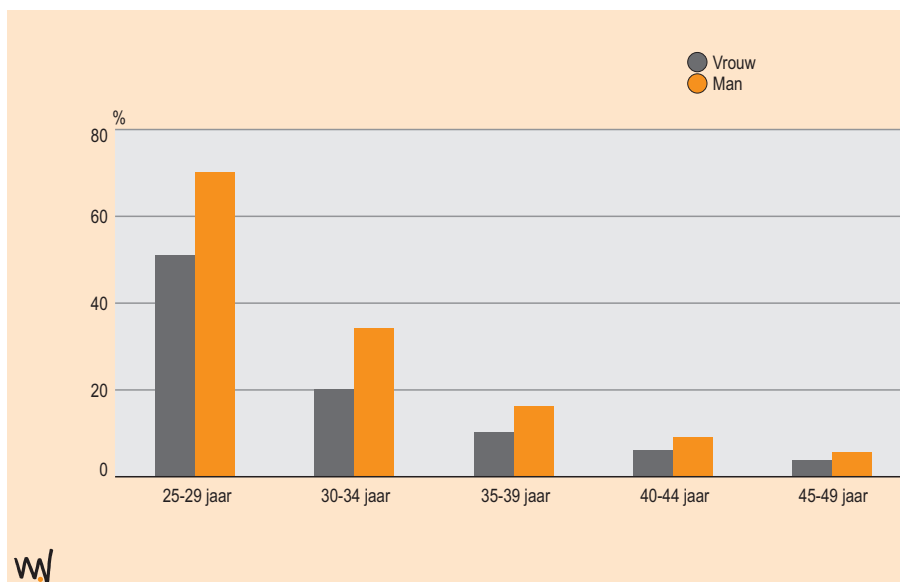
Figuur 3.5

Indeling van de thuiswonenden en de totale bevolking (25-49 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (België; 2000)



Figuur 3.6

Aandeel thuiswonenden in de bevolking (25-49 jaar) naar leeftijd en geslacht (gemiddelde Spanje, Griekenland, Italië, Portugal; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Een verschillend patroon bij mannen en vrouwen

Bij de mannen wordt de lage werkzaamheidsgraad in dit huishoudtype deels verklaard door het feit dat jongeren na hun studies wachten tot ze een job en een inkomen hebben verworven alvorens het ouderlijk huis te verlaten (cf. hoofdstuk 2). Van de jonge mannen die werkzoekend of inactief zijn, verkiest een groot deel thuis te blijven wonen: één op drie van de werkzoekende mannen tussen 25 en 29 jaar en één op drie van de inactieven woont nog in het ouderlijk huis.

De situatie bij de vrouwen is volledig verschillend. Vooreerst woont een veel kleiner aandeel van de vrouwen tussen 25 en 49 jaar nog in het ouderlijk huis (4% tegenover 9% bij de mannen) en bovendien schommelt hun werkzaamheidsgraad rond het vrouwelijke gemiddelde (ca. 72%). Het al dan niet hebben van een job lijkt voor vrouwen minder doorslaggevend bij hun beslissing om het ouderlijk huis te verlaten: naast het feit dat veel minder 25- tot 29-jarige vrouwen nog bij de ouders wonen, vinden we in deze bevolkingsgroep ook geen concentratie werkzoekenden en inactieven terug zoals bij de mannen (figuur 3.12 en 3.13). Jonge werkzoekende en inactieve vrouwen zijn met name verspreid over verschillende huishoudposities.

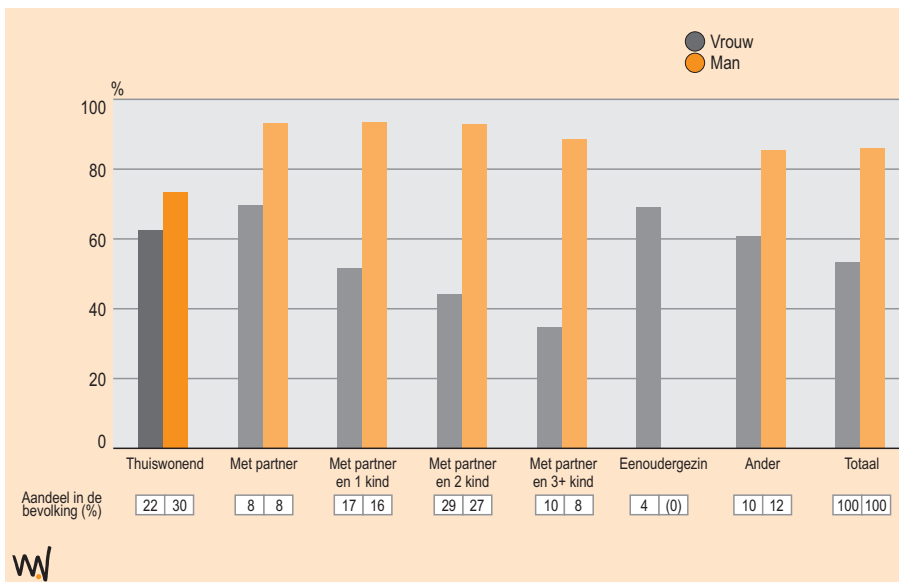
In Ierland en Oostenrijk is de arbeidsdeelname van de thuiswonenden vergelijkbaar met de hierboven geschetste situatie in België en de buurlanden. In beide landen wonen evenwel veel méér 25- tot 49-jarigen nog bij de ouders. Het aandeel thuiswonenden ligt in elke leeftijdscategorie bijna dubbel zo hoog als in België en de buurlanden.

1.2 Zuid-Europa

In Spanje, Griekenland, Italië en Portugal woont één op vier 25-49-jarigen bij de ouders (19% van de vrouwen en 28% van de mannen). De tendens om tot op hogere leeftijd in het ouderlijk huis te blijven wonen is het laatste decennium nog versterkt: in het begin van de jaren negentig bevond slechts 17% van de Zuid-Europeanen tussen 25 en 49 jaar zich in deze huishoudpositie. Van de 25- tot 29-jarigen in Zuid-Europa woont het merendeel (60%) nog in het ouderlijk huis (figuur 3.6). Bij de 30- tot 34-jarigen is dit nog altijd meer dan 25% en pas bij de 35- tot 39-jarigen daalt dit aandeel tot 13%. In alle leeftijdsgroepen wonen mannen veel vaker thuis dan vrouwen. Omdat de Zuid-Europeanen in grote getale en tot op hogere leeftijd inwonen bij de ouders, zou men verwachten dat de werkzaamheid in deze gezinspositie er hoger ligt dan bij ons. Dit is echter niet het geval: net als in de Midden-Europese landen ligt de mannelijke werkzaamheidsgraad bij de thuiswonenden lager dan die van alle andere

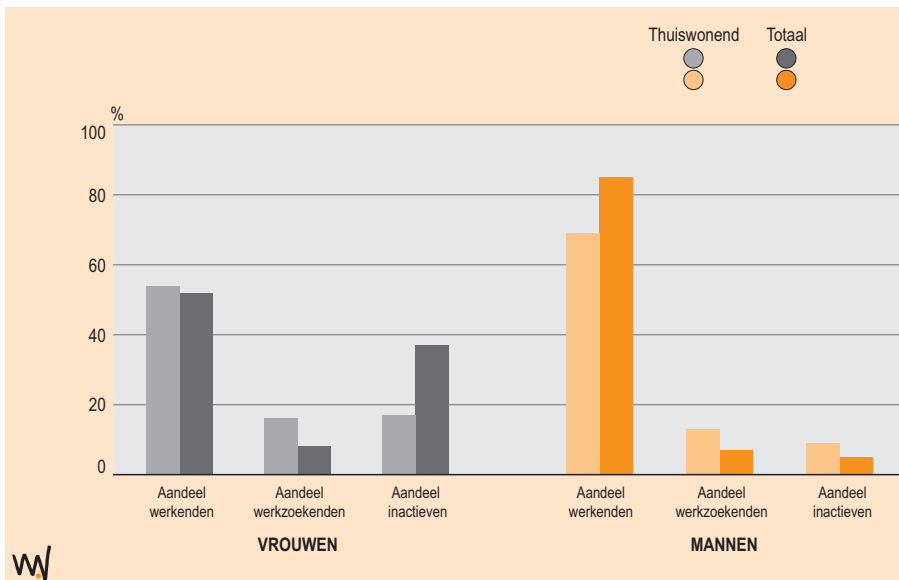
Figuur 3.7

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Spanje; 2000)



Figuur 3.8

Indeling van de thuiswonenden en de totale bevolking (25-49 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (Italië; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

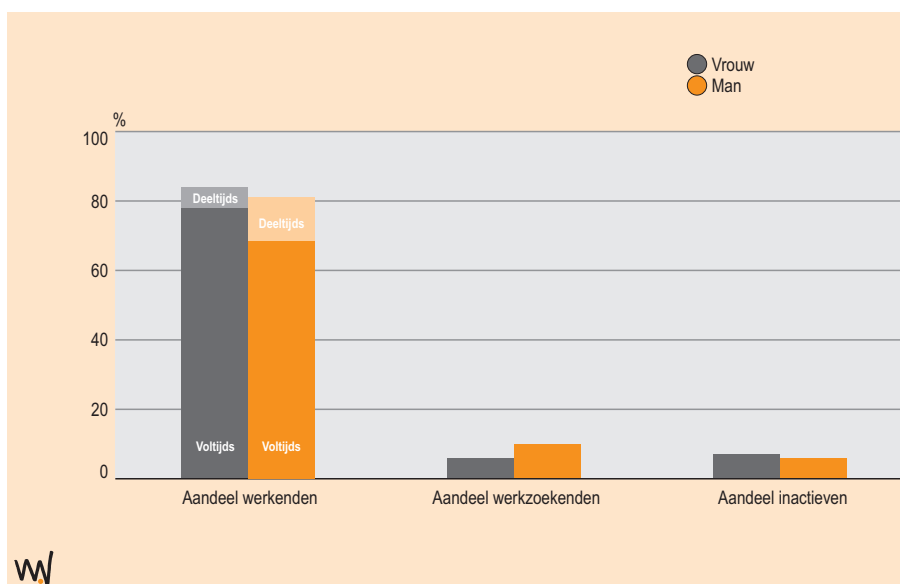
gezinsposities en bij de vrouwen schommelt hij rond het vrouwelijke gemiddelde (figuur 3.7 en 3.8).

De langgerekte familie

De sterke groei van het aantal jonge volwassenen dat na het beëindigen van de studies bij de ouders blijft wonen, is een recent Zuid-Europees fenomeen en draagt zelfs een naam: 'la famiglia prolungata', de lang(gerekt)e familie. Een belangrijke reden voor de jongeren om thuis te blijven wonen zou zijn dat deze gezinssituatie een grotere (materiële en mentale) vrijheid biedt: thuiswonende jongeren moeten zelf minder instaan voor hun materiële noden en kunnen de beslissing over 'wat ze zullen worden' uitstellen (Piccone Stella, 1997). Het verwondert dan ook niet dat het aantal personen in deze groep dat nog geen (definitieve) job gevonden heeft, relatief hoog ligt (figuur 3.8). Bij de 25- tot 29-jarigen die nog thuis wonen bedraagt de werkloosheidsgraad 19% (24% bij de vrouwen en 16% bij de mannen). Ook in de oudere leeftijdscategorieën blijft de werkloosheid onder de thuiswonenden bijzonder hoog. De hoger beschreven houding van de thuiswonenden ten aanzien van beroepsarbeid vormt slechts een deel van de verklaring voor de hogere werkloosheid in deze gezinspositie. Omgekeerd blijkt werkloosheid immers ook een van de structurele oorzaken te zijn waarom jongeren in Zuid-Europa langer bij de ouders blijven wonen (Leccardi, 1999).

Figuur 3.9

Indeling van de alleenstaanden (25-49 jaar) naar arbeidssituatie en geslacht (gemiddelde België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Oostenrijk; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

2 *Alleenstaanden*

Het eenpersoonshuishouden is het snelst groeiende huishoudtype van het voorbije decennium. Vooral onder de 25- tot 49-jarigen is het aantal alleenstaanden sterk toegenomen. De verhoging van de huwelijksleeftijd en de stijging van het aantal echtscheidingen en separaties worden als voornaamste oorzaken van deze evolutie aangehaald (Surkyn, 1999). Duitsland spant de kroon met bijna één op zes (16%) volwassenen tussen 25 en 49 jaar die alleen wonen (tabel 1.2). Ook in Nederland, Oostenrijk, Frankrijk en Groot-Brittannië woont telkens meer dan 10% van de 25- tot 49-jarigen in een eenpersoonshuishouden. In België bedraagt het aandeel alleenstaanden in de leeftijdscategorie 25-49 jaar net één op tien. In het Vlaams Gewest ligt dit aandeel iets lager: ondanks de recente sterke toename telt Vlaanderen slechts 8% alleenstaanden onder de 25- tot 49-jarigen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woont daarentegen bijna één op vier personen in deze leeftijdsklasse alleen.

In de Zuid-Europese lidstaten en Ierland komen alleenstaanden duidelijk minder vaak voor bij de 25- tot 49-jarigen. Hun aandeel bedraagt er nergens meer dan 6%. We laten deze landen daarom buiten beschouwing in de beschrijving van het eenpersoonshuishouden. De landen die wel worden besproken zijn België, Oostenrijk, Duitsland, Frankrijk, Nederland en Groot-Brittannië.

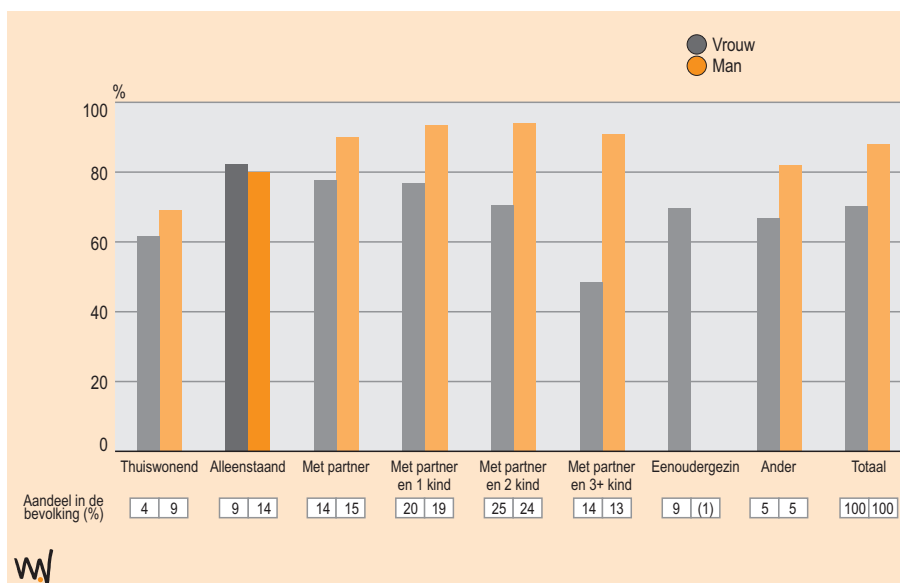
Seksegelijkheid bij alleenstaanden

Uit het vervolg van dit hoofdstuk blijkt dat in haast alle gezinsposities een belangrijk onderscheid bestaat tussen de arbeidssituatie van mannen en vrouwen. Het is dan ook opmerkelijk dat deze seksekloof niet aanwezig is in het eenpersoonshuishouden (figuur 3.9). Wel is het zo dat in de zes onderzochte landen mannen veel vaker in een eenpersoonshuishouden wonen dan vrouwen (gemiddeld 16% tegenover 10%). De belangrijkste reden hiervoor schuilt in het feit dat bij een scheiding de kinderen meestal toegewezen worden aan de moeder. Mannen belanden hierdoor (voor een poos) in een eenpersoonshuishouden, terwijl we vrouwen vaker terugvinden als hoofd van een eenoudergezin (zie verder).

De globale arbeidsmarktpositie van alleenstaande vrouwen tussen 25 en 49 jaar is iets gunstiger dan die van alleenstaande mannen: terwijl de werkzaamheidsgraad bij beide seksen ongeveer even hoog is, ligt de werkloosheidsgraad van alleenstaande vrouwen in alle landen (behalve Oostenrijk) en in alle leeftijdsgroepen lager dan die van alleenstaande mannen. In Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië overtreffen de alleenstaande vrouwen tussen 25

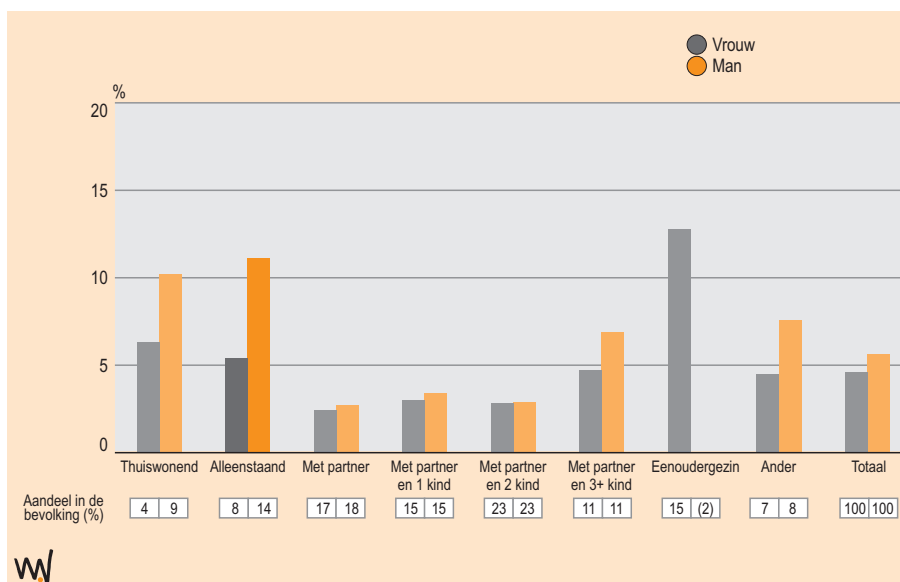
Figuur 3.10

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Frankrijk; 2000)



Figuur 3.11

Werkloosheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Groot-Brittannië; 1999)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

en 49 jaar de alleenstaande mannen zelfs qua aandeel werkenden. Enkel inzake deeltijdarbeid stoten we op de traditionele kloof tussen de seksen: alleenstaande vrouwen werken dubbel zo vaak deeltijds als alleenstaande mannen. Omdat deeltijdarbeid in deze huishoudcategorie echter beperkt voorkomt (10%), blijft het sekseverschil, uitgedrukt in absolute termen, klein.

Alleenstaande mannen tussen 25 en 49 jaar nemen een veel minder gunstige positie in op de arbeidsmarkt dan hun gehuwde of samenwonende leeftijdsgenoten. Bij de vrouwen is het net omgekeerd: hier vertonen de alleenstaanden een relatief gunstig arbeidsmarktpatroon in vergelijking met de andere huishoudtypen. We bekijken de diverse arbeidsmarktindicatoren in detail.

Alleenstaande mannen: minder vaak aan het werk dan mannen met een partner

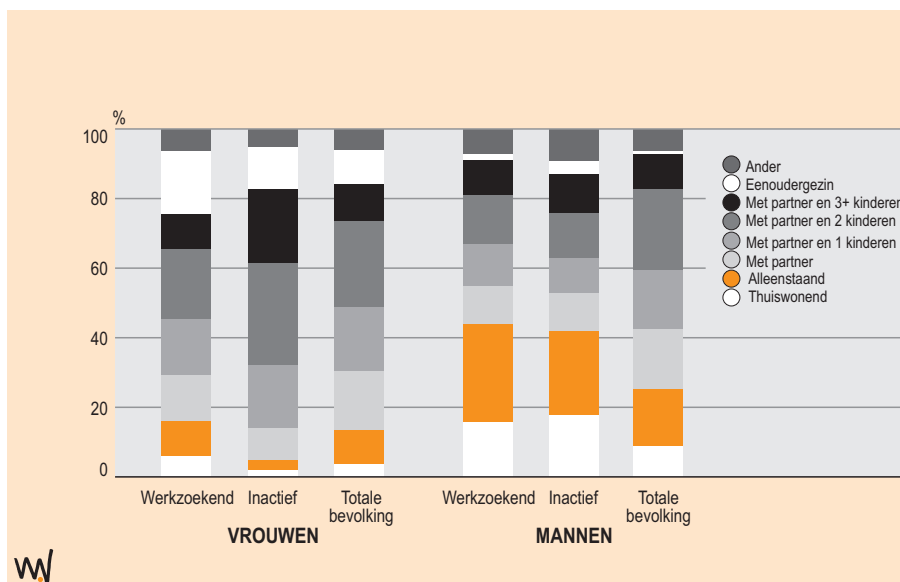
Bij de mannen (25-49 jaar) is de werkzaamheidsgraad van de alleenstaanden, na die van de thuiswonenden, de laagste onder de verschillende huishoudtypen (zie bijvoorbeeld Frankrijk, figuur 3.10). Het verschil met de gemiddelde mannelijke werkzaamheidsgraad is vrij groot: van 6 procentpunten in Duitsland en Nederland, tot 8 à 9 procentpunten in Frankrijk en Groot-Brittannië en zelfs 14 procentpunten in België (11 ppn in Vlaanderen). Inzake werkloosheid vallen de alleenstaande mannen eveneens in ongunstige zin op (figuur 3.11): hun werkloosheidsgraad ligt in de meeste landen dubbel zo hoog als het mannelijke gemiddelde. Ook het aandeel inactieven ligt bij de alleenstaande mannen iets hoger dan gemiddeld. Hoe belangrijk deze vaststellingen zijn voor de globale arbeidssituatie van mannen tussen 25 en 49 jaar wordt duidelijk wanneer we de vertegenwoordiging van de alleenstaanden bekijken in de globale groep mannelijke werklozen en inactieven. Gemiddeld in België, de buurlanden en Oostenrijk bestaat 28% van de mannelijke populatie werklozen tussen 25 en 49 jaar uit alleenstaanden (figuur 3.12). De mannelijke inactieven bestaan voor 24% uit alleenstaanden. In het Vlaams Gewest bedragen deze aandelen respectievelijk 31% en 19% (figuur 3.13).

Alleenstaande vrouwen: actiever dan de rest

Bij de vrouwen behoren de alleenstaanden, samen met de vrouwen uit koppels zonder kinderen, tot de huishoudtypen met de hoogste werkzaamheidsgraad (figuur 3.10). In de meeste landen ligt de werkzaamheid van de alleenstaande vrouwen tussen 25 en 49 jaar minstens 10 procentpunten hoger dan het vrouwelijke gemiddelde in deze leeftijdsklasse. In België en Vlaanderen is dit verschil iets minder groot (respectievelijk 5 ppn en 8 ppn). Ook vinden we

Figuur 3.12

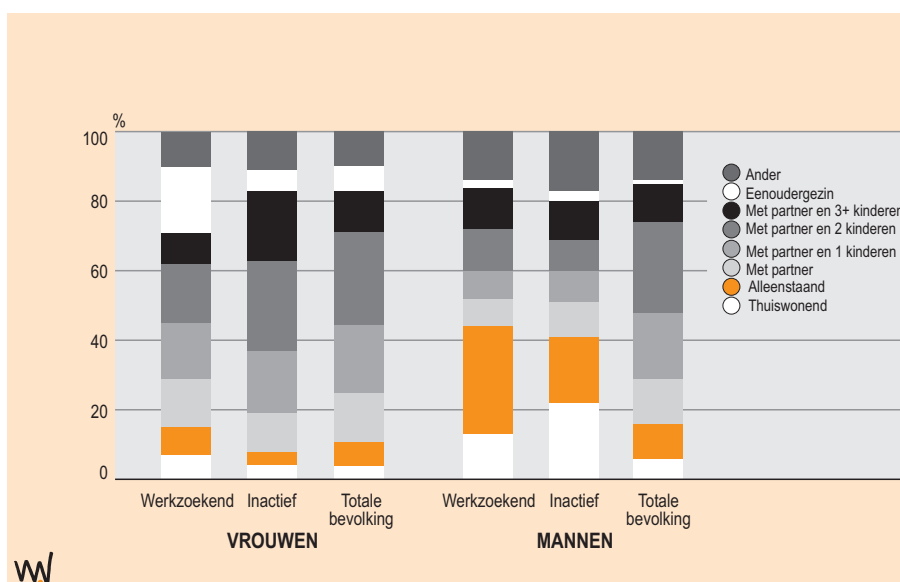
Indeling van de werkzoekenden, de inactieven en de totale bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie (gemiddelde België, Nederland, Frankrijk, Duitsland, Groot-Brittannië, Oostenrijk; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.13

Indeling van de werkzoekenden, de inactieven en de totale bevolking (25-49 jaar naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

bij de alleenstaande vrouwen veruit het laagste aandeel inactieven terug. Inzake werkloosheid situeren alleenstaande vrouwen zich in de meeste landen rond het vrouwelijke gemiddelde (figuur 3.11): dit betekent dat de werkloosheidsgraad hoog is in een land als Frankrijk (meer dan 10%) en laag in een land als Nederland (minder dan 3%).

Toename alleenstaanden heeft een impact op de globale arbeidssituatie van de bevolking

In de meeste landen is het werkzaamheidspeil van alleenstaande mannen en vrouwen tussen 25 en 49 jaar in de loop van het voorbije decennium stabiel gebleven. De sterke groei van het aantal personen dat in dit huishoudtype woont, had evenwel een impact op de globale evolutie van de arbeidsmarktsituatie van de 25- tot 49-jarigen. Bij de mannen, waar de alleenstaanden een relatief lage werkzaamheidsgraad optekenen, bracht de groei van dit gezinstype een daling van de werkzaamheidsgraad met zich mee. Bij de vrouwen, waar de alleenstaanden een relatief hoge werkzaamheidsgraad kennen, had de toename van het aantal personen in dit huishoudtype tot gevolg dat de globale vrouwelijke werkzaamheidsgraad is gestegen.

Alleenstaande mannen in België: een groeiende kansengroep

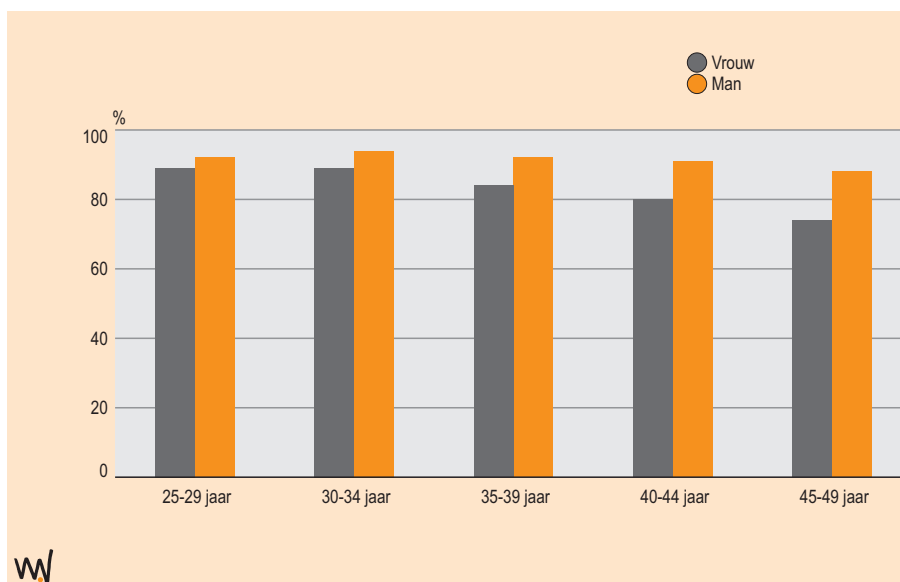
De snelle groei van de eenpersoonshuishoudens en de ongunstige arbeidsmarktpositie van de 25- tot 49-jarige mannen die zich in deze gezinspositie bevinden, stemt tot nadenken. Volgens de LIPRO-huishoudensprojecties voor Vlaanderen valt het komende decennium een verdere, forse aangroei van dit huishoudtype te verwachten.³ Terwijl momenteel één op tien van de Vlaamse mannen tussen 25 en 49 jaar alleen woont, bedraagt hun werkzaamheidsgraad 81%, dit is 15 procentpunten lager dan hun gehuwde of samenwonende seksegenoten. In de (weliswaar beperkte)⁴ groep mannelijke werklozen tussen 25 en 49 jaar zijn de alleenstaanden oververtegenwoordigd: drie op tien werkzoekende mannen zijn alleenstaand. In het Waals en Brussels Gewest is de situatie nog extremer. Vooreerst wonen er meer mannen tussen 25 en 49 jaar alleen: 13% in het Waals en 28% in het Brussels Gewest; verder is hun arbeidssituatie is nog ongunstiger dan in Vlaanderen: slechts 69% van de alleenstaande mannen (25-49 jaar) is aan het werk (tegenover gemiddeld 90% in deze leeftijds-klasse) en de werkloosheid in deze bevolkingsgroep loopt op tot 20%.

3 LIPRO (Lifestyle-Projections: Van Imhoff en Keilman, 1991) is een in Nederland ontwikkelde typologie van huishoudens, huishoudposities en software die toelaat een beginpopulatie, verdeeld naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie naar de toekomst te projecteren op basis van transitiekansen tussen deze posities (Surkyn, 1999).

4 De mannelijke werkloosheidsgraad van de 25- tot 49-jarigen in Vlaanderen bedraagt 3,2%.

Figuur 3.14

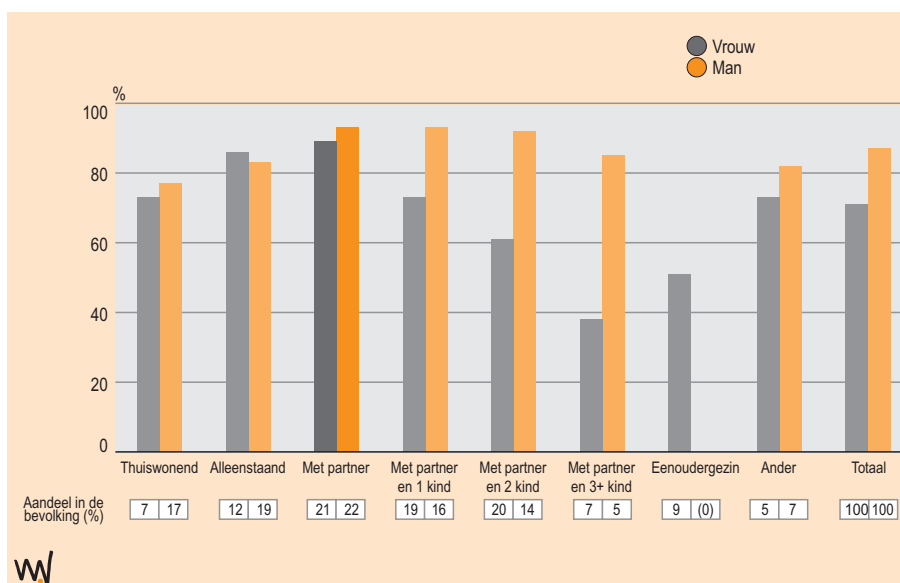
Werkzaamheidsgraad van de personen met partner zonder kinderen (25-49 jaar) naar leeftijd en geslacht (gemiddelde België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Groot-Britannië, Ierland; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Britannië: 1999

Figuur 3.15

Werkzaamheidsgraad van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (gemiddelde België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Britannië, Ierland, Nederland, Oostenrijk; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Britannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

3 *Koppels zonder kinderen*

Koppels zonder (inwonende) kinderen komen vooral bij 50-plussers vaak voor. Het voorbije decennium won deze samenlevingsvorm ook bij de 25- tot 49-jarigen aan belang. Vooral jonge volwassenen (25-34 jaar) vinden we steeds vaker terug in dit stadium vóór de gezinsvorming. Gemiddeld in onze buurlanden woont bijna één op zes (17%) van de 25- tot 49-jarigen samen met een partner zonder kinderen (tabel 1.2). In de Zuid-Europese landen blijven partners zonder kinderen beperkt tot circa 8% van de bevolking tussen 25 en 49 jaar. Oostenrijk, Ierland en België bevinden zich in de Europese middenmoot (circa 12% koppels zonder kinderen bij de 25- tot 49-jarigen). Het Belgische cijfer verbergt opnieuw grote gewestelijke verschillen: terwijl in Vlaanderen 14% van de bevolking tussen 25 en 49 jaar leeft in een koppel zonder kinderen, bedraagt dit percentage in Wallonië slechts 9%. In de volgende paragrafen bespreken we eerst België, de buurlanden, Ierland en Oostenrijk (Midden-Europa) en in een tweede paragraaf de Zuid-Europese lidstaten.

3.1 *Midden-Europa*

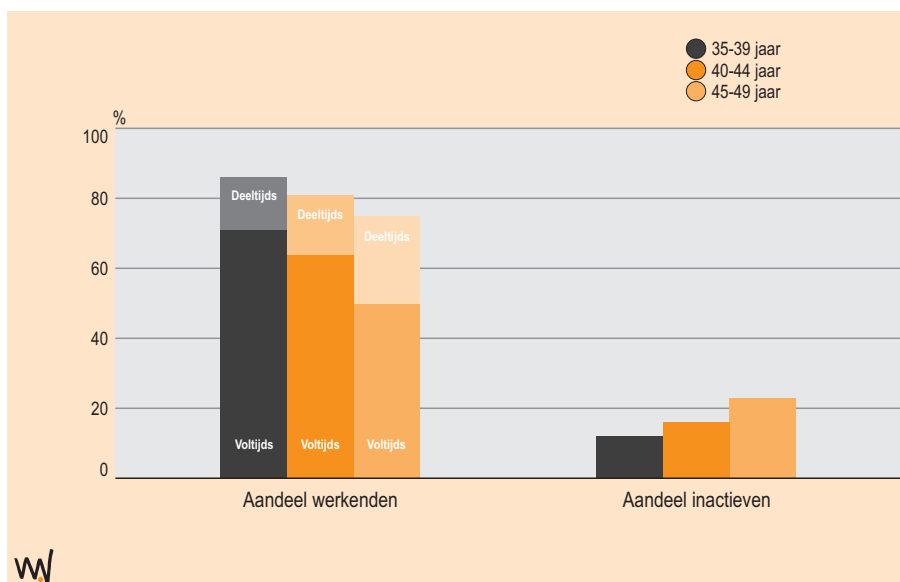
De gemiddelde werkzaamheidsgraad van de volwassenen tussen 25 en 49 jaar die samenwonen met een partner zonder kinderen bedraagt in Midden-Europa 88%. Achter dit cijfer gaat een duidelijke kloof tussen mannen en vrouwen schuil: van de vrouwen in een koppel zonder kinderen is gemiddeld 83% aan het werk, terwijl dit bij de mannen 92% bedraagt. Dit sekseverschil is echter niet in alle leeftijdsklassen even groot, integendeel (figuur 3.14). Onder de jonge volwassenen (25 tot 34 jaar) waar koppels zonder kinderen zeer vaak voorkomen, blijft het sekseverschil in dit huishoudtype beperkt, terwijl in de oudere leeftijdsklassen de kloof inzake arbeidsdeelname gradueel toeneemt. Omwille van de grote verschillen in dit gezinstype tussen het arbeidsmarktpatroon van jongere volwassenen (25-34 jaar) en dat van de 35- tot 49-jarigen, behandelen we beide leeftijdscategorieën in dit hoofdstuk afzonderlijk.

Jonge volwassenen (25-34 jaar)

Jonge volwassenen die samenwonen met een partner maar nog geen kinderen hebben, vormen in alle Midden-Europese landen de meest actieve bevolkingsgroep op de arbeidsmarkt: hun werkzaamheidsgraad ligt bijzonder hoog (ca. 90%), hun werkloosheidsgraad relatief laag en het aandeel inactieven blijft uiterst beperkt (figuur 3.15). Degenen die werken, hebben bovendien vrijwel allen een voltijds contract (ca. 90%).

Figuur 3.16

Indeling van de vrouwen met partner zonder kinderen (35-49 jaar) naar arbeidssituatie en leeftijdsklasse (Oostenrijk; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Bij de mannen wordt de gunstige arbeidssituatie van deze bevolkingsgroep enkel geëvenaard door de mannen met een partner en kinderen. Bij de vrouwen zijn het enkel de alleenstaanden die een vergelijkbare gunstige arbeidspositie bekleden.

Dit levensstadium, waarin de studies voltooid zijn, het ouderlijk huis verlaten, een partner gevonden maar nog geen kinderen in het jonge gezin aanwezig, blijkt dus de periode te zijn waarin de globale arbeidsdeelname van mannen en vrouwen op zijn hoogtepunt is. In alle Midden-Europese landen stellen we vast dat wanneer het koppel uitgebreid wordt met één of twee kinderen, de participatie van mannen weliswaar bijzonder hoog blijft, maar die van vrouwen merkelijk lager ligt.

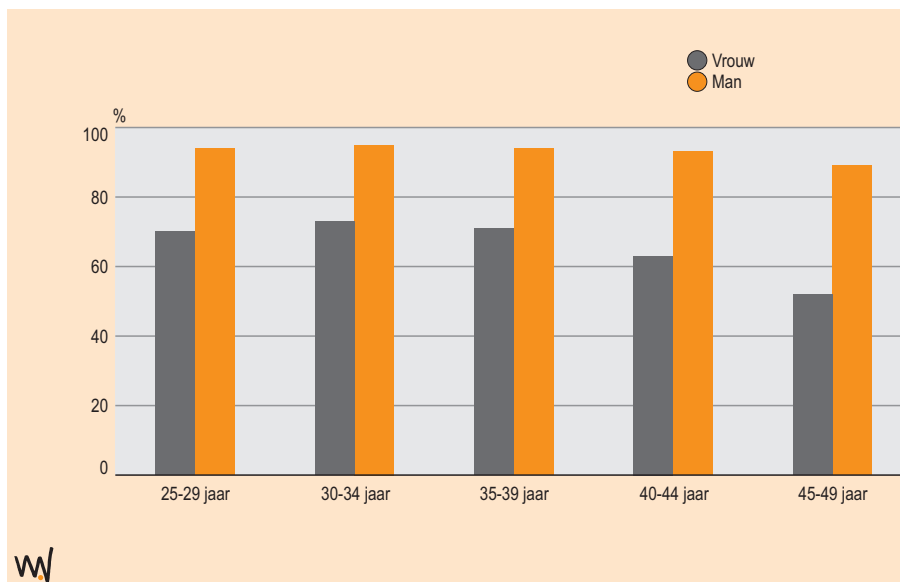
Oudere volwassenen (35-49 jaar)

In de hogere leeftijdsklassen neemt de kloof tussen de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen in koppels gradueel toe (figuur 3.14). Zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken, zet deze trend zich verder bij de 50-plussers. De werkzaamheid van mannen in koppels zonder kinderen blijft in alle leeftijdsklassen zeer hoog. Bij vrouwen in dit huishoudtype neemt de werkzaamheid per leeftijdscategorie echter gradueel af en neemt het aandeel deeltijds werkenden toe (zie bijvoorbeeld Oostenrijk, figuur 3.16). Opmerkelijk is verder dat van de vrouwen in deze gezinspositie die niet aan het werk zijn, de meesten zich ook niet meer aanbieden op de arbeidsmarkt: het aandeel inactieven neemt met andere woorden met de leeftijd toe; bij de 45- tot 49-jarige vrouwen die samenwonen met een partner zonder kinderen loopt het aandeel inactieven op tot 20%.

De dalende arbeidsdeelname van vrouwen uit koppels zonder kinderen naarmate we in een hogere leeftijdscategorie belanden, heeft in hoofdzaak te maken met een generatie-effect: oudere cohorten vrouwen participeren minder op de arbeidsmarkt dan de jongere. In hoofdstuk 4, §1 'De feminisatie van de arbeidsmarkt' gaan we hier dieper op in. In vergelijking met het begin van de jaren '90 is het verschil tussen de jongere en oudere leeftijdsklassen echter kleiner geworden: in alle Midden-Europese landen is de werkzaamheidsgraad van vrouwen in koppels zonder kinderen licht toegenomen en situeert de toename zich voornamelijk in de oudere leeftijdsklassen. De stijging houdt gelijke tred met de globale stijging van de vrouwelijke werkzaamheid in deze leeftijdsklassen.

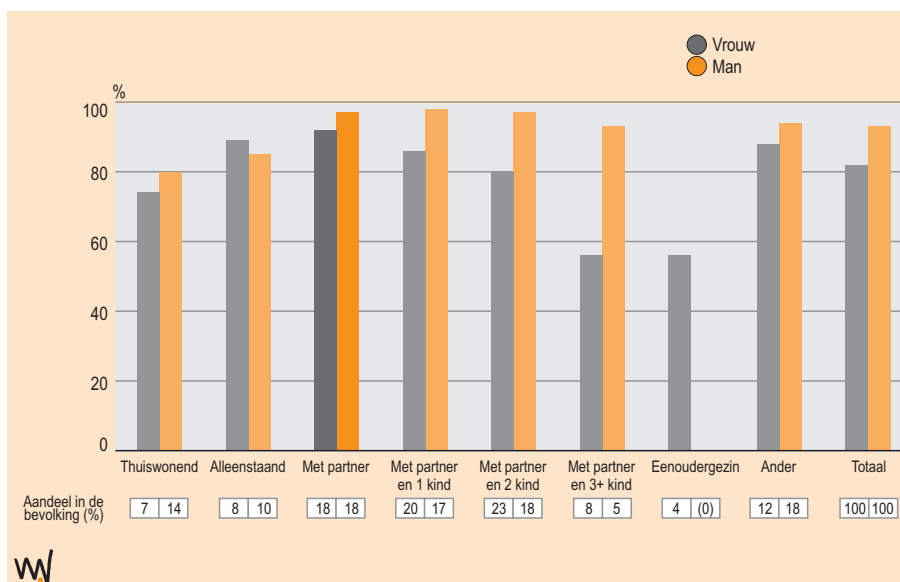
Figuur 3.17

Werkzaamheidsgraad van de personen met partner zonder kinderen (25-49 jaar) naar leeftijd en geslacht (gemiddelde Spanje, Portugal, Italië, Griekenland; 2000)



Figuur 3.18

Werkzaamheidsgraad van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

3.2 Zuid-Europa

In de Zuid-Europese landen stellen we in de koppels zonder kinderen eveneens een toename vast van de sekseongelijkheid met de leeftijd. Het verschil met de Midden-Europese landen is echter dat er reeds bij de jonge koppels een grote kloof gaapt tussen de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen en dat de genderongelijkheid in de oudere leeftijdsklassen er veel groter is (figuur 3.17). Mannen uit koppels zonder kinderen bereiken zoals in de rest van Europa een quasi volledige werkzaamheid; Zuid-Europese vrouwen in dit huishoudtype zijn daarentegen heel wat minder vaak aan het werk dan hun zusters in Midden-Europa (67% tegenover 83%). Het aandeel van de Zuid-Europese bevolking tussen 25 en 49 jaar dat in dit gezinstype leeft, blijft echter beperkt (8%), zodat de arbeidsmarktkenmerken van deze groep minder zwaar doorwegen in de globale arbeidssituatie van de bevolking. Verder is ook in deze landen in de loop van de jaren '90 een positieve wending merkbaar: de werkzaamheid van vrouwen (25-49 jaar) in koppels zonder kinderen is er fors gestegen.

3.3 Vlaams Gewest

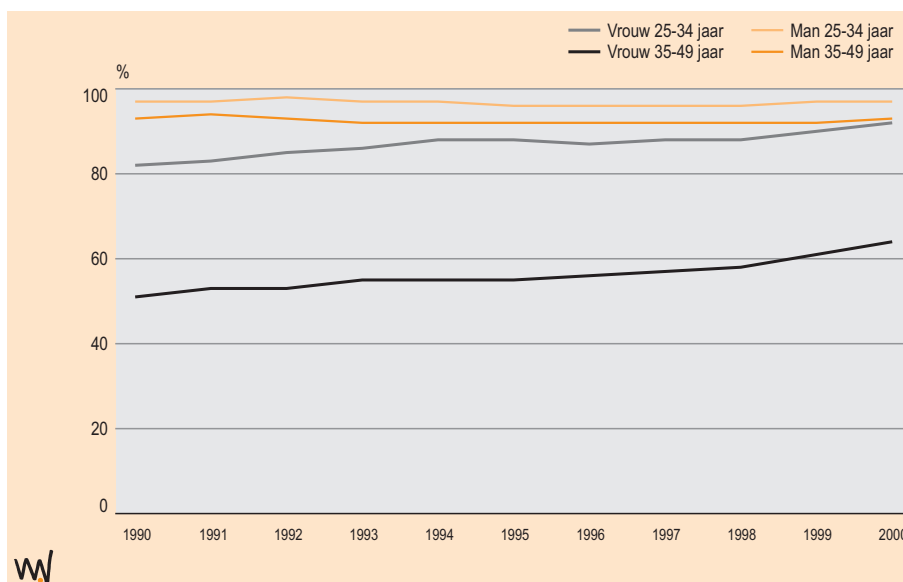
Het koppel zonder kinderen is een van de sterkst groeiende gezinstypen in Vlaanderen. Zoals we in hoofdstuk 1 hebben vastgesteld, is ons gewest in dit opzicht sterk geëvolueerd in de richting van onze buurlanden, waar het huishoudpatroon van de bevolking een steeds grotere diversiteit vertoont. Dit is opmerkelijk omdat Vlaanderen met betrekking tot de andere groeiende huishoudtypes nog steeds een erg 'traditioneel' patroon vertoont: zo blijven eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen in Vlaanderen relatief beperkt. Omwille van het toenemend belang van het koppel zonder kinderen bekijken we dit gezinstype in Vlaanderen in detail en plaatsen het tegen de achtergrond van de situatie in onze buurlanden.

Jonge Vlaamse koppels zijn hyperactief

In Vlaanderen woont 18% van de jonge volwassenen tussen 25 en 34 jaar in een koppel zonder kinderen; dit is iets minder dan in onze buurlanden (22%). Zo'n 94% van de Vlamingen in dit gezinstype is aan het werk (92% van de vrouwen en 97% van de mannen) en werkloosheid komt er haast niet voor (figuur 3.18). Ons gewest evenaart daarmee het bijzonder hoge werkzaamheidsniveau van deze bevolkingsgroep in Nederland en Groot-Brittannië. Net als in de buurlanden kan geen enkel ander huishoudtype in geen enkele leeftijdsklasse bogen op zo'n gunstige arbeidsdeelname van mannen én van vrouwen. Net als in de buurlanden is het aandeel koppels zonder kinderen onder de 25- tot 34-jarigen in Vlaanderen in

Figuur 3.19

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van de personen met partner zonder kinderen (25-49 jaar) naar geslacht en leeftijd (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

de loop van de jaren '90 fors toegenomen (van 14% naar 18%). Tegelijk is de werkzaamheidsgraad van de Vlaamse vrouwen in dit huishoudtype met 10 procentpunten gestegen (van 82% naar 92%, figuur 3.19), wat een aanzienlijke inhaalbeweging betekende ten opzichte van de buurlanden. De duidelijke kloof die begin jaren '90 in Vlaanderen nog bestond tussen jonge mannen en vrouwen in dit huishoudtype, is anno 2000 bijna volledig verdwenen. Dit neemt niet weg dat een klein verschil tussen de seksen duidelijk aanwezig blijft; hierbij zijn de mannen in het voordeel zowel inzake werkzaamheid als werkloosheid en inactiviteit.

In de twee andere Belgische gewesten nemen jonge mannen en vrouwen uit koppels zonder kinderen een gelijkaardige gunstige positie in ten opzichte van de andere huishoudtypen. Het verschil met Vlaanderen ligt enkel in de globale arbeidssituatie van de bevolking: die is in Wallonië en vooral in Brussel veel minder gunstig dan in ons gewest.

Wat oudere koppels in Vlaanderen: een generatie (maakt het) verschil

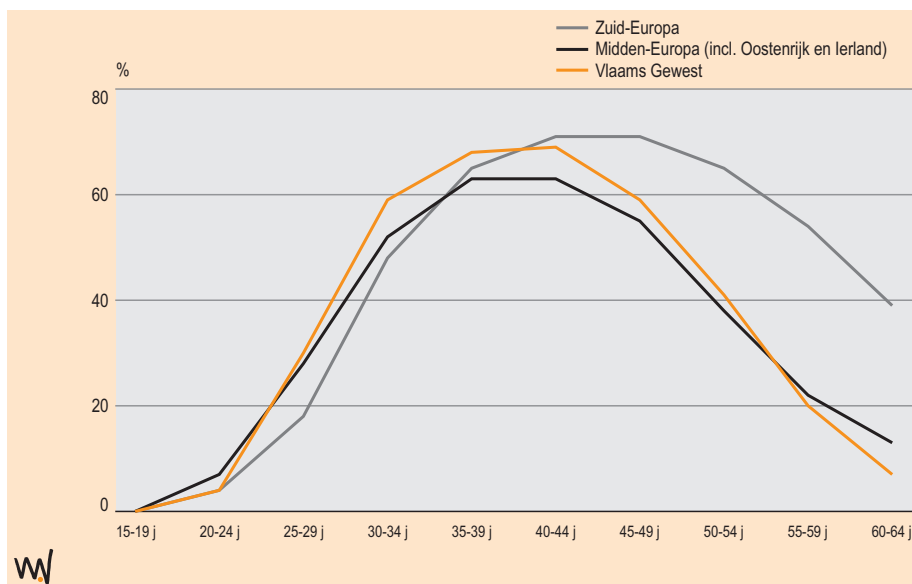
Ook in de leeftijdscategorie tussen 35 en 49 jaar is het percentage koppels zonder kinderen in Vlaanderen iets beperkter dan in onze buurlanden (respectievelijk 11% tegenover 14%).⁵ Het sekseverschil in het koppel zonder kinderen tussen 35 en 49 jaar is in Vlaanderen veel groter dan in onze buurlanden: Vlaamse mannen in dit gezinstype behalen net als in de buurlanden een werkzaamheidsgraad van meer dan 90%, terwijl van de Vlaamse vrouwen in dit gezinstype slechts 64% aan het werk is (tegenover 79% in onze buurlanden). Het generatie-effect laat bij ons diepere sporen na dan in de buurlanden: net als de rest van België toont ons gewest hierin de gevolgen van een zeer beperkte toetreding van vrouwen op de arbeidsmarkt tot het begin van de jaren '70.⁶ Vlaanderen en de andere gewesten zijn echter bezig aan een forse inhaalbeweging ten opzichte van de buurlanden: de werkzaamheidsgraad van vrouwen in koppels zonder kinderen tussen 35 en 49 jaar is er in tien jaar tijd met meer dan 10 procentpunten gestegen.

5 Koppels zonder kinderen komen in de leeftijdsklassen 35-39 jaar en 40-44 jaar niet zo vaak voor: respectievelijk 8% en 8% in het Vlaams Gewest en 12% en 13% in de buurlanden. Vanaf de leeftijdsklasse 45-49 jaar neemt het aandeel van dit huishoudtype opnieuw toe: 17% in Vlaanderen en 23% in de buurlanden.

6 Zie tevens hoofdstuk 4, §1 'De feminisatie van de arbeidsmarkt'.

Figuur 3.20

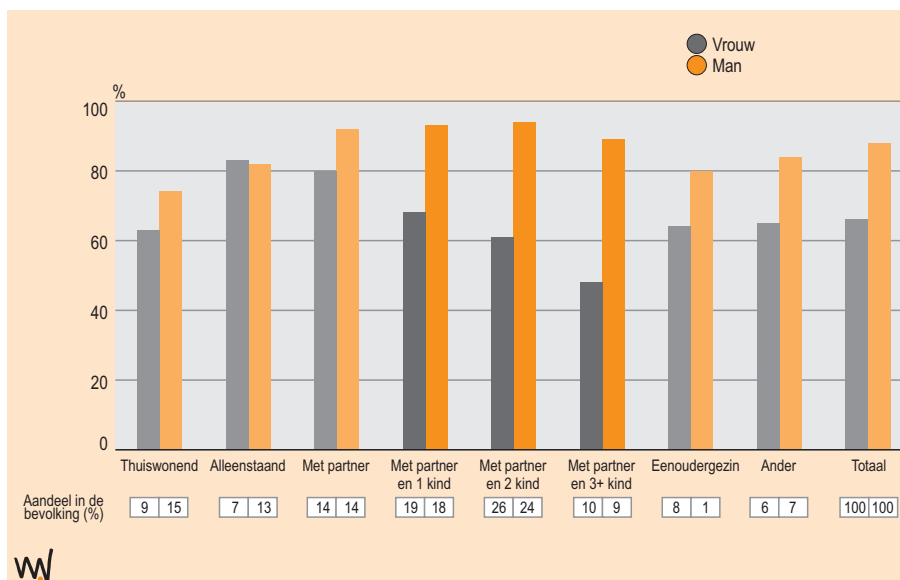
Aandeel personen met partner en kinderen in de bevolking (15-64 jaar) naar leeftijd (Vlaams Gewest, Midden-Europa, Zuid-Europa; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.21

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

4 *Koppels met kinderen*

Het koppel met kinderen is de dominante samenlevingsvorm in de leeftijdsklasse 25-49 jaar. Meer dan de helft van deze leeftijdsklasse woont samen met een partner en kinderen (tabel 1.2). De piek bevindt zich rond 35-44 jaar waar 60% à 70% van de bevolking zich in deze gezinspositie bevindt (figuur 3.20). In de Zuid-Europese landen komt deze piek voor op iets oudere leeftijd (40-50 jaar) en ligt hij iets hoger (70% van de bevolking). Ook in Vlaanderen ligt de piek tegen de 70%, weliswaar in de leeftijdsgroep rond 35-44 jaar. Meer dan 80% van de koppels met kinderen heeft één of twee kinderen.

In haast alle landen is het aandeel van de koppels met kinderen de voorbije tien jaar afgenomen. Steeds meer volwassenen kiezen ervoor minder kinderen te krijgen of om kinderloos te blijven (Eurostat, 1999a).⁷ Vlaanderen vertoont hierin een eerder traditioneel patroon en blijft met 58% in de leeftijdscategorie 25-49 jaar een van de hoogste concentraties kennen van koppels met kinderen in Europa.

De kloof tussen moeders en vaders

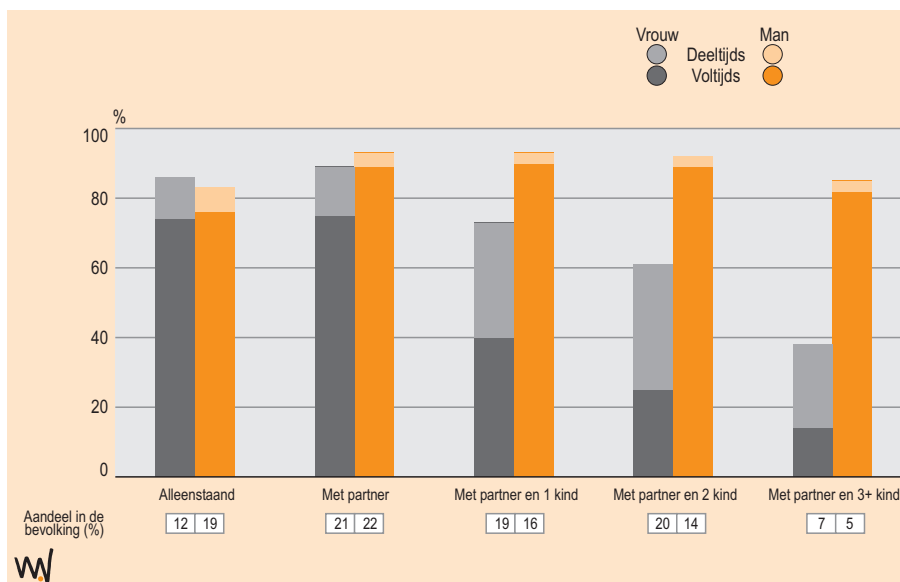
In alle hier besproken Europese landen is het koppel met kinderen de gezinspositie waar de seksekloof het grootst is: mannen in dit gezinstype bereiken een quasi volledige werkzaamheid, terwijl vrouwen een relatief laag aandeel werkenden tellen (figuur 3.21). Bovendien is de seksekloof groter en de arbeidsmarktpositie van vrouwen ongunstiger naarmate het aantal kinderen in het gezin toeneemt: mannen blijven ongeacht het aantal kinderen een zeer hoog werkzaamheidspeil behouden; bij vrouwen daarentegen ligt de werkzaamheidsgraad telkens lager en nemen de werkloosheidsgraad, het aandeel inactieven en het aandeel deeltijdarbeid gradueel toe naarmate we in een gezinscategorie met een hoger aantal kinderen belanden.

Het samengaan van het moederschap met een minder gunstige arbeidspositie is een patroon dat het sterkst aanwezig is bij jonge moeders (25-34 jaar). Wanneer hun kinderen ouder worden, gaan vrouwen gewoonlijk meer werken (Europese Stichting, 2001). Daardoor zijn de verschillen in arbeidsdeelname tussen de diverse huishoudtypen bij de vrouwen tussen 35 en 49 jaar veel minder prominent. Omwille van de grote verschillen in arbeidsmarktpatroon

⁷ De sterke daling van het aandeel koppels met drie of meer kinderen had in sommige landen (Spanje, Portugal en Ierland) een lichte toename van de koppels met één of twee kinderen tot gevolg.

Figuur 3.22

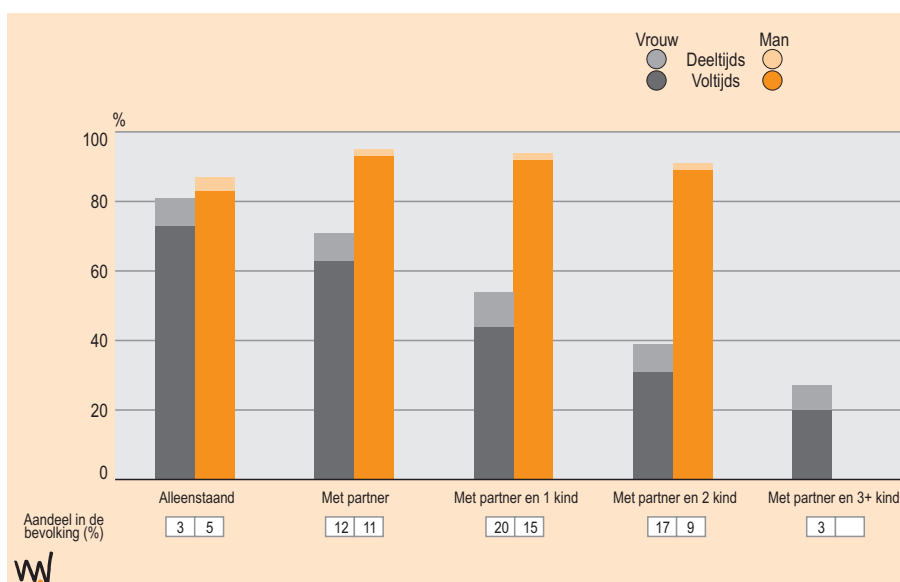
Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Midden-Europa (incl. Oostenrijk en Ierland); 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.23

Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Zuid-Europa; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

tussen de jongere (25-34 jaar) en oudere moeders (35-49 jaar), bespreken we in dit hoofdstuk opnieuw beide leeftijdsklassen afzonderlijk.

4.1 ■ ■ Jonge ouders (25-34 jaar)

Jonge moeders: méér kinderen = minder betaalde arbeid

Uit de voorgaande analyse is gebleken dat in *Midden-Europa (inclusief Oostenrijk en Ierland)* jonge volwassenen die het ouderlijk huis reeds verlaten hebben maar nog geen kinderen hebben, zeer sterk op de arbeidsmarkt aanwezig zijn. Jonge volwassenen die alleen wonen of in een koppel zijn voor meer dan 80% of 90% aan het werk en het verschil tussen mannen en vrouwen blijft qua arbeidsdeelname zeer beperkt.

Anders is het gesteld met de jonge ouders: het aandeel werkenden onder de jonge moeders ligt een stuk lager dan bij de vrouwen zonder kinderen en neemt gradueel af naarmate het aantal kinderen hoger ligt: van gemiddeld 73% bij moeders met één kind naar 61% bij twee kinderen en 38% bij drie of meer kinderen (figuur 3.22). Mannen met kinderen blijven zeer sterk op de arbeidsmarkt aanwezig en bereiken met een aandeel werkenden van meer dan 90% een quasi volledige werkzaamheid.

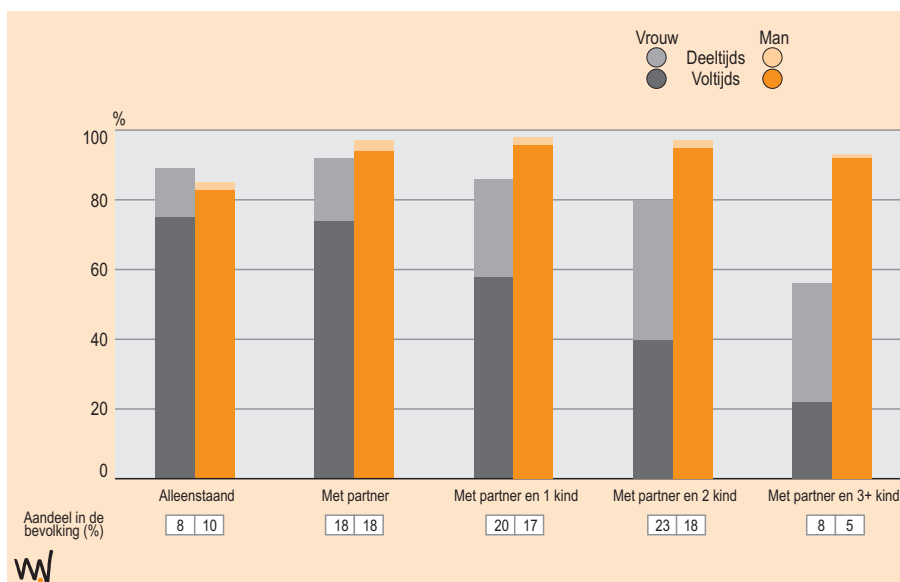
De andere arbeidsmarktindicatoren versterken dit beeld. Bij de moeders die werken neemt het aandeel deeltijdarbeid toe met het aantal kinderen. Van de jonge moeders met twee kinderen, bijvoorbeeld, heeft nog slechts 25% een voltijdse baan. Ook ligt de werkloosheidsgraad van jonge vrouwen met kinderen relatief hoog en neemt deze toe met het aantal kinderen.

Het sekseverschil inzake arbeidsdeelname, dat bij de 25- tot 34-jarigen zonder kinderen nauwelijks bestaat, wordt dus groter naarmate het aantal kinderen toeneemt. Dit impliceert dat bij de jonge volwassenen nog steeds een kloof tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt bestaat en dat deze seksekloof gebonden is aan de aanwezigheid van kinderen.

In de *Zuid-Europese landen* vinden we hetzelfde patroon bij de jonge volwassenen terug, met dit verschil dat het aandeel werkende moeders er gemiddeld 15 procentpunten lager ligt dan in Midden-Europa (figuur 3.23). De werkzaamheidsgraad van mannen daarentegen bereikt er hetzelfde hoge peil als in de overige Europese landen. Daardoor is de kloof tussen jonge moeders en vaders op de arbeidsmarkt er veel groter dan in de rest van Europa.

Figuur 3.24

Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Vlaams-Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Jonge moeders in Vlaanderen: een kind of twee en een job ernaast

Bij de jonge volwassenen in Vlaanderen is het patroon van lagere vrouwelijke werkzaamheid bij een hoger aantal kinderen veel minder uitgesproken dan in de buurlanden (figuur 3.24). De werkzaamheid van jonge Vlaamse moeders met één of twee kinderen bereikt een betrekkelijk hoog peil (respectievelijk 86% en 80%) en de kloof met de vaders blijft beperkt. Enkel in de (relatief kleine)⁸ groep van jonge vrouwen met drie of meer kinderen ligt het aandeel werkenden erg laag (56%).

Dit betekent dat het hebben van één of twee kinderen nog slechts voor een klein deel van de Vlaamse vrouwen van de jongere generatie hand in hand gaat met het niet hebben van een betaalde job. Of met andere woorden, in vergelijking met het Midden-Europese gemiddelde blijft het aandeel niet-werkenden onder de jonge Vlaamse moeders erg beperkt (21% versus 38%).

De invloed van het beleid

Een verklaring voor de nationale verschillen kan gedeeltelijk gevonden worden in de fiscale en sociale voorzieningen. Zoals blijkt uit de literatuur, kunnen fiscale en sociale zekerheidssystemen een stimulans betekenen dan wel een remmende invloed hebben op de arbeidsdeelname van gehuwde vrouwen en moeders.⁹ De meeste Europese lidstaten zijn in de loop van de voorbije decennia geëvolueerd naar een fiscaal systeem waarbij partners afzonderlijk belast worden, deels om de belemmeringen voor de tweede verdiener om te gaan werken weg te nemen. Het effect hiervan moet echter in combinatie gezien worden met specifieke maatregelen ten voordele van gezinnen met kinderen, met het bestaande kinderopvangsysteem en de regelingen inzake moeder-, vader- en ouderschapsverlof. Een eenduidig verband tussen deze institutionele factoren en de arbeidsdeelname van moeders bestaat echter niet. Ook culturele patronen en uiteraard de economische situatie van een land of regio zijn sterk bepalend voor de arbeidsdeelname van vrouwen en specifiek moeders. Zo is de arbeidssituatie van jonge Waalse moeders ongunstiger die van de Vlaamse, ondanks de vrijwel identieke fiscale en sociale voorzieningen in beide gewesten.

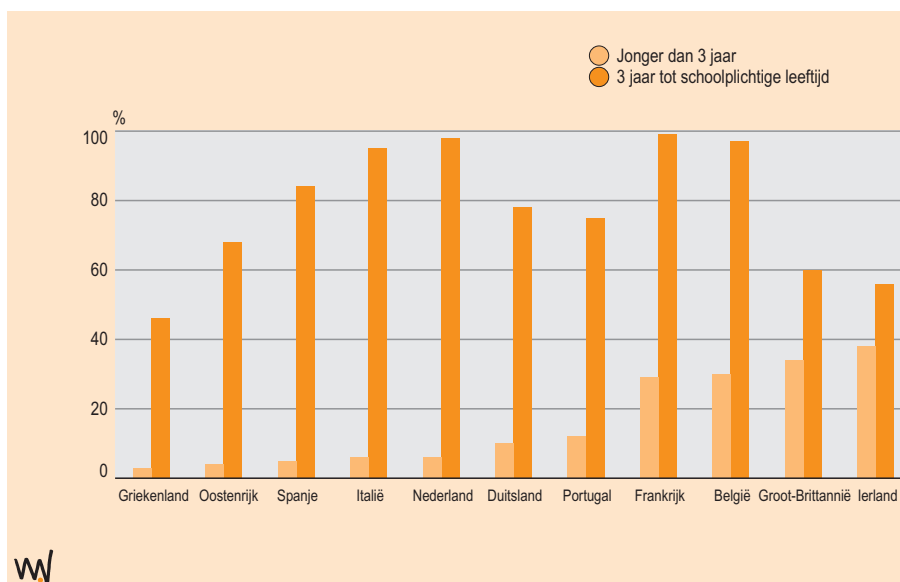
Rekening houdend met deze bedenkingen, willen we inzake de hoge arbeidsdeelname van jonge Vlaamse moeders niettemin verwijzen naar de relatief sterk uitgebouwde kinderop-

8 8% van de vrouwelijke bevolking tussen 25 en 34 jaar.

9 Voor meer informatie zie bijvoorbeeld OECD (2001), p. 141 e.v. en Rubery e.a. (1998), p. 194-256.

Figuur 3.25

Aandeel kinderen dat gebruikmaakt van formele kinderopvang naar leeftijd (EU-11; 1998, 1999 of 2000)



Bron: OECD (2001), tabel 4.7

vangfaciliteiten in ons gewest (en België). België bereikt met een dekkingsgraad van 31% van de kinderen tussen 0 en 3 jaar en 97% van de 3- tot 6-jarigen een veel hoger niveau van kinderopvang dan de overige Midden-Europese landen (figuur 3.25). In de lijn hiervan ligt de werkzaamheidsgraad van moeders met kleine kinderen (0-6 jaar) – dit zijn vooral jonge moeders – in ons gewest een stuk hoger dan in de buurlanden (figuur 3.29). Wanneer de kinderen ouder worden (7-14 jaar), halen de moeders uit de buurlanden hun achterstand ten opzichte van de Vlaamse moeders volledig in.

De relatief hoge arbeidsdeelname van jonge vrouwen met kinderen in Vlaanderen is een recente ontwikkeling. Tien jaar geleden lag de werkzaamheidsgraad van 25- tot 34-jarige vrouwen met kinderen nog 15 procentpunt lager dan nu.¹⁰ Deze stijgende participatie van jonge moeders ging hand in hand met een forse uitbreiding van de kinderopvangvoorzieningen in Vlaanderen: tussen 1993 en 2001 is het aantal opvangplaatsen per 1 000 kinderen onder de 3 jaar met 66% gestegen (Kind & Gezin, 1995 en 2002).¹¹

Achter de schermen van het actieve jonge gezin in Vlaanderen

Bij deze evolutie moet echter een belangrijke kanttekening geplaatst worden: wat de hoge arbeidsdeelname van jonge Vlaamse moeders anno 2000 sterk nuanceert is het feit dat een groot deel van hen, net als in de buurlanden, niet voltijds werkt. Een derde van de jonge Vlaamse moeders met één kind werkt deeltijds en bij de moeders met twee kinderen is het aandeel deeltijders al opgelopen tot de helft.¹² Ter vergelijking, van de jonge mannen met kinderen heeft hooguit 3% een deeltijdse baan. Als je dus rekening houdt met de ongelijke aandelen deeltijdarbeid, blijkt de kloof tussen de seksen ook in de jonge Vlaamse huishoudingen nog stevig verankerd te zijn.

4.2 ■ ■ Ouders 35-49 jaar

Het meest opmerkelijke kenmerk van vrouwen tussen 35 en 49 jaar is dat de verschillen tussen de gezinsposities beperkt blijven. Het typische patroon van dalende vrouwelijke werkzaamheid bij een hoger aantal kinderen is hier minder sterk aanwezig dan in de jongere

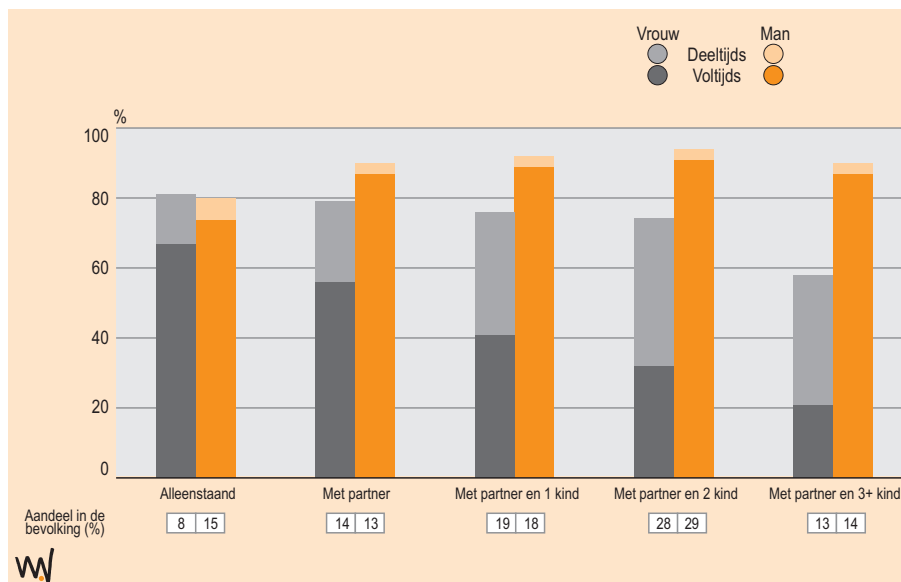
10 In Duitsland en Frankrijk was de groei van de werkzaamheid in deze bevolkingsgroep veel minder groot: tien jaar geleden lag de werkzaamheidsgraad van 25- tot 34-jarige vrouwen met kinderen er respectievelijk 3 en 4 procentpunten lager dan nu. In Nederland en Groot-Brittannië was de werkzaamheidsgroei in deze groep groter dan in het Vlaams Gewest (resp. +16 ppn en +22 ppn).

11 Van 189 plaatsen per 1 000 kinderen onder de 3 jaar in 1993 naar 313 plaatsen in 2001.

12 In de buurlanden komt deeltijdarbeid bij jonge moeders nog frequenter voor, zie cijferbijlage.

Figuur 3.26

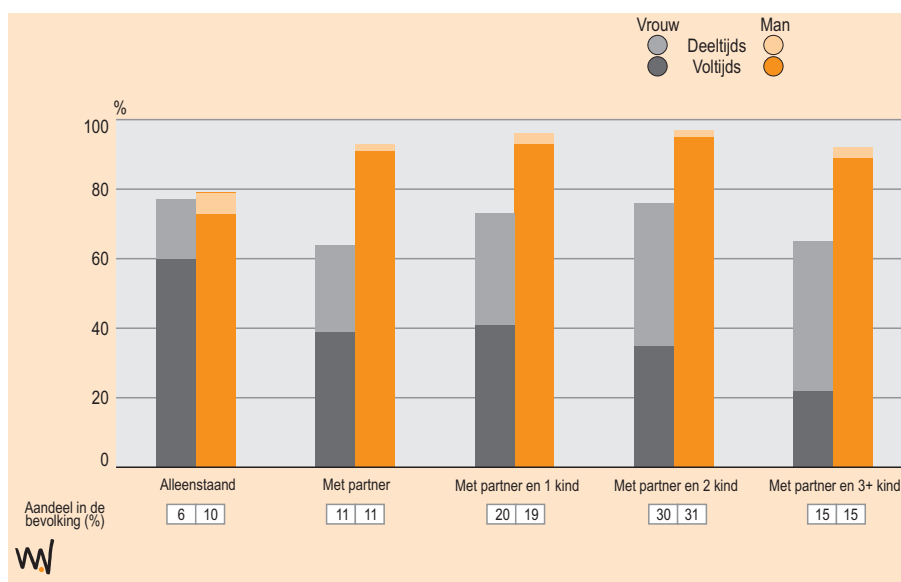
Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de bevolking (35-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Duitsland, Frankrijk, Nederland, Groot-Brittannië; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.27

Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de bevolking (35-49 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

leeftijdsklassen. Dit neemt niet weg dat de aanwezigheid van kinderen blijft samengaan met een lagere vrouwelijke werkzaamheid en dat deeltijdarbeid bij vrouwen toeneemt met het aantal kinderen. De kloof tussen mannen en vrouwen blijft ook in deze leeftijdsklasse groot en blijkt onmiskenbaar samen te gaan met de aanwezigheid van kinderen.

Oudere moeders werken vaker dan jongere

In de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië zijn moeders tussen 35 en 49 jaar vaker aan het werk dan jonge moeders (72% tegenover 61%) (figuur 3.28). Ook in Nederland is dit het geval, zij het veel minder uitgesproken (69% tegenover 66%). De aanwezigheid van moeders op de arbeidsmarkt blijkt in deze landen een sterk verband te vertonen met de leeftijd van het jongste kind. Uit figuur 3.29 komt naar voor dat de werkzaamheidsgraad van moeders met schoolgaande kinderen (7-14 jaar) een stuk hoger ligt dan die van moeders met niet-schoolplichtige kinderen (3-6 jaar) en dat deze laatste op zijn beurt hoger ligt dan die van moeders met kinderen jonger dan 3 jaar. Een deel van de inactieve moeders in deze landen blijkt dus herin te treden op de arbeidsmarkt wanneer de kinderen ouder worden.¹³ Dit patroon heeft uiteraard te maken met het feit dat oudere kinderen minder verzorging nodig hebben en anderzijds vormen de scholen een belangrijke opvangmogelijkheid.¹⁴

Oudere moeders in Vlaanderen: herintreedsters blijven zeldzaam

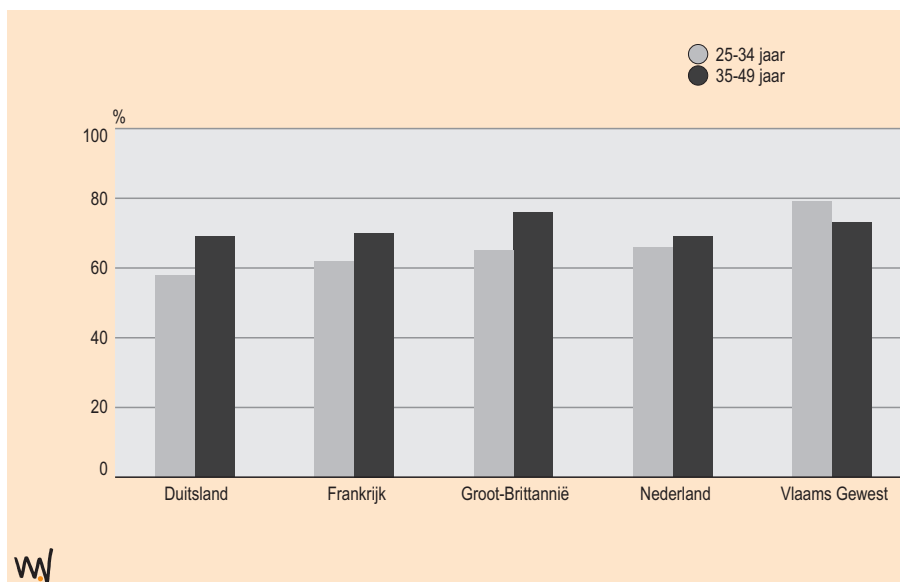
Op het eerste zicht zijn de gelijkenissen tussen Vlaanderen en de buurlanden groot. De werkzaamheidsgraad van moeders tussen 35 en 49 jaar ligt er ongeveer op hetzelfde peil en de verschillen naar kinderaantal blijven beperkt (figuur 3.26 en 3.27). Toch wijkt Vlaanderen in zeker opzicht ook sterk af van de buurlanden. We stellen immers vast dat Vlaamse moeders in deze leeftijdsklasse minder vaak aan het werk zijn dan jonge moeders (25-34 jaar), terwijl dit in onze buurlanden net omgekeerd is (figuur 3.28). Enerzijds heeft dit te maken met een cohorte-effect, nl. met het feit dat de werkzaamheid van jonge moeders in Vlaanderen het voorbije decennium zo explosief is toegenomen (zie hoger). Het werkzaamheidspeil van deze jongere vrouwen ligt daardoor anno 2000 bijzonder hoog en is uiteraard zeer

13 Cijfers over herintreedsters in de zin van het aantal vrouwen dat na een onderbreking van enkele jaren (omwille van zorg voor het gezin) opnieuw aan het werk gaat, zijn schaars en concentreren zich voornamelijk rond de maanden voor en na de geboorte; zie bijvoorbeeld Rubery e.a. (1999), p. 82-86, Schippers (2003) voor Nederland, Engelbrech e.a. (2001) voor Duitsland en Gutierrez-Domenech (2002) voor Spanje in vergelijking met België, Frankrijk, Italië en Zweden.

14 Over de verschillende kinderopvangmogelijkheden en schoolsystemen in Europa zie Rubery e.a. (1998), p. 234-240.

Figuur 3.28

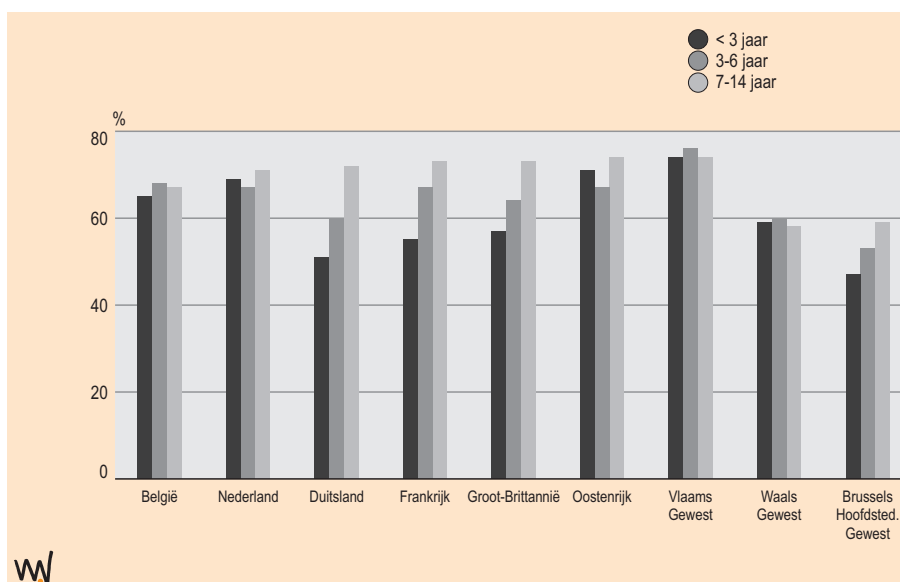
Werkzaamheidsgraad van vrouwen met partner en kinderen (25-49 jaar) naar leeftijd (Duitsland, Frankrijk, Groot-Britannië, Nederland en Vlaams Gewest; 2000*)



* Data Groot-Britannië: 1999

Figuur 3.29

Werkzaamheidsgraad van de moeders (25-54 jaar) naar leeftijd van het jongste kind (Midden-Europese landen incl. Oostenrijk, Vlaams Gewest; 2001)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

moelijk te evenaren door de oudere leeftijdsgroep, die een decennium geleden minder massaal toetrad tot de arbeidsmarkt.

Anderzijds heeft het verschil tussen Vlaanderen en de buurlanden ook te maken met een verschillend herintredepatroon van vrouwen met kinderen. Uit figuur 3.29 blijkt dat de werkzaamheid van moeders in Vlaanderen min of meer op hetzelfde niveau blijft ongeacht de leeftijd van het jongste kind. In de buurlanden daarentegen neemt het werkzaamheidspeil van moeders toe naarmate het jongste kind ouder is, wat erop wijst dat een deel van de inactieve moeders herintreedt op de arbeidsmarkt wanneer de kinderen ouder worden. De figuur geeft aan dat dit stramien van herintrede niet aanwezig is in ons gewest.¹⁵ De verklaring voor dit Vlaamse patroon kan wellicht gevonden worden in het feit dat vrouwen met kleine kinderen reeds een relatief hoog werkzaamheidspeil bereiken en daar nadien niet meer bovenuit stijgen: bij vrouwen met oudere kinderen (tussen 7 en 14 jaar) ligt de werkzaamheid immers overal – zowel in Vlaanderen als in de buurlanden – rond 70%. Vermoedelijk blijft er dus in Vlaanderen net als in de buurlanden een ‘harde kern’ (ca. 30%) van moeders bestaan die ongeacht de leeftijd van de kinderen geen betaalde baan heeft. Het is dan ook uitkijken of de jonge moeders in Vlaanderen (25-34 jaar) erin zullen slagen hun bijzonder hoge werkzaamheidsgraad in de toekomst te handhaven.

Moeders op de Waalse en Brusselse arbeidsmarkt

Opmerkelijk is dat het arbeidspatroon van moeders in Wallonië vrij dicht aansluit bij dat van Vlaanderen, terwijl het Brussels Gewest eerder kenmerken van de buurlanden vertoont. In Wallonië ligt de gemiddelde arbeidsdeelname van oudere moeders (35-49 jaar) ongeveer op hetzelfde niveau als dat van de jongere (25-34 jaar) (64%). Ook uit de indeling van moeders naar de leeftijd van het jongste kind (figuur 3.29) blijkt dat Waalse niet-werkende moeders niet herintreden op de arbeidsmarkt wanneer de kinderen ouder worden. In het Brussels Gewest daarentegen stellen we een toename vast van de werkzaamheidsgraad bij oudere moeders evenals bij moeders met oudere kinderen, wat er net als in de buurlanden op wijst dat een deel van de niet-werkende moeders een betaalde baan vindt wanneer de kinderen ouder worden.

Oostenrijk en ook Portugal sluiten dicht aan bij het Vlaamse patroon: de reeds hoge werkzaamheidsgraad van jonge moeders wordt door de oudere leeftijdscategorie niet meer over-

¹⁵ De figuur toont de globale groep 25- tot 54-jarige moeders maar ook in de gedetailleerde leeftijdsklassen treffen we dezelfde kenmerken aan (zie cijferbijlage).

troffen. In de overige Zuid-Europese lidstaten en in Ierland blijft de werkzaamheidsgraad van moeders op een laag peil (minder dan 50%) ook wanneer de kinderen de schoolgaande leeftijd bereiken.

4.3 Drie of meer kinderen

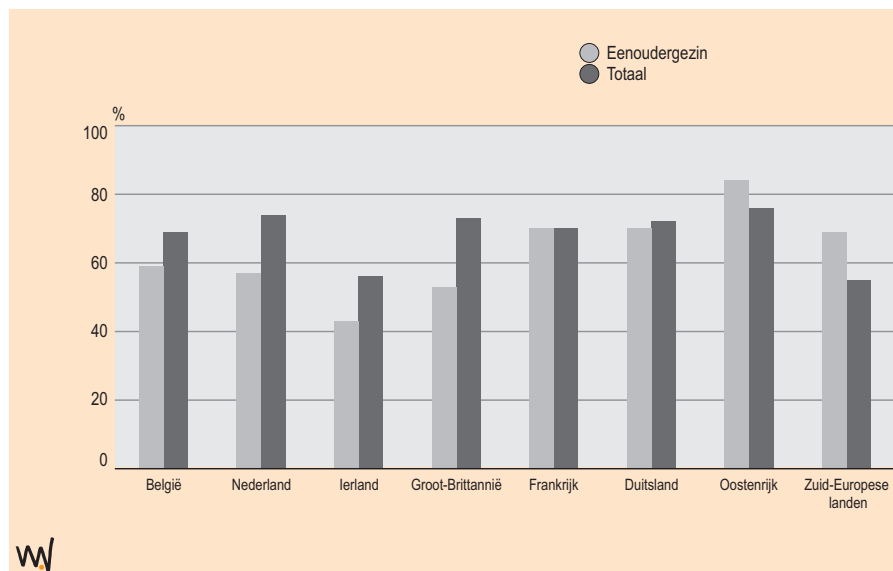
Een minderheid (gemiddeld 19% in EU-11) van de moeders tussen 25 en 49 jaar heeft meer dan twee (inwonende) kinderen (tabel 1.2). Enkel Ierland vormt hierop een notoire uitzondering (zie inleiding). De arbeidsmarktpositie van vrouwen met meer dan twee kinderen is in alle beschouwde landen en in elke leeftijdscategorie beduidend ongunstiger dan die van moeders met één of twee kinderen (figuur 3.22, 3.23 en 3.26). Zelfs in die landen waar moeders met één of twee kinderen een relatief hoog werkzaamheidspeil behalen, ligt het aandeel werkenden onder de moeders met drie of meer kinderen niet hoger dan 50% of 60%. Van de moeders die werken, heeft bovendien minder dan de helft een voltijdse baan; ze vormen daarmee de huishoudcategorie met het hoogste percentage deeltijdarbeid. Tot slot ligt ook de werkloosheidsgraad van vrouwen met drie of meer kinderen op een relatief hoog peil.

Hoe hoger het aantal kinderen, hoe moeilijker het voor moeders doorgaans wordt om de gezinslast te combineren met een baan. Een bevorderlijk fiscaal en sociale-zekerheidssysteem, aangepaste sociale voorzieningen en gunstige arbeidsvoorwaarden hebben tot op zekere hoogte een positieve invloed op de arbeidsdeelname van moeders, maar het effect van de overheidsmaatregelen zou beduidend minder zwaar doorwegen vanaf het derde kind (Bernhardt, 2000, p. 9).

In het Vlaams Gewest behalen moeders (25-49 jaar) met drie of meer kinderen een werkzaamheidsgraad van 63% (figuur 3.24 en 3.27). Dit is een hoger peil dan in de andere besproken lidstaten. Opnieuw is deze relatief gunstige situatie in Vlaanderen een recent fenomeen: in het begin van de jaren '90 lag de werkzaamheidsgraad van vrouwen in dit gezinstype nog 24 procentpunten lager. In de andere huishoudtypen was de toename van de vrouwelijke arbeidsdeelname veel minder groot. Een positieve vaststelling met betrekking tot de evolutie van de vrouwelijke arbeidsdeelname in Vlaanderen in de loop van de jaren '90 is dat de 'zwakkere' huishoudcategorieën een sterkere toename van de werkzaamheid kenden dan de 'sterkere'. We gaan hier in paragraaf 6 van dit hoofdstuk ('Evolutie') en in paragraaf 1 van hoofdstuk 4 ('De feminisatie van de arbeidsmarkt') kort op in.

Figuur 3.30

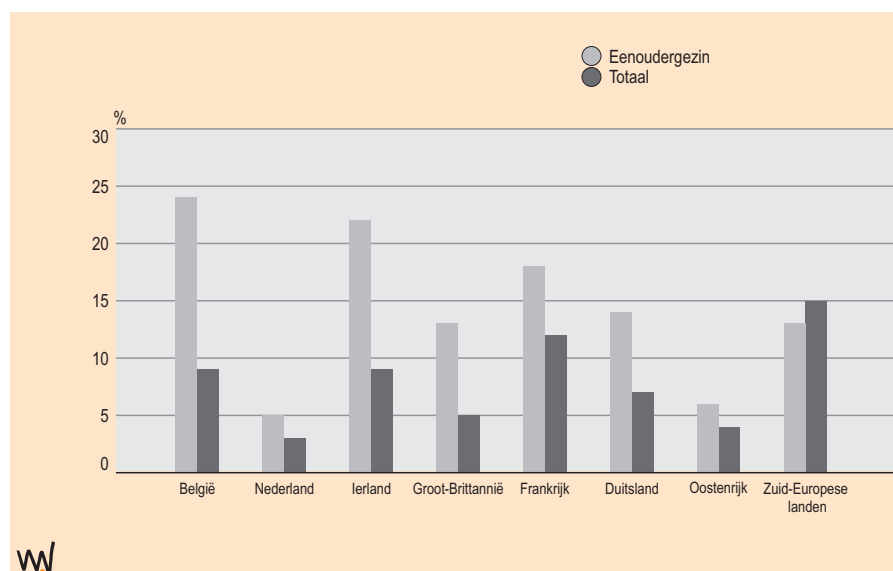
Werkzaamheidsgraad van alleenstaande moeders en de totale vrouwelijke bevolking (25-49 jaar) (België, Nederland, Ierland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, Zuid-Europese landen; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 3.31

Werkloosheidsgraad van alleenstaande moeders en de totale vrouwelijke bevolking (25-49 jaar) (België, Nederland, Ierland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, Zuid-Europese landen; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

5 *Eenoudergezinnen*

Het eenoudergezin is samen met het eenpersoonhuishouden het snelst groeiende gezinstype in de leeftijdsklasse 25-49 jaar. In de Midden-Europese landen (België, de buurlanden, Ierland, Groot-Brittannië en Oostenrijk) staat anno 2000 één op tien van de vrouwen tussen 25 en 49 jaar aan het hoofd van een eenoudergezin; in Zuid-Europa is dit 4% (tabel 1.2). Het aandeel alleenstaande vaders ligt overal rond 1% van de 25- tot 49-jarigen; ze worden niet in de analyse opgenomen.

Kwetsbare eenoudergezinnen

De arbeidsdeelname van alleenstaande moeders verschilt sterk van land tot land. *België, Nederland en de Angelsaksische landen Ierland en Groot-Brittannië* zijn landen waar eenoudergezinnen duidelijk een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt innemen. De werkzaamheidsgraad van vrouwen die aan het hoofd staan van een eenoudergezin ligt een stuk lager dan het vrouwelijke gemiddelde in deze leeftijdscategorie en tevens lager dan die van moeders die samenwonen met een partner (figuur 3.30). Ook loopt de werkloosheidsgraad van vrouwen in dit huishoudtype hoog op: van 13% in Groot-Brittannië tot 24% in België (figuur 3.31). Volgens een recente vergelijkende Europese studie ontvangt een groot deel van de eenoudergezinnen in deze landen haar inkomsten uit sociale uitkeringen (Martin e.a., 2002).

Actieve eenoudergezinnen

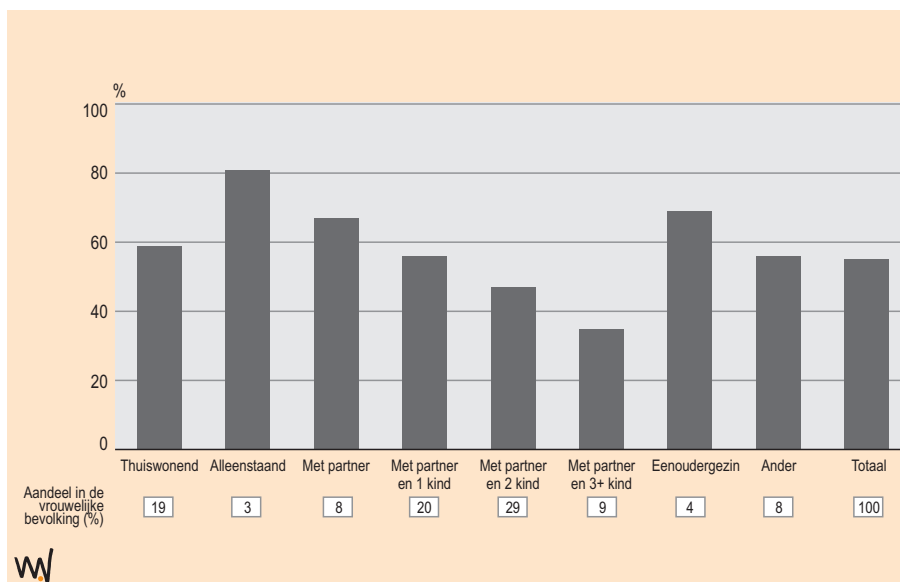
In *Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk* ligt het aandeel werkenden bij de alleenstaande moeders op een betrekkelijk hoog niveau (70% of meer). Het evenaart daarmee minstens het werkzaamheidspeil van moeders uit koppels met één of twee kinderen. Anderzijds komen in Frankrijk en Duitsland tevens erg hoge werkloosheidsgraden voor in dit huishoudtype (respectievelijk 14% en 18%).

Een heterogene groep

Alleenstaande ouders tussen 25 en 49 jaar vormen een heterogene groep: in de Midden-Europese landen zijn het vaak gehuwde vrouwen die na een scheiding (of samenwonenden die na een separatie) alleen komen te staan en het hoederecht over de kinderen hebben. In de Angelsaksische landen komt daar een relatief grote groep jonge moeders bij die nooit getrouwd zijn geweest, noch samenwonen met een partner. Daarnaast zijn er onder de alleen-

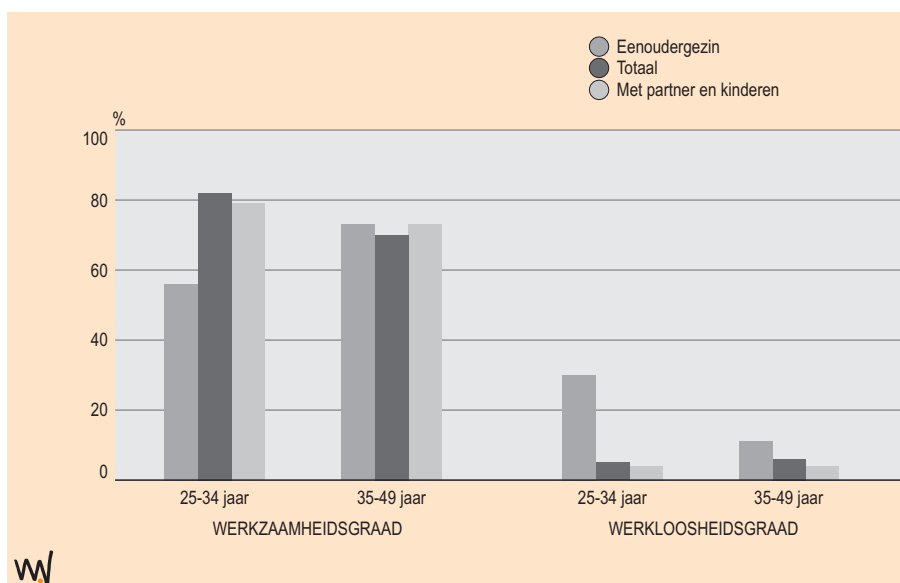
Figuur 3.32

Werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-49 jaar) naar huishoudpositie (Zuid-Europa; 2000)



Figuur 3.33

Werkzaamheidsgraad en werkloosheidsgraad van alleenstaande moeders, de totale vrouwelijke bevolking en moeders die samenwonen met een partner en kinderen (25-49 jaar) naar leeftijdscategorie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

staande ouders ook heel wat weduwen. Dit type van eenoudergezin is in de Zuid-Europese landen oververtegenwoordigd (Martin e.a., 2002).

Weduwen

Aangezien het merendeel van de alleenstaande ouders in *Zuid-Europa* weduwe(naar) is, vertoont het eenoudergezin in deze landen een ouder leeftijds patroon dan in de rest van Europa. In vergelijking met de vrouwen in andere huishoudposities bevinden alleenstaande Zuid-Europese moeders zich in een relatief gunstige arbeidspositie: ze zijn vaker aan het werk dan de gemiddelde vrouwelijke bevolking en tevens vaker dan moeders die samenwonen met een partner (figuur 3.32). Ook werkt meer dan acht op tien van hen voltijds. Alleenstaande moeders in Zuid-Europa behalen bovendien een werkloosheidsgraad die iets lager ligt dan het vrouwelijke gemiddelde in deze landen.

Vlaamse eenoudergezinnen

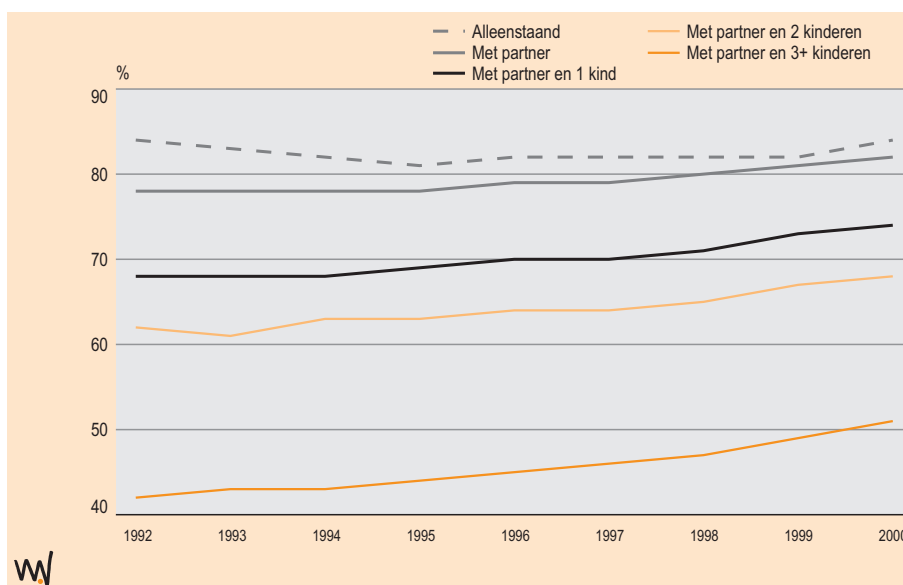
Alleenstaande moeders (25-49 jaar) in het Vlaams Gewest nemen, net als in de rest van België, een relatief kwetsbare positie in op de arbeidsmarkt (figuur 3.33). Vooral onder de jongere moeders (25-34 jaar) die aan het hoofd staan van een eenoudergezin ligt het aandeel werkenden erg laag (50% à 60%) en loopt de werkloosheidsgraad extreem hoog op (+25%). In de volgende leeftijdsklassen (35-49 jaar) ligt de werkzaamheidsgraad van alleenstaande moeders op het gemiddelde niveau van vrouwen met kinderen, maar blijft de werkloosheid wel vrij hoog (+10%). Zoals in de meeste Europese lidstaten werken Vlaamse alleenstaande moeders méér uren per week dan moeders die samenwonen met een partner en ligt het aandeel voltijds werkenden onder hen hoger (Forssén e.a., 2000).

Alleenstaande moeders in de val?

In verband met de hoge werkloosheidsgraad onder de alleenstaande moeders in de meeste Europese landen wordt vaak verwezen naar de werkloosheidsval waarmee dit gezinstype in het bijzonder geconfronteerd wordt (Rubery e.a., 1998, p. 215-220). Deze 'val' duikt op wanneer de kosten van mobiliteit en kinderopvang niet opwegen tegen het financiële voordeel dat een job biedt tegenover de werkloosheidsuitkering. Anderzijds benadrukken recente studies dat het armoederisico bij eenoudergezinnen dubbel zo hoog ligt als in het gemiddelde huishouden en dat zelfs een betaalde baan voor vele eenoudergezinnen geen uitweg uit de armoede biedt (Martin e.a., 2002 en Forssén e.a., 2000).

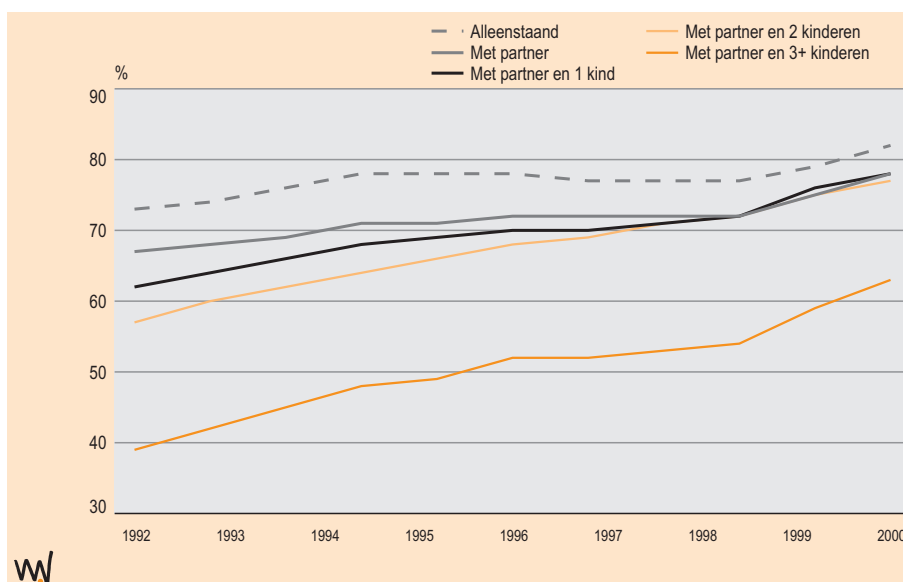
Figuur 3.34

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-49 jaar) naar huishoudpositie (België, Nederland, Duitsland, Frankrijk; 1992-2000)



Figuur 3.35

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-49 jaar) naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

6 *Evolutie*

Tijdens het voorbije decennium bleef de arbeidsmarktpositie van mannen tussen 25 en 49 jaar, ingedeeld naar gezinstype, vrij constant. De arbeidsmarktpositie van volwassen vrouwen (25-49 jaar), gezien vanuit het perspectief van hun gezinssituatie, was in de loop van de jaren '90 aan merkbare veranderingen onderhevig.

Hoe groter de achterstand hoe sterker de inhaalbeweging

In het Vlaams Gewest, in België en de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Nederland herkennen we een duidelijk patroon in de evolutie van de vrouwelijke werkzaamheid naar gezinstype: hoe groter de achterstand van het huishoudtype op de arbeidsmarkt, hoe sterker de verbetering was in de loop van de voorbije tien jaar (figuur 3.34). De globale stijging van de vrouwelijke werkzaamheidsgraad in de loop van de jaren '90 kwam dus vooral vrouwen ten goede in gezinssituaties waar de segregatie¹⁶ het grootst was: vrouwen met kinderen en in mindere mate vrouwen uit koppels zonder kinderen. De groei was bovendien sterker naarmate het huishouden méér inwonende kinderen telt. Hierdoor werd niet alleen de kloof tussen mannen en vrouwen in alle gezinssituaties kleiner, ook de kloof tussen de verschillende gezinssituaties is afgenomen.¹⁷ Dit neemt niet weg dat in de hogervermelde groep landen het verschil in werkzaamheid tussen mannen en vrouwen (25-49 jaar) nog steeds 17 procentpunten bedraagt (89% versus 71%) en dat dit verschil tussen moeders en vaders oploopt tot 26 procentpunten (93% versus 67%).

In het Vlaams Gewest, waar de globale toename van de vrouwelijke werkzaamheid groter was dan in de meeste andere besproken lidstaten, is de hogerbeschreven trend bijzonder uitgesproken (figuur 3.35): terwijl de werkzaamheidsgraad bij de vrouwelijke alleenstaanden in tien jaar tijd evolueerde van 73% naar 82% (+9 ppn), nam het aandeel werkenden onder de moeders uit koppels met meer dan twee kinderen toe van 39% naar 63% (+24 ppn).

In de overige lidstaten (Zuid-Europa, Groot-Brittannië en Ierland¹⁸) was de toename van de werkzaamheidsgraad van vrouwen met kinderen in de loop van de jaren '90 veel minder sterk. De kloof tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt blijft er daardoor groot.

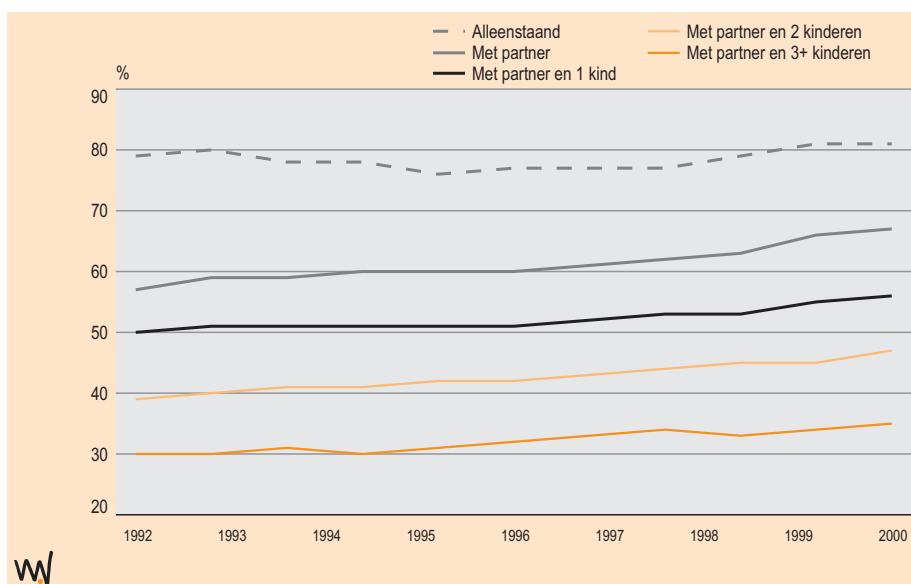
16 Onder segregatie verstaan we hier de sociale afzondering van vrouwen, meer bepaald met betrekking tot hun participatie op de arbeidsmarkt.

17 Voor een beeld van de evolutie in alle leeftijdsklassen tussen 15 en 64 jaar zie hoofdstuk 4, §1 'De feminisatie van de arbeidsmarkt'.

18 Geen evolutiedata van Oostenrijk beschikbaar.

Figuur 3.36

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-49 jaar) naar huishoudpositie (Zuid-Europa; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

7 *Besluit*

Terwijl de jongeren en de ouderen in het Vlaams Gewest een erg laag werkzaamheidspeil bereiken in Europees perspectief, kent de Vlaamse bevolking tussen 25 en 49 jaar een werkzaamheidsgraad die tot de hoogste in Europa behoort (84%). Van de 11 onderzochte lidstaten evenaart enkel Nederland het hoge Vlaamse werkzaamheidspeil. Ons gewest wordt dan ook gekenmerkt door wat we de 'samengedrukte loopbaan' kunnen noemen, met weinig werkenden aan het begin en het eind van de leeftijdskolonne en een hoge concentratie werkenden in de middelste leeftijdsgroep (Van Gils, 2002).

Ook in de 11 onderzochte Europese lidstaten zijn mannen en vrouwen tussen 25 en 49 jaar de meest actieve leeftijdsgroep op de arbeidsmarkt. Onze analyse maakt duidelijk dat in alle landen anno 2000 nog steeds een sterke tweespalt bestaat inzake arbeidsdeelname tussen moeders en de rest van de bevolking. Twee op drie van de inactieven in de leeftijdsklasse 25 tot 49 jaar is een moeder die samenwoont met haar partner en kinderen of een alleenstaande moeder.

Samengevat ziet de arbeidsmarktpositie van Europese mannen en vrouwen tussen 25 en 49 jaar naar de gezinssituatie waarin zij leven, er als volgt uit:

Alleenstaanden vormen de meest genderneutrale groep met nauwelijks een verschil tussen de arbeidssituatie van mannen en vrouwen. De vrouwelijke werkloosheidsgraad ligt in dit gezinstype soms zelfs lager dan die van de mannen. Mannelijke alleenstaanden, een sterk groeiende bevolkingsgroep, zijn oververtegenwoordigd in de werkloosheid en de inactiviteit.

Vanaf het ogenblik dat mannen en vrouwen huwen of samenwonen ontstaat er een kloof tussen de arbeidsmarktdeelname van beide seksen. Gemiddeld in de hier besproken lidstaten ligt de werkzaamheidsgraad van mannen in koppels zonder kinderen 12 procentpunten hoger dan die van vrouwen (92% tegenover 80%) en de werkloosheidsgraad 2 procentpunten lager (4% tegenover 6%). Bij de koppels met kinderen wordt deze kloof stelselmatig groter: bij de koppels met één kind bedraagt het verschil in werkzaamheidsgraad tussen mannen en vrouwen 25 procentpunten, bij de koppels met twee kinderen 33 procentpunten en bij de koppels met drie of meer kinderen 41 procentpunten. Het verschil in werkloosheidsgraad neemt eveneens toe met het aantal kinderen.

Een duidelijk gunstige evolutie is dat in België en in de buurlanden de kloof tussen mannen en vrouwen en vooral tussen moeders en vaders op de arbeidsmarkt in de loop van de jaren '90 sterk is afgenomen. We stellen zelfs vast dat hoe groter de achterstand van het huishoudtype op de arbeidsmarkt, hoe groter de verbetering was in de loop van de voorbije tien jaar. In het Vlaams Gewest was de stijgende participatie van vrouwen zeer sterk in de leeftijdsgroep 25-34 jaar: jonge Vlaamse moeders anno 2000 zijn in grote getale aanwezig op de arbeidsmarkt; inzake werkzaamheid overtreffen ze zelfs hun zusters in de buurlanden.

Ten slotte zijn er nog de thuiswonenden en de eenoudergezinnen. Inwonen bij de ouders is voor mannen de huishoudpositie met de laagste werkzaamheidsgraad (74%) en de hoogste werkloosheidsgraad (13%). Vrouwen die nog thuis wonen bereiken een werkzaamheid die schommelt rond het vrouwelijke gemiddelde van 66%; hun werkloosheidspeil is weliswaar zeer hoog maar blijft in de meeste landen nog onder het niveau van dat van de mannen. De kloof tussen beide geslachten is bij de thuiswonenden dus relatief beperkt. Vooral in de Zuid-Europese landen neemt het aantal personen dat tot op oudere leeftijd bij de ouders blijft wonen toe. Samen met de mannelijke alleenstaanden vormen de thuiswonenden een groeiende bevolkingsgroep die gekenmerkt wordt door een relatief ongunstige arbeidssituatie (lage werkzaamheid en hoge werkloosheid).

In tegenstelling tot de andere gezinsposities vertoont de arbeidssituatie van alleenstaande moeders in de verschillende Europese lidstaten geen uniform patroon. In lidstaten zoals Oostenrijk en de Zuid-Europese landen bereiken alleenstaande moeders een werkzaamheidsgraad die hoger ligt dan die van vrouwen in de meeste andere gezinssituaties, terwijl in landen als Ierland, Groot-Brittannië, Nederland en ook België het werkzaamheidspeil van eenoudergezinnen tot het laagste van alle gezinstypen behoort. Wél een grensoverschrijdend kenmerk van de eenoudergezinnen is hun zeer hoge werkloosheidsgraad.

Tabel 4.1

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (50-64 jaar) naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie en per land (EU-11; 2000*)

| % | EU-11 | Vlaams Gewest | Waals Gewest | België | Duitsland | Frankrijk | Griekenland | Groot-Brittannië | Ierland | Italië | Nederland | Oostenrijk | Portugal | Spanje |
|-------------------------|-----------|---------------|--------------|-----------|-----------|-----------|-------------|------------------|-----------|-----------|-----------|------------|-----------|-----------|
| Totaal | | | | | | | | | | | | | | |
| Alleenstaand | 43 | 33 | 30 | 33 | 44 | 44 | 35 | 50 | 44 | 35 | 43 | 39 | 49 | 42 |
| Met partner | 43 | 29 | 30 | 29 | 43 | 41 | 40 | 58 | 40 | 24 | 47 | 36 | 51 | 31 |
| Met partner en kinderen | 56 | 68 | 65 | 66 | 63 | 63 | 54 | 72 | 52 | 44 | 67 | 57 | 65 | 49 |
| Eenoudergezin | 47 | 67 | 52 | 60 | 55 | 57 | 35 | 57 | 36 | 33 | 54 | 45 | 56 | 43 |
| Ander | 46 | 19 | 24 | 21 | 49 | 50 | 49 | 57 | 46 | 37 | 52 | 44 | 56 | 46 |
| Totaal | 48 | 38 | 38 | 38 | 49 | 49 | 47 | 60 | 47 | 38 | 52 | 44 | 58 | 45 |
| Vrouw | | | | | | | | | | | | | | |
| Alleenstaand | 39 | 29 | 26 | 29 | 39 | 44 | 25 | 47 | 35 | 25 | 37 | 32 | 47 | 36 |
| Met partner | 35 | 18 | 20 | 19 | 36 | 37 | 28 | 50 | 24 | 15 | 35 | 26 | 41 | 18 |
| Met partner en kinderen | 37 | 43 | 45 | 45 | 48 | 52 | 30 | 62 | 26 | 24 | 47 | 40 | 50 | 23 |
| Eenoudergezin | 44 | 60 | 53 | 58 | 52 | 57 | 30 | 55 | 31 | 27 | 44 | 41 | 55 | 40 |
| Ander | 36 | 11 | 15 | 13 | 41 | 44 | 33 | 50 | 31 | 26 | 40 | 35 | 47 | 31 |
| Totaal | 37 | 24 | 26 | 26 | 40 | 43 | 30 | 52 | 28 | 22 | 38 | 32 | 47 | 26 |
| Man | | | | | | | | | | | | | | |
| Alleenstaand | 49 | 38 | 36 | 39 | 49 | 45 | 58 | 54 | 51 | 50 | 51 | 50 | 54 | 48 |
| Met partner | 53 | 40 | 42 | 41 | 51 | 46 | 57 | 68 | 59 | 37 | 60 | 48 | 63 | 48 |
| Met partner en kinderen | 70 | 84 | 77 | 81 | 73 | 70 | 71 | 79 | 73 | 60 | 81 | 69 | 77 | 71 |
| Ander | 57 | 31 | 35 | 33 | 58 | 56 | 66 | 63 | 61 | 51 | 69 | 54 | 68 | 61 |
| Totaal | 60 | 51 | 50 | 51 | 58 | 55 | 66 | 68 | 65 | 54 | 65 | 56 | 71 | 65 |

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

OUDEREN TUSSEN 50 EN 64 JAAR VAN WERK NAAR PENSIOEN

Hoofdstuk 4

Van de oudere bevolking (50-64 jaar) in Europa is ongeveer de helft nog actief op de arbeidsmarkt. Gemiddeld in de 11 onderzochte lidstaten bedraagt de werkzaamheidsgraad in deze leeftijdsklasse 48%, variërend van 38% in België en Italië tot 60% in Groot-Brittannië (figuur 4.1).¹ In de meeste landen blijft de werkloosheidsgraad bij de 50-plussers laag. De ouderen vormen tevens de leeftijdsklasse waar het verschil tussen de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen het grootst is. Gemiddeld zijn zes op tien oudere mannen aan het werk (60%) tegenover minder dan vier op tien van de oudere vrouwen (37%). Het werkzaamheidsniveau van de ouderen neemt per 5-jarige leeftijdsklasse sterk af: terwijl van de 50- tot 54-jarigen nog gemiddeld 69% aan het werk is, bedraagt de werkzaamheid bij de 55- tot 59-jarigen 50% en bij de 60- tot 64-jarigen 22%. Dit patroon vinden we zowel bij mannen als bij vrouwen en in elk van de 11 lidstaten terug (figuur 4.2); het is tevens het overheersend kenmerk in elk gezinstype.

In het Vlaams Gewest (en in België) is nog een kleiner aandeel van de 50-plussers actief: de gemiddelde werkzaamheidsgraad van oudere mannen en vrouwen bedraagt respectievelijk 51% en 24% en de werkloosheid schommelt rond 4% van de beroepsbevolking. Bij de vrouwen vormt de latere feminisatie van de Belgische arbeidsmarkt de voornaamste verklaring voor de lage arbeidsdeelname. Bij de mannen ligt de vervroegde uittrede, die in België twee decennia lang werd gestimuleerd, aan de basis van het lage werkzaamheidspeil.² In dit hoofdstuk gaan we na of de geringe arbeidsdeelname zich in alle huishoudtypen even sterk manifesteert.

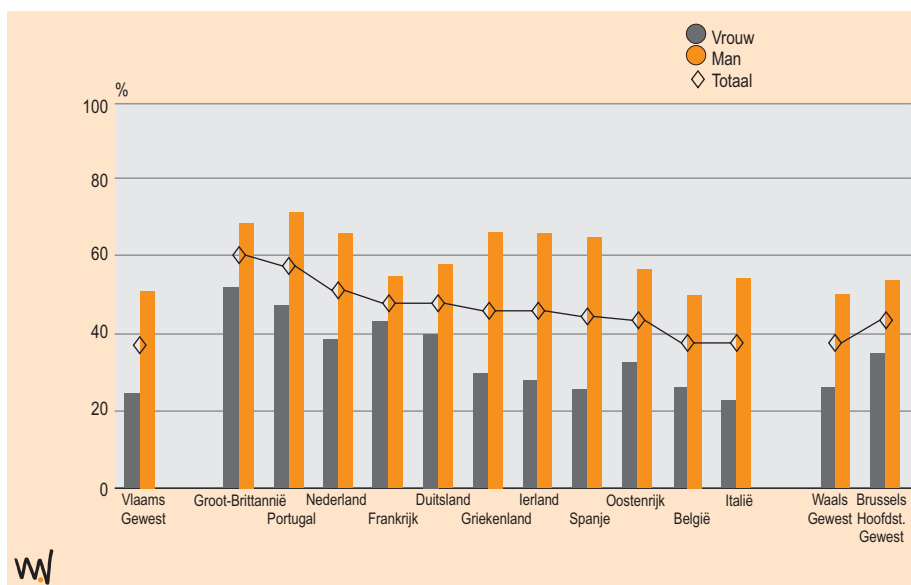
De huishoudstructuur bij de ouderen is in de loop van de jaren '90 licht gewijzigd. We gaan na welke invloed de veranderde huishoudstructuur had op de arbeidsdeelname van de oudere bevolking.

1 Meer cijfermateriaal, zoals de cijfers achter de figuren, vind je in de cijferbijlage op www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

2 Van midden jaren '70 tot midden jaren '90. Zie Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2002), p. 6.

Figuur 4.1

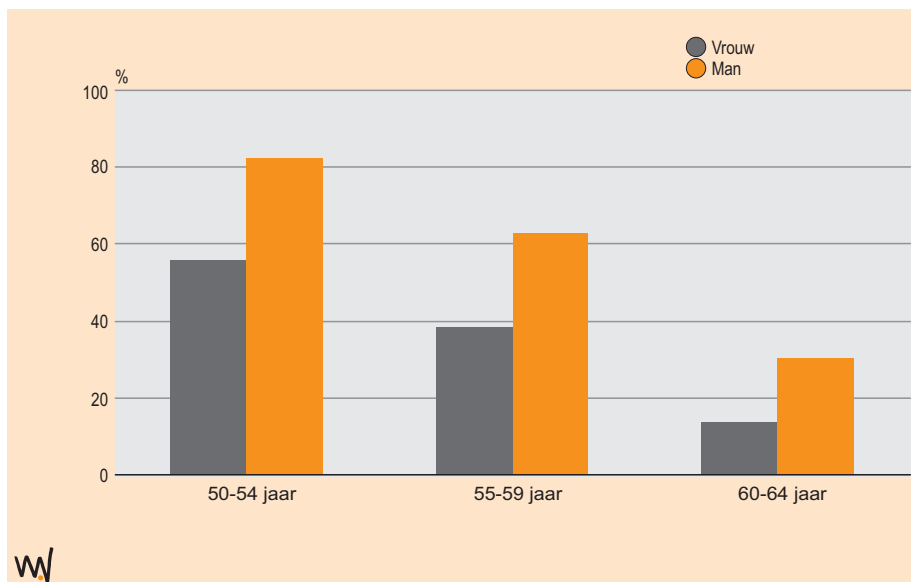
Werkzaamheidsgraad van de ouderen (50-64 jaar) naar geslacht (EU-11, Belgische gewesten; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 4.2

Werkzaamheidsgraad van de ouderen (50-64 jaar) naar 5-jarige leeftijdsklasse (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Alvorens in te gaan op de analyse naar huishoudtype, beschrijven we eerst kort de globale evolutie van de vrouwelijke werkzaamheid. Hieruit blijkt in welke mate de historisch late toetrede van vrouwen op de arbeidsmarkt in Vlaanderen (en in België) nog steeds zijn sporen nalaat in de huidige arbeidspositie van oudere vrouwen. In de daaropvolgende paragrafen komen de verschillende gezinsposities aan bod: de alleenstaanden, de koppels zonder kinderen, de koppels met kinderen en ten slotte de eenoudergezinnen.

Ouderen in 5-jarige leeftijdsklassen

In de analyse van de diverse huishoudtypes in dit hoofdstuk zullen we vaak de arbeidssituatie per 5-jarige leeftijdsklasse onderzoeken in plaats van de totale groep 50- tot 64-jarigen te beschouwen. Deze gedetailleerde werkwijze is noodzakelijk. Bij de ouderen daalt de arbeidsdeelname immers sterk per 5-jarige leeftijdsklasse; tegelijk zijn de huishoudtypes erg ongelijk verdeeld over de verschillende leeftijdsklassen. Zo neemt het aandeel koppels met kinderen tussen 50 en 64 jaar zeer sterk af, terwijl het aandeel koppels zonder kinderen sterk toeneemt. Hierdoor kan de arbeidssituatie van een huishoudtype per 5-jarige leeftijdsklasse erg afwijken van de gemiddelde situatie van dit huishoudtype bij de 50-plussers. In sommige gevallen zijn de patronen die zichtbaar worden wanneer de bevolking ingedeeld wordt in kleinere leeftijdsklassen zelfs tegengesteld aan het patroon dat naar voor komt uit de analyse van de totale groep 50- tot 64-jarigen. We houden hiermee rekening in de analyse door telkens de arbeidssituatie per 5-jarige leeftijdsklasse te beschrijven.

Tabel 4.2

Werkzaamheidsgraad van oudere mannen (50-64 jaar) in twee huishoudposities naar leeftijdsklasse (Oostenrijk; 2000)

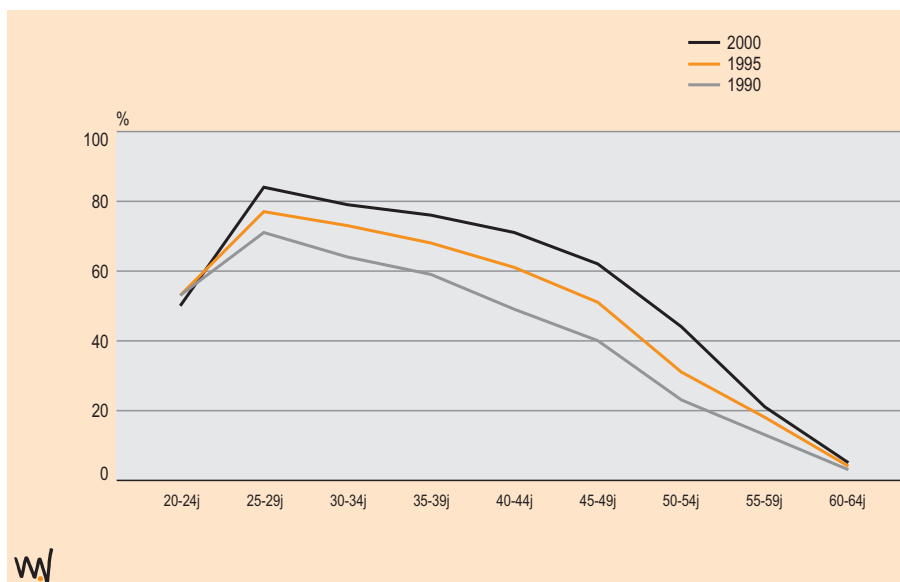
| % | 50-54 jaar | 55-59 jaar | 60-64 jaar | 50-64 jaar |
|---------------------------------------|------------|------------|------------|------------|
| Alleenstaand (zonder kinderen) | | | | |
| Werkzaamheidsgraad | 74 | 56 | 9 | 50 |
| <i>Aandeel bij de 50-64-jarigen</i> | 31 | 45 | 24 | 100 |
| Met partner zonder kinderen | | | | |
| Werkzaamheidsgraad | 83 | 60 | 13 | 48 |
| <i>Aandeel bij de 50-64-jarigen</i> | 23 | 39 | 37 | 100 |

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Ter illustratie geven we in tabel 4.2 het voorbeeld van de oudere mannen in Oostenrijk: bekijken we de mannelijke 50-plussers in hun geheel dan lijkt het alsof alleenstaanden vaker aan het werk zijn dan mannen uit koppels zonder kinderen. In elke 5-jarige leeftijdsklasse

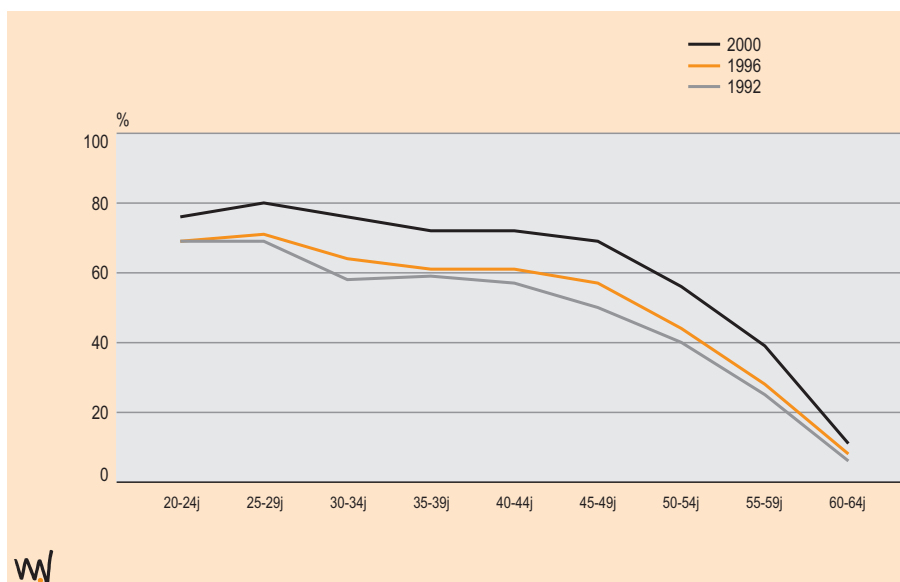
Figuur 4.3

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest; 1990-1995-2000)



Figuur 4.4

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Nederland; 1992-1996-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

afzonderlijk zijn alleenstaande mannen echter heel wat minder vaak aan het werk dan mannen uit koppels zonder kinderen. De conclusie mag dus zijn dat het patroon van de jongere leeftijdsklassen, namelijk dat alleenstaande mannen een relatief lage werkzaamheidsgraad hebben, bij de ouderen wordt voortgezet.

1 *De feminisatie van de arbeidsmarkt*

Door de massale intrede van vrouwen op de arbeidsmarkt in de meeste Europese landen in de loop van de tweede helft van de 20^e eeuw is de werkzaamheidsgraad van vrouwen de voorbije decennia cohortegewijs toegenomen: elke generatie vrouwen die de arbeidsleeftijd bereikt neemt actiever aan de arbeidsmarkt deel dan de voorgaande generatie en doet de globale werkzaamheid stelselmatig toenemen.

In het Vlaams Gewest en in gans België is de toetreding van vrouwen op de arbeidsmarkt vrij laat gestart en was deze aanvankelijk veel minder massaal dan in een aantal andere Europese landen. De trend van toenemende participatie bij de vrouwen kwam bij ons pas op kruissnelheid in de jaren '70.³ Daardoor ligt anno 2000 het aandeel werkenden bij de oudere vrouwen in het Vlaams Gewest (en in België) nog altijd lager dan in de meeste Midden-Europese landen.

Figuren 4.3 tot 4.6 illustreren de toenemende werkzaamheidsgraad van vrouwen in het Vlaams Gewest en in enkele andere Europese lidstaten in de loop van de jaren '90.

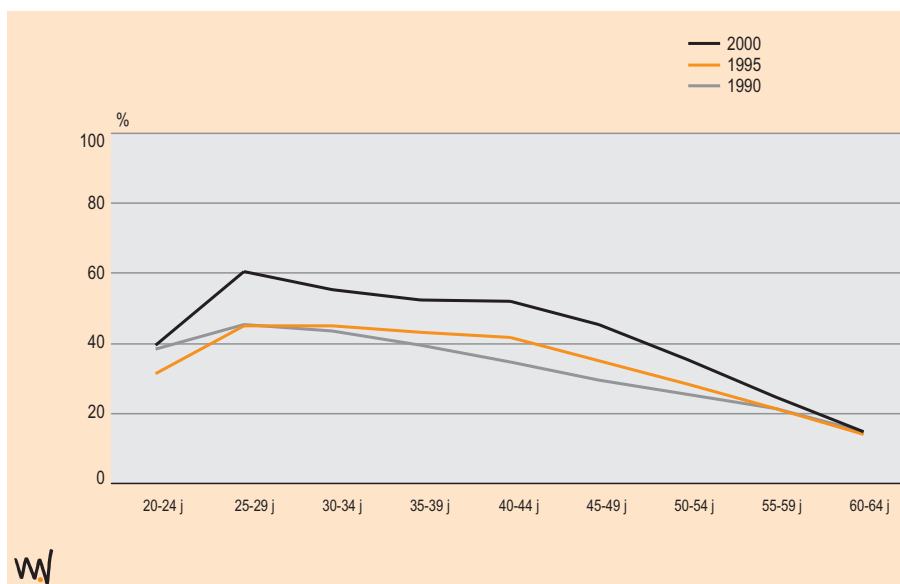
De feminisatie cohortegewijs

In het Vlaams Gewest is het verschil tussen de werkzaamheidsgraad in 1990 en in 2000 het grootst bij de 40- tot 54-jarigen (figuur 4.3). In tien jaar tijd is het aandeel werkenden in deze leeftijdsklasse met meer dan 20 procentpunten gestegen. Dit betekent dat de cohorte vrouwen die nu 40-54 jaar is aanzienlijk meer aan de arbeidsmarkt participeert dan de voorgaande cohortes. Bij de jongere leeftijdsgroepen neemt het generatie-effect op de werkzaamheidsgraad stelselmatig af: het verschil in werkzaamheid tussen de huidige 25-tot 29-jarigen en de 25- tot 29-jarigen in 1990 is veel kleiner dan in de oudere leeftijdsklassen,

³ Deleeck, 2001, p. 197.

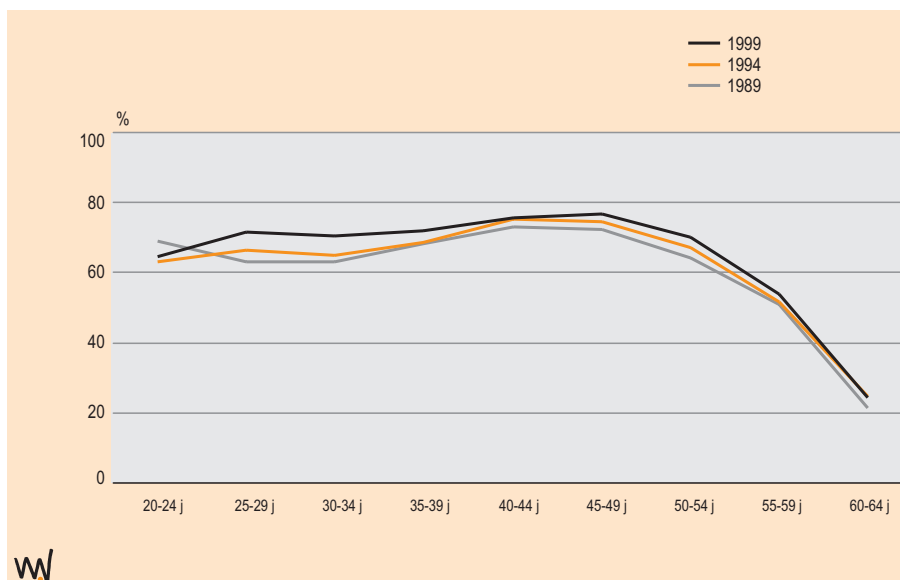
Figuur 4.5

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Spanje; 1990-1995-2000)



Figuur 4.6

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Groot-Brittannië; 1989-1994-1999)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

wat betekent dat het generatie-effect in de jongere leeftijdscohortes veel minder uitgesproken is.

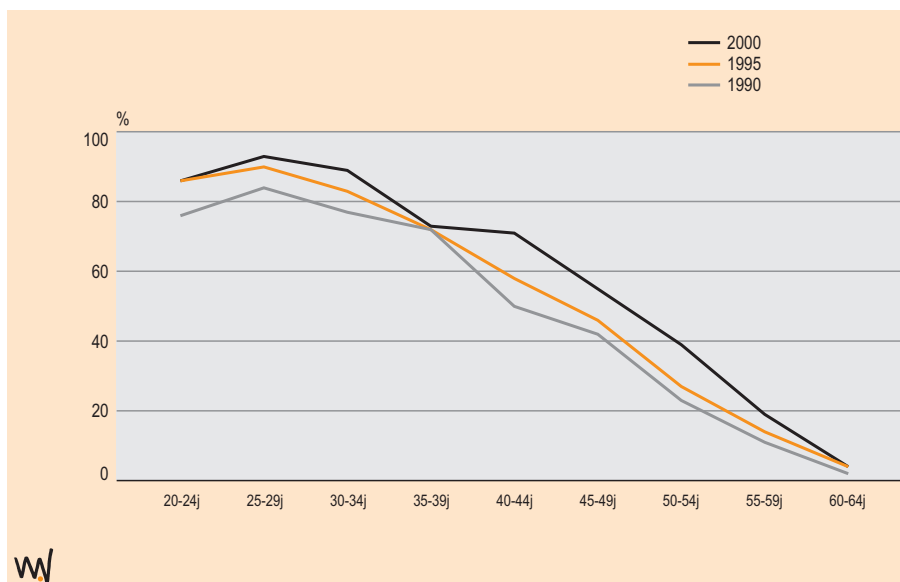
In België vinden we een gelijkaardig patroon van toenemende werkzaamheid per leeftijdscohorte. Ook Nederland kent grote generatieverschillen in de leeftijdsklasse 40 tot 54 jaar (figuur 4.4). Net als in Vlaanderen nemen deze verschillen af in de jongere leeftijdsklassen. In de Zuid-Europese landen situeren de grootste generatieverschillen zich in een iets jongere leeftijdscohorte (figuur 4.5). In de buurlanden Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië daarentegen ligt het aandeel werkenden anno 2000 in de meeste leeftijdsklassen nauwelijks hoger dan tien jaar geleden: hier is het generatie-effect op de globale vrouwelijke werkzaamheid reeds grotendeels uitgewerkt (figuur 4.6).

Toenemende participatie zorgt voor meer gelijkheid... ook onder vrouwen

Uit figuren 4.7 tot 4.10 blijkt dat in het Vlaams Gewest de toenemende werkzaamheid van vrouwen zeer ongelijk verdeeld was over de verschillende huishoudtypen. De globale stijging van de vrouwelijke werkzaamheidsgraad in de loop van de jaren '90 kwam vooral vrouwen ten goede in gezinssituaties waar de segregatie het grootst was: vrouwen met kinderen en in mindere mate vrouwen uit koppels zonder kinderen. De groei was bovendien sterker naarmate het gezin méér inwonende kinderen telt. Hierdoor werd niet alleen de kloof tussen mannen en vrouwen in alle gezinstypen kleiner, ook de kloof tussen vrouwen in verschillende gezinssituaties is afgenomen. Met andere woorden hoe groter de achterstand van het gezinstype op de arbeidsmarkt, hoe sterker de verbetering was in de loop van de voorbije tien jaar. Deze trend vinden we in de meeste Europese lidstaten terug, maar in het Vlaams Gewest, waar de globale toename van de vrouwelijke werkzaamheid in de loop van de jaren '90 groter was dan in de meeste andere besproken lidstaten, is deze trend bijzonder uitgesproken.

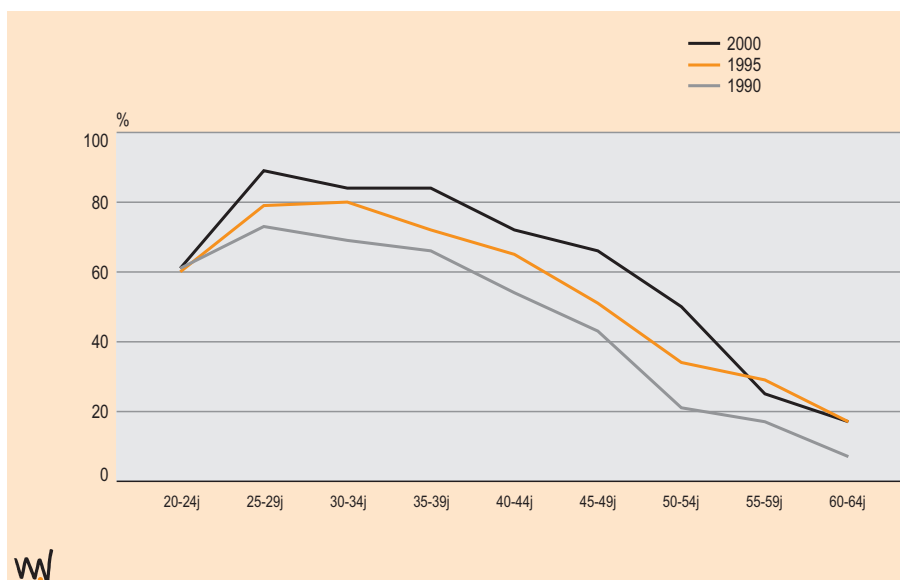
Figuur 4.7

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen met partner zonder kinderen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest; 1990-1995-2000)



Figuur 4.8

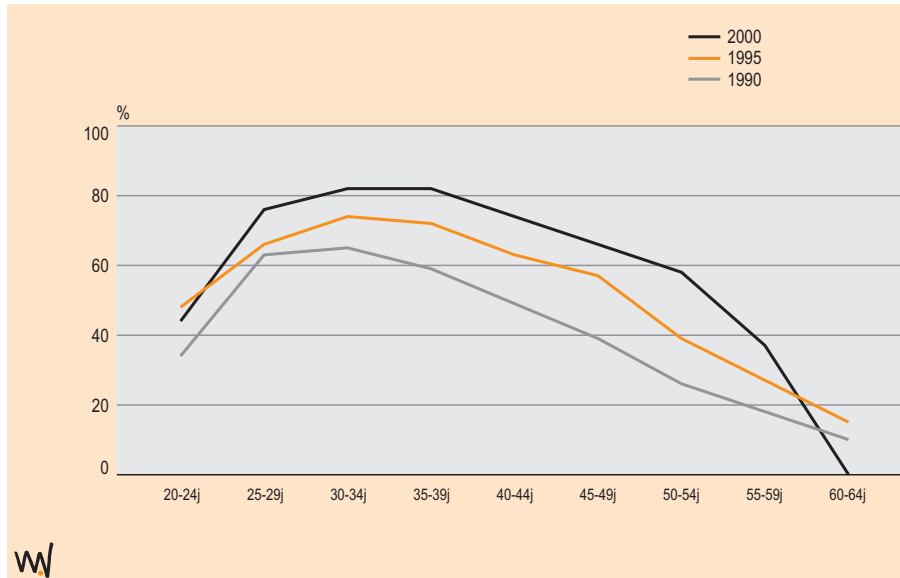
Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen met partner en één kind (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest; 1990-1995-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

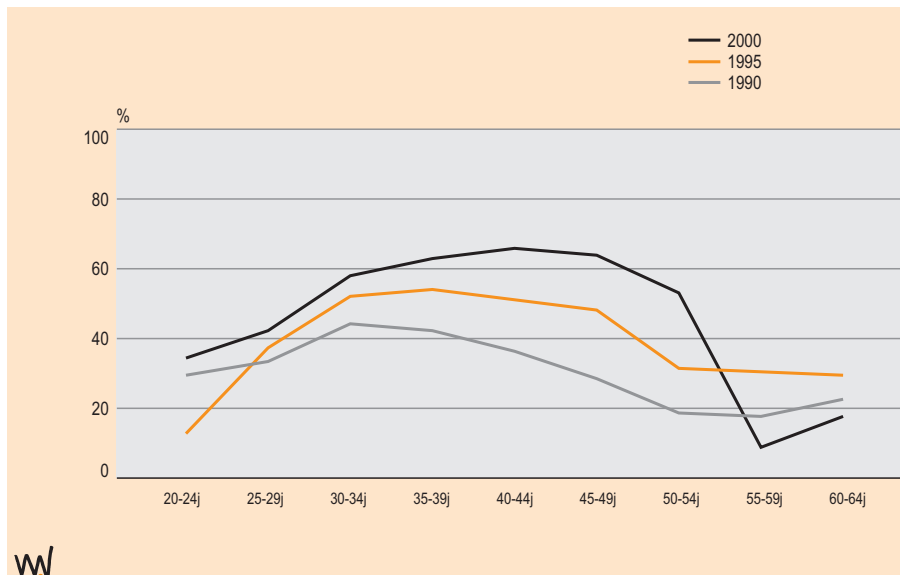
Figuur 4.9

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen met partner en twee kinderen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest; 1990-1995-2000)



Figuur 4.10

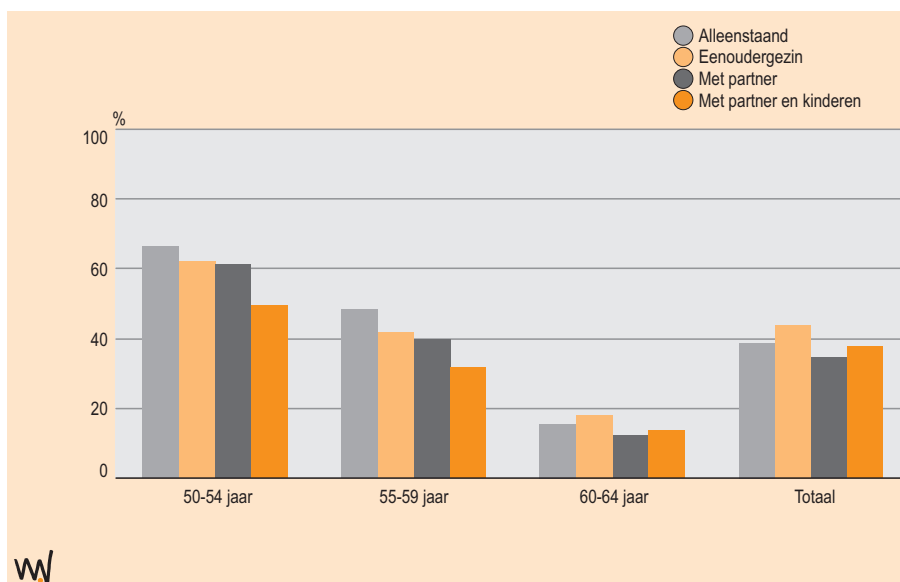
Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen met partner en drie of meer kinderen (20-64 jaar) naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest; 1990-1995-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 4.11

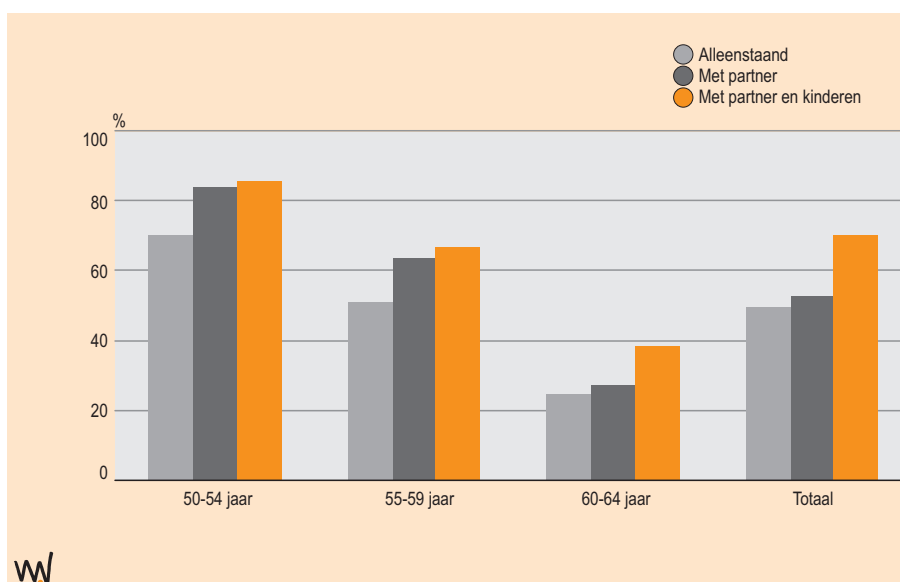
Werkzaamheidsgraad van vrouwen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Figuur 4.12

Werkzaamheidsgraad van mannen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (EU-11; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

2 *Alleenstaanden*

Heel wat ouderen in Europa wonen alleen, zonder een partner of kinderen: in EU-11 bevindt 12% van de bevolking tussen 50 en 64 jaar zich in deze gezinspositie (tabel 1.2).⁴ Oudere vrouwen wonen vaker alleen dan oudere mannen (14% tegenover 10%). In de Midden-Europese landen bevindt gemiddeld 15% van de 50-plussers zich in dit huishoudtype, in Zuid-Europa bedraagt het aandeel slechts 7%. Vlaanderen sluit opnieuw aan bij het Europese gemiddelde (11%), terwijl Wallonië en Brussel eerder een hoog aandeel alleenstaande ouderen tellen (resp. 15% en 25%). In de meeste landen is het aandeel van dit huishoudtype bij de ouderen licht toegenomen in de loop van de jaren '90.

2.1 *EU-11-landen*

Seksekloof blijft gering

In de meeste hier besproken landen zijn alleenstaande oudere vrouwen vaker aan het werk dan vrouwen in andere gezinsposities (figuur 4.11), terwijl alleenstaande oudere mannen doorgaans een lager werkzaamheidspeil optekenen dan hun seksegenoten in andere gezinsposities (figuur 4.12). Het verschil tussen alleenstaande oudere mannen en vrouwen is hierdoor kleiner dan in andere huishoudtypen. Net als in de jongere leeftijdsklassen vormen de alleenstaanden bij de ouderen de gezinspositie waar de seksekloof het kleinst is. Gemiddeld in EU-11 bedraagt de werkzaamheid van de oudere alleenstaande vrouwen en mannen respectievelijk 39% en 49%. Zoals in de andere huishoudtypen daalt het aandeel werkenden zeer sterk per 5-jarige leeftijdsklasse.

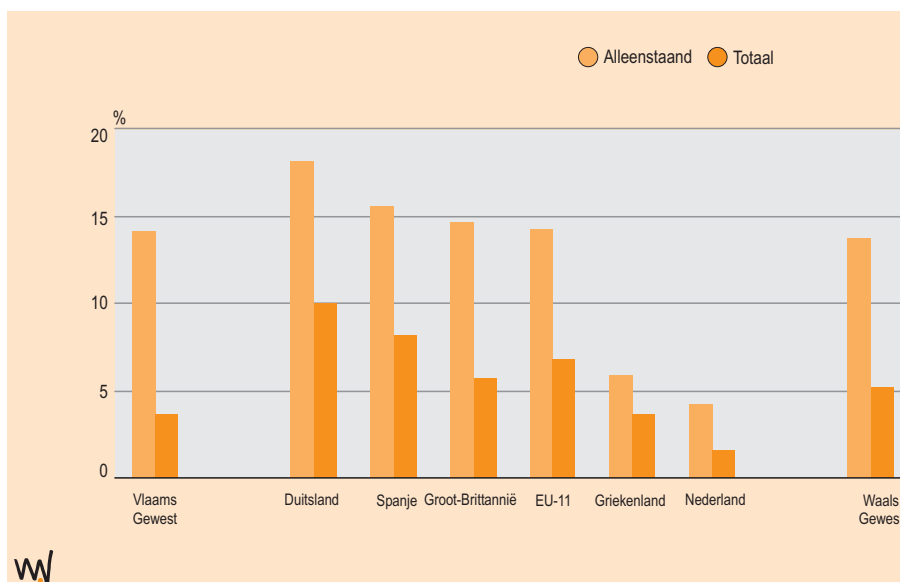
Net als bij de 25- tot 49-jarigen behalen alleenstaande oudere vrouwen een hogere werkzaamheidsgraad dan vrouwen in andere gezinsposities. Gemiddeld in EU-11 is nog 67% van de alleenstaande vrouwen tussen 50 en 54 jaar aan het werk, tegenover gemiddeld 56% in hun leeftijdsklasse. Bij de 55- tot 59-jarigen is het aandeel werkenden gedaald tot 48% bij de alleenstaanden tegenover gemiddeld 38%. Bij de vrouwen ouder dan 60 jaar ligt de werkzaamheidsgraad in alle huishoudtypen lager dan 20%.

Bij de mannen is de arbeidsmarktpositie van de oudere alleenstaanden veel ongunstiger dan die van de andere huishoudtypen. Niet alleen ligt de werkzaamheidsgraad lager dan gemiddeld, ook valt in de meeste landen de hoge mannelijke werkloosheidsgraad van de al-

⁴ Meer cijfermateriaal, zoals de cijfers achter de figuren, vind je in de cijferbijlage op www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.

Figuur 4.13

Werkloosheidsgraad van alleenstaanden en totale groep mannen (50 en 64 jaar) (Vlaams en Waals Gewest, EU-11 en enkele Europese landen; 2000*)



* Data Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

leenstaanden op (figuur 4.13). Gemiddeld in EU-11 ligt de werkloosheidsgraad van de alleenstaande oudere mannen dubbel zo hoog als de globale mannelijke werkloosheidsgraad in deze leeftijdscategorie (14% tegenover 7%).

2.2 ■ ■ Vlaams Gewest

Vlaamse alleenstaanden volgen Europees patroon

Ook in het Vlaams Gewest ligt de werkzaamheidsgraad van alleenstaande oudere vrouwen hoger dan die van vrouwen in de meeste andere gezinsposities (figuur 4.25). Enkel de alleenstaande moeders scoren nog hoger. We merken hierbij nogmaals op dat het werkzaamheidspeil van vrouwen in het Vlaams Gewest in nagenoeg alle huishoudtypen zo'n 10 à 15 procentpunten lager ligt dan gemiddeld in EU-11.

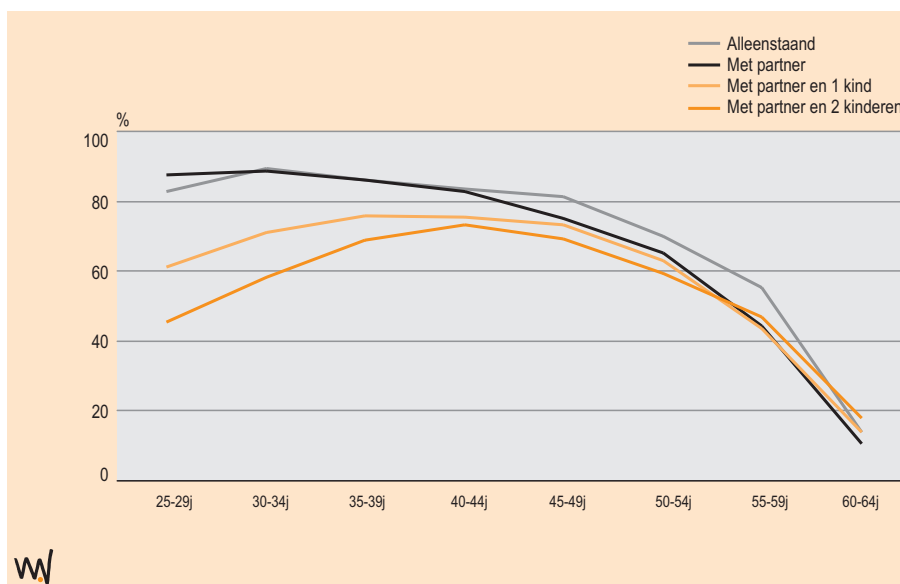
Onder de oudere mannen vormen de alleenstaanden in Vlaanderen, net als in de meeste andere EU-11-landen, de gezinspositie met de laagste werkzaamheidsgraad en de hoogste werkloosheidsgraad (figuur 4.26). Van de Vlaamse oudere mannen in een eenpersoonshuishouden is nog slechts 38% aan het werk, tegenover 51% gemiddeld in de leeftijdsklasse. Dit is ook heel wat minder dan gemiddeld in EU-11 (49% tegenover 60%). De werkloosheidsgraad van alleenstaande oudere mannen in Vlaanderen loopt op tot 14% (figuur 4.13). Dit staat in schril contrast met de lage werkloosheidsgraad van de oudere mannen in de andere huishoudtypen (gemiddeld 4%). De arbeidssituatie van de alleenstaande oudere mannen in de twee andere Belgische gewesten is vergelijkbaar met die in Vlaanderen.

2.3 ■ ■ Alleenstaande mannen: een ongunstige arbeidsmarktpositie van jong tot oud

De ongunstige arbeidsmarktkenmerken van de alleenstaande mannen vinden we niet alleen terug bij de ouderen, ook bij de 25- tot 49-jarigen stelden we vast dat alleenstaande mannen zich in vele EU-11-landen in een opmerkelijk ongunstige arbeidsmarktpositie bevinden: zowel een erg hoge werkloosheidsgraad als een werkzaamheidsgraad die lager ligt dan die van de mannen in andere gezinsposities zijn kenmerkend voor de situatie van alleenstaande mannen tussen 25 en 49 jaar in België, de buurlanden en Oostenrijk. We kunnen besluiten dat de groep alleenstaanden, die vooral bij de 25- tot 49-jarigen en in beperkte mate ook bij de 50- tot 64-jarigen een groeiende bevolkingsgroep is, het meest kwetsbare huishoudtype vormt onder de mannelijke bevolking.

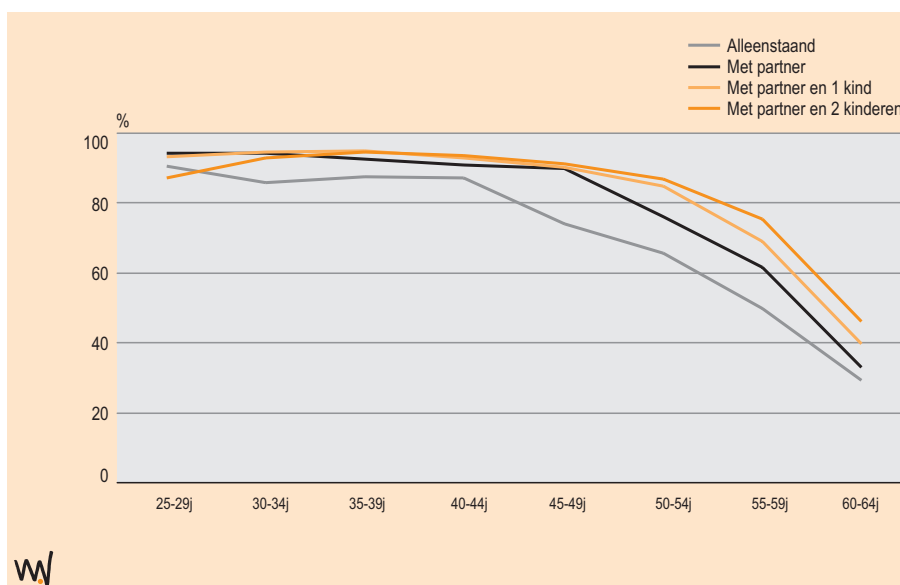
Figuur 4.14

Werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Duitsland; 2000)



Figuur 4.15

Werkzaamheidsgraad van mannen (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Spanje; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

3 *Koppels zonder kinderen*

De meest voorkomende gezinspositie bij de 50- tot 64-jarigen is het koppel zonder (inwonende) kinderen. Gemiddeld in EU-11 leven vier op tien ouderen in dit gezinsverband (tabel 1.2). Vooral vanaf de leeftijdsklasse 55-59 jaar neemt het aandeel koppels zonder kinderen sterk toe. In de Midden-Europese landen woont ongeveer de helft van de 50-plussers samen met een partner zonder kinderen. Vlaanderen ligt met 46% van de 50- tot 64-jarigen in dit huishoudtype dicht tegen het Midden-Europese gemiddelde. Doordat in de Zuid-Europese landen de kinderen veel langer bij de ouders blijven wonen (zie inleiding en hoofdstuk 1) blijft het aandeel ouderen in dit huishoudtype er beperkt tot zo'n 20%.

3.1 *EU-11-landen*

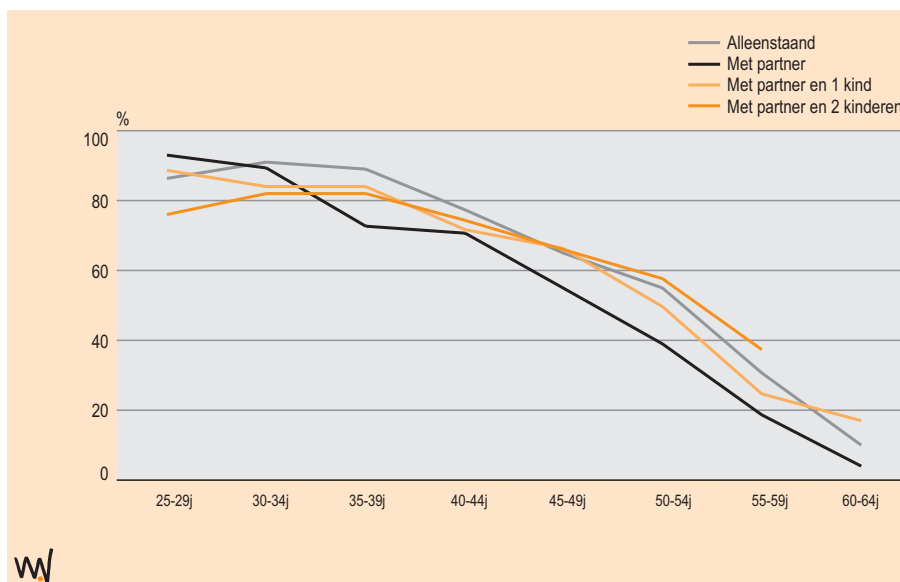
Patronen vergelijkbaar met jongere leeftijdsklassen

Vrouwen die samenwonen met een partner zonder kinderen nemen een gunstigere arbeidsmarktpositie in dan de vrouwen in koppels met kinderen: in de leeftijdsklasse 50-54 jaar ligt hun werkzaamheidsgraad hoger dan die van vrouwen met kinderen (figuur 4.11) en in de volgende leeftijdsklassen verdwijnen de verschillen tussen de huishoudtypen gaandeweg. Deze vaststelling geldt voor de meeste EU-11-lidstaten. De arbeidsmarktdeelname van oudere vrouwen volgt dus hetzelfde patroon als in de jongere leeftijdscategorieën: vrouwen zonder kinderen zijn vaker aan het werk dan vrouwen met kinderlast. Met de leeftijd echter worden de verschillen tussen vrouwen met en zonder kinderen aanzienlijk kleiner (figuur 4.14, voorbeeld Duitsland).

Zoals bij de vrouwen volgt de arbeidsmarktdeelname van oudere mannen hetzelfde patroon als in de jongere leeftijdsklassen: mannen met kinderlast zijn iets vaker aan het werk dan mannen zonder kinderen (figuur 4.12). In tegenstelling tot bij de vrouwen, waar het contrast tussen de gezinstypen in de oudere leeftijdsklassen afneemt, nemen bij de mannen de verschillen met de leeftijd lichtjes toe (figuur 4.15, voorbeeld Spanje). De verschillen blijven echter beperkt: beschouwd per 5-jarige leeftijdsklasse is de kloof tussen de werkzaamheidsgraad van oudere mannen met kinderen en degenen uit koppels zonder kinderen nergens groter dan 10 procentpunten (figuur 4.18, voorbeeld Nederland).

Figuur 4.16

Werkzaamheidsgraad van vrouwen (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

3.2 Vlaams Gewest

Eén land, België, wijkt duidelijk af van de hierboven geschetste Europese trends. In het Belgische koppel zonder kinderen volgen de oudere vrouwen een arbeidsmarktpatroon dat tegengesteld is aan het Europese, terwijl we bij de oudere mannen het Europese patroon uitvergroot terugvinden. Zowel in het Vlaams als het Waals Gewest is dit typisch Belgische model aanwezig. We beschrijven deze situatie aan de hand van de Vlaamse cijfers.

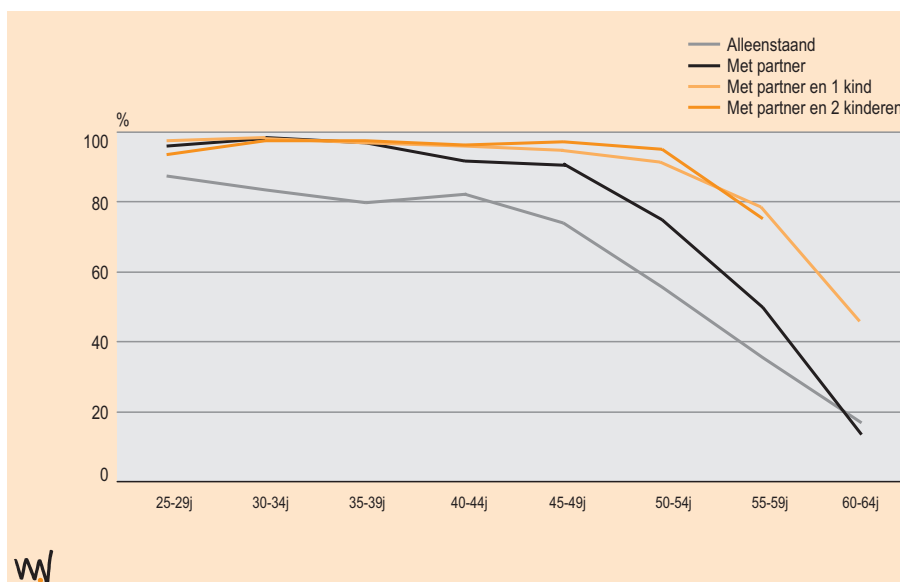
Vrouwen uit koppels zonder kinderen: nagenoeg afwezig op de arbeidsmarkt

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat Vlaamse vrouwen in de leeftijdsklasse 25-34 jaar, die samenleven met een partner maar zonder kinderen, een bijzonder actieve bevolkingsgroep zijn. Met een werkzaamheidsgraad van meer dan 90% scoren ze hoger dan het gemiddelde van de buurlanden en hoger dan de vrouwen die op die leeftijd reeds kinderen ten laste hebben. In de oudere leeftijdsklassen blijkt deze opmerkelijk gunstige situatie gekeerd te zijn: de werkzaamheidsgraad van Vlaamse vrouwen tussen 50 en 64 jaar die samenwonen met een partner zonder (inwonende) kinderen is uiterst laag (18%) en kan de vergelijking met geen enkele andere gezinspositie doorstaan (figuur 4.25). Uit figuur 4.16 blijkt dat vanaf de leeftijd van 50 jaar de werkzaamheidsgraad van Vlaamse vrouwen uit koppels zonder kinderen telkens 10 en 20 procentpunten lager ligt dan die van vrouwen uit koppels met één, respectievelijk twee kinderen. Ook in vergelijking met de andere EU-11-lidstaten ligt het aandeel werkende Vlaamse vrouwen in dit huishoudtype per 5-jarige leeftijdsklasse gemiddeld 20 procentpunten lager (figuur 4.11, EU-11; figuur 4.25, Vlaams Gewest). De sekskloof tussen oudere Vlaamse mannen en vrouwen in koppels zonder kinderen is uiteraard zeer groot (ca. 30 procentpunten).

Bijna de helft (48%) van de vrouwelijke 50-plussers in Vlaanderen leeft in een koppel zonder kinderen. Deze gezinspositie is dus sterk bepalend voor de globale werkzaamheidsgraad van de oudere vrouwen in het Vlaams Gewest. Vrouwen in deze gezinspositie zijn voornamelijk moeders waarvan de kinderen het ouderlijk huis verlaten hebben. De reden voor de zeer beperkte arbeidsdeelname van Vlaamse (en Belgische) vrouwen in dit huishoudtype is in de eerste plaats de historisch late toetrede van Vlaamse vrouwen tot de arbeidsmarkt: een groot deel van deze vrouwen (die 20 waren tussen 1955 en 1970) heeft nooit een betaalde baan gehad - althans niet vanaf het ogenblik dat zij kinderen hadden. Een bijkomende verklaring kan gevonden worden in het feit dat het in ons land niet gebruikelijk is dat vrouwen herintreden op de arbeidsmarkt wanneer de kinderen ouder worden. In het vorige hoofdstuk haalden we dit thema reeds aan en kwamen we tot de vaststelling dat dit patroon van

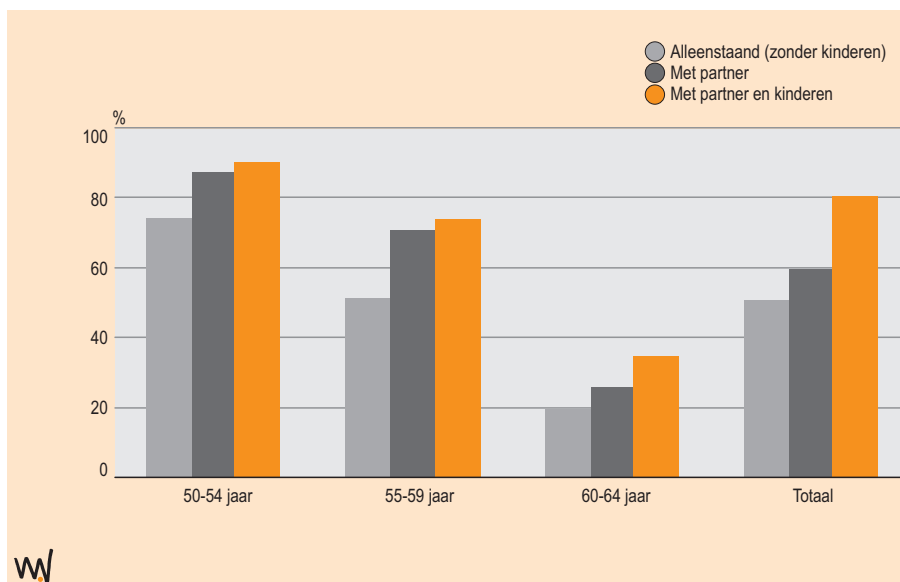
Figuur 4.17

Werkzaamheidsgraad van mannen (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Figuur 4.18

Werkzaamheidsgraad van mannen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Nederland; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

herintrede in onze buurlanden wel in zekere mate aanwezig is.⁵ Een derde mogelijke verklaring is dat een deel van de vrouwen in ons land de arbeidsmarkt verlaat wanneer zij financieel niet meer moeten instaan voor het onderhoud en de studies van hun kinderen. We voeren deze hypothese aan omdat dit patroon alleszins bij de mannen sterk aanwezig blijkt te zijn, zowel in Vlaanderen als in gans België.

Als de kinderen uit huis zijn wenkt het pensioen

Net als bij de vrouwen behoort de werkzaamheidsgraad van Vlaamse oudere mannen in koppels zonder kinderen (40%) tot de laagste in EU-11 (gemiddeld 53%) (tabel 4.1); enkel in Italië zijn mannen in dit huishoudtype nog minder vaak aan het werk. Reeds in de leeftijdsklasse tussen 50 en 55 jaar stellen we vast dat Vlaamse mannen in koppels zonder kinderen minder vaak aan het werk zijn dan degenen in koppels met kinderen (75% tegenover 92%, figuur 4.26). Dit patroon zet zich versterkt door bij de 55- tot 59-jarigen (figuur 4.17): in deze leeftijdsklasse blijkt enkel de groep mannen met kinderlast, of met andere woorden de groep met hogere financiële lasten, een behoorlijk werkzaamheidspeil te behouden (76%), terwijl bij de mannen uit koppels zonder inwonende kinderen het aandeel werkenden strandt op 50%. Bij de 60- tot 64-jarigen is het verschil nog groter. Eenzelfde patroon vinden we in gans België terug. De aanwezigheid van kinderen in het huishouden lijkt dus voor een belangrijk deel van de mannelijke 50-plussers een reden te zijn om zich nog niet van de arbeidsmarkt terug te trekken. Hoger stelden we vast dat ook in de overige Europese landen de oudere mannen zonder kinderlast een lager aandeel werkenden tellen dan degenen met kinderen. In al deze landen blijft het verschil echter zeer beperkt (figuur 4.18, voorbeeld Nederland).

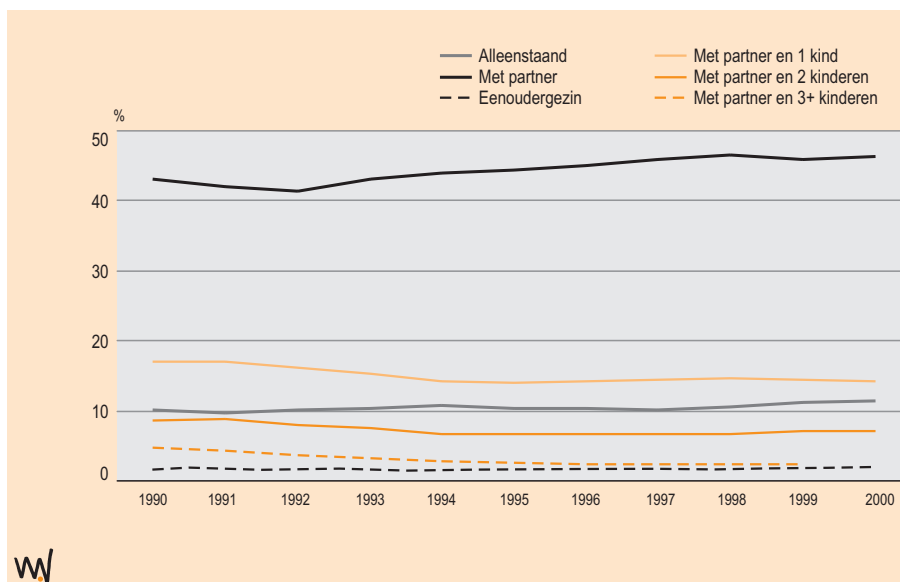
Een verklaring voor het feit dat dit patroon van uittrede bij mannelijke 50-plussers in Vlaanderen en België sterker is dan in de overige EU-11-landen, kan vermoedelijk worden gevonden in het bestaan van relatief genereuze uitredingsregelingen die de mogelijkheid bieden om vroeger te stoppen met werken en tegelijk in het gebrek aan restrictieve maatregelen in belasting- en uitkeringsstelsels om de vervroegde uittrede van oudere werknemers te ontmoedigen.⁶

5 Mogelijk speelt ook het onderwijsniveau een rol. Lagergeschoolde vrouwen, die doorgaans een lagere werkzaamheidsgraad hebben dan hogergeschoolden, zouden namelijk sterker vertegenwoordigd zijn in de groep vrouwen zonder kinderen omdat zij op vroegere leeftijd kinderen hebben gekregen en hun kinderen dus ook vroeger het ouderlijk huis verlaten (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2002), deel II, p. 108)

6 Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2002), p. 6, p. 21-25.

Figuur 4.19

Evolutie van de bevolking (50-64 jaar) naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Uit het voorgaande blijkt dat zowel de oudere alleenstaanden als de oudere koppels zonder kinderen in Vlaanderen en in België een uiterst beperkte arbeidsdeelname vertonen in Europees perspectief. Deze vaststelling is zowel van toepassing op mannen als op vrouwen. Uit het vervolg van dit hoofdstuk zal blijken dat dit in de overige huishoudposities geenszins het geval is. Integendeel, Vlaamse (en Belgische) alleenstaande ouders of koppels met nog inwonende kinderen, zijn actiever op de arbeidsmarkt dan gemiddeld in EU-11.

3.3 Evolutie

Steeds meer ouderen wonen samen met een partner zonder kinderen

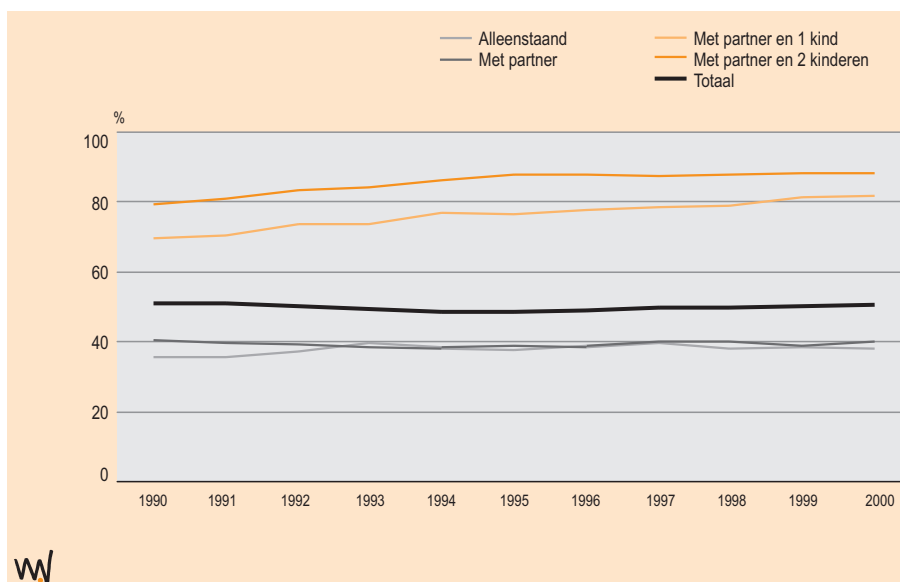
In de Midden-Europese landen is het koppel zonder kinderen de belangrijkste huishoudvorm bij de 50-plussers. Gemiddeld leeft één op twee ouderen in dit gezinsverband. Bovendien is het koppel zonder kinderen in alle Midden-Europese landen een huishoudtype dat bij de ouderen een duidelijke, zij het bescheiden groei kent. In het Vlaams Gewest is het percentage koppels zonder kinderen in de oudere leeftijdscategorie tussen 1990 en 2000 toegenomen van 43% naar 46% (figuur 4.19). Net als in de buurlanden situeert deze toename zich hoofdzakelijk in de leeftijdsklasse van 55 tot 64 jaar, waar het aandeel koppels mét kinderen evenredig is afgenomen. De verklaring voor deze evolutie vinden we in de daling van het kinderaantal per gezin, waardoor de ouders almaar jonger zijn op het ogenblik dat de volledige kroost het ouderlijk huis verlaten heeft. Het hoge aandeel ouderen dat in dit gezinsverband leeft, heeft tot gevolg dat veranderingen in de arbeidsdeelname van dit huishoudtype een grote impact hebben op de globale arbeidsdeelname van de bevolking tussen 50 en 64 jaar.

Mannelijke werkzaamheidsgraad stabiliseert

In de meeste Midden-Europese landen is de mannelijke werkzaamheidsgraad in het koppel zonder kinderen (50-64 jaar) min of meer stabiel gebleven in de loop van de jaren '90. Wetende dat deze werkzaamheidsgraad een stuk lager ligt dan gemiddeld in de leeftijdsklasse, kunnen we besluiten dat de lichte groei van deze gezinspositie een enigszins negatief effect had op de evolutie van de globale mannelijke werkzaamheidsgraad bij de ouderen. We illustreer deze wat cijfermatige redenering aan de hand van de concrete situatie in het Vlaams Gewest.

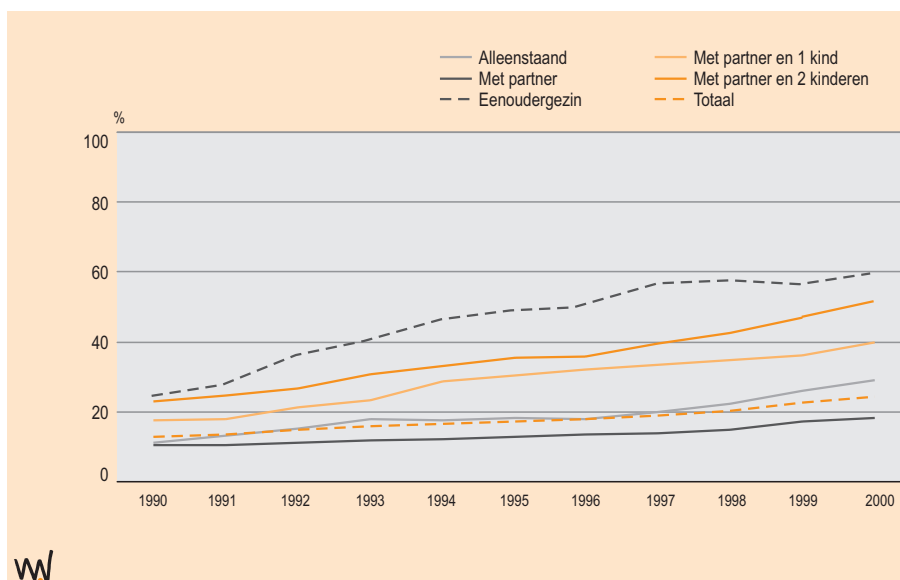
Figuur 4.20

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van mannen (50-64 jaar) naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Figuur 4.21

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen (50-64 jaar) naar huishoudpositie (Vlaams Gewest; 1990-2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

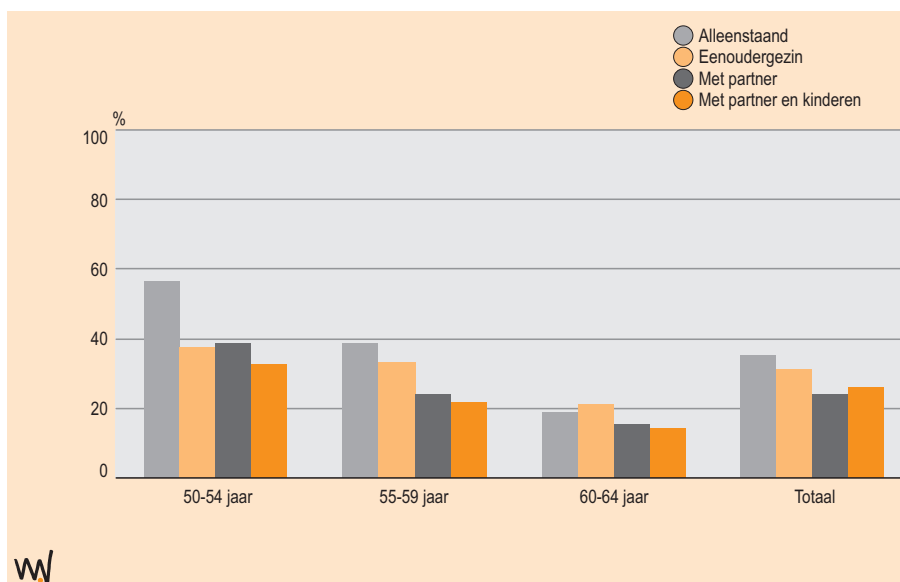
Bij de oudere Vlaamse mannen met kinderen is de werkzaamheidsgraad in de loop van de jaren '90 gevoelig toegenomen (figuur 4.20). Toch bleef de globale mannelijke werkzaamheidsgraad bij de 50- tot 64-jarigen stabiel op 51%. De verklaring hiervoor is dat precies de gezinstypen waar de mannelijke werkzaamheidsgraad laag is, een relatieve groei kenden in de loop van het decennium: zowel het aandeel alleenstaanden, als het aandeel koppels zonder kinderen nam bij de oudere mannen toe. Doordat er anno 2000 relatief méér oudere mannen leven in een gezinspositie met een lage werkzaamheidsgraad dan tien jaar geleden, werd de gunstige evolutie in de overige gezinstypen (mannen met partner en kinderen) gneutraliseerd. Voor het koppel zonder kinderen in Vlaanderen betekent dit het volgende: enerzijds bleef de werkzaamheid in dit huishoudtype stabiel op een laag peil (40%); anderzijds nam het aandeel oudere mannen in dit huishoudtype toe van 41% naar 44%. De combinatie van beide elementen had een negatief effect op de globale evolutie van de werkzaamheid bij de mannen tussen 50 en 64 jaar.

Vrouwelijke werkzaamheidsgraad stijgt

In tegenstelling tot de evolutie bij de mannen is de groei van het werkzaamheidspeil bij de vrouwen in koppels zonder kinderen mede verantwoordelijk voor de globale toename van de werkzaamheidsgraad van de oudere vrouwen. In alle Midden-Europese landen is de vrouwelijke werkzaamheidsgraad in het oudere koppel zonder kinderen gestegen. De grootte van deze stijging varieert. In het Vlaams Gewest is het effect van de cohortegewijs toenemende participatie duidelijk zichtbaar in dit gezinstype: de werkzaamheid nam in de loop van de jaren '90 toe van 10% naar 18% (figuur 4.21). Vlaamse oudere vrouwen die samenwonen met een partner zonder kinderen maakten daarmee een bescheiden inhaalbeweging ten opzichte van de overige Midden-Europese landen. Vooral in vergelijking met de buurlanden blijft de kloof echter groot: in Nederland, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië ligt de werkzaamheid in dit huishoudtype minstens dubbel zo hoog als in het Vlaams Gewest (tabel 4.1).

Figuur 4.22

Werkzaamheidsgraad van vrouwen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Ierland; 1997)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

4 *Koppels met kinderen*

Gemiddeld in de 11 Europese lidstaten woont één op drie ouderen (34%) samen met een partner en kinderen (tabel 1.2). Dit aandeel neemt af per 5-jarige leeftijdscategorie: van 47% bij de 50- tot 54-jarigen tot 21% bij de 60- tot 64-jarigen. Mannen, die doorgaans iets ouder zijn dan hun partner en bijgevolg ouder wanneer de kinderen het huis verlaten, wonen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar vaker in dit gezinsverband dan vrouwen (40% tegenover 29%).

De verschillen in leefpatroon tussen de Zuid- en Midden-Europese landen springen in dit huishoudtype opnieuw in het oog: in Midden-Europa woont gemiddeld één op vier ouderen samen met een partner en kinderen, in Zuid-Europa en Ierland is dit dubbel zo veel. Het Vlaams Gewest sluit aan bij Midden-Europa.

4.1 ■■ *EU-11-landen*

Van de oudere koppels met kinderen is ongeveer de helft tussen 50 en 54 jaar oud. Het relatief hoge werkzaamheidspeil van het gezinstype in deze leeftijdsgroep (69% in EU-11) beïnvloedt sterk de globale werkzaamheidsgraad van dit huishoudtype bij de 50-plussers (56%). In de andere leeftijdsklassen ligt het aandeel werkenden bij de koppels met kinderen veel lager (figuren 4.11 en 4.12). In zowat alle EU-11-landen stellen we volgende patronen vast bij mannen en vrouwen.

Ook oudere vrouwen met kinderen minder vaak aan het werk

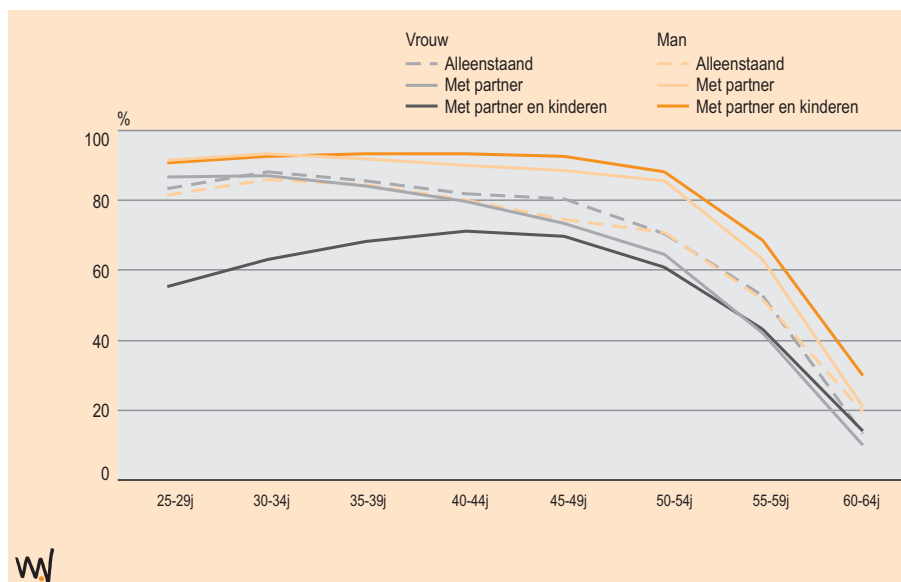
Net als bij de jongere vrouwen zijn vrouwen met partner en kinderen in de leeftijdsklasse 50-54 jaar minder vaak aan het werk dan vrouwen in andere gezinsposities (figuur 4.11, EU-11; figuur 4.14, Duitsland; figuur 4.22, Ierland). De kloof tussen vrouwen uit koppels mét en uit koppels zonder kinderen is echter minder groot dan in de jongere leeftijdsklassen. In de volgende leeftijdsklassen (55-59 jaar en 60-64 jaar) daalt de vrouwelijke werkzaamheidsgraad sterk en wordt deze kloof nog kleiner.

Oudere mannen met kinderen vaker aan het werk

Bij mannen is het patroon omgekeerd. Mannen tussen 50 en 54 jaar die samenwonen met een partner en kinderen zijn net als in de jongere leeftijdsklassen vaker aan het werk dan mannen in andere gezinssituaties. In de volgende leeftijdsklassen wordt dit verschil nog iets

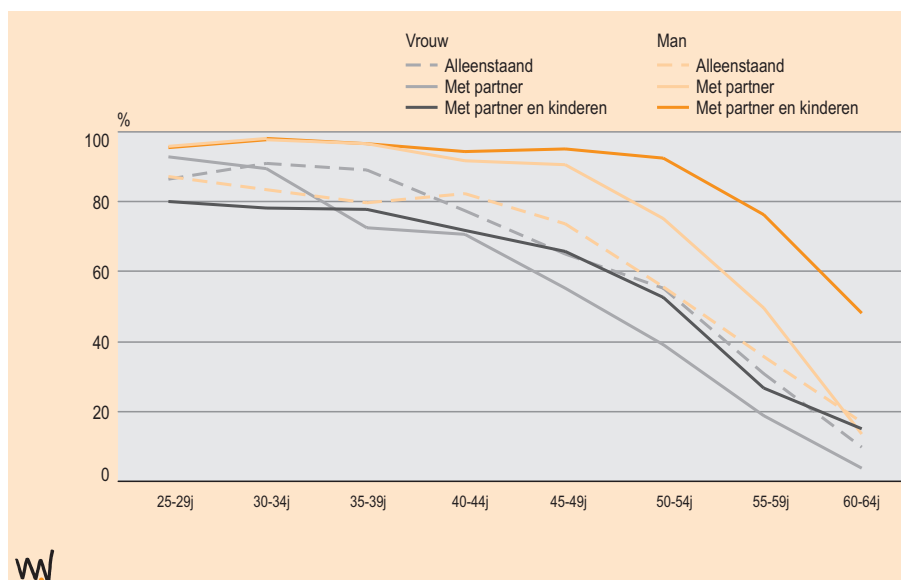
Figuur 4.23

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse, geslacht en enkele huishoudposities (EU-3: Nederland, Duitsland, Frankrijk; 2000)



Figuur 4.24

Werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-64 jaar) naar leeftijdsklasse, geslacht en enkele huishoudposities (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

groter (figuur 4.12, EU-11; figuur 4.15, Spanje; figuur 4.18, Nederland). Het patroon van uit-trede uit het beroepsleven is dus bij mannen die nog kinderen ten laste hebben minder sterk dan bij mannen in andere gezinssituaties. De verschillen in arbeidsdeelname tussen oudere mannen met en zonder kinderen blijven echter beperkt in haast alle landen: nergens - behalve in België - is het verschil in werkzaamheidsgraad tussen de mannen met kinderen ten laste en het gemiddelde van de leeftijdsklasse groter dan 10 procentpunten.

De seksekloof op zijn diepst

Doordat in het oudere koppel met kinderen de werkzaamheidsgraad van vrouwen erg laag is en het werkzaamheidspeil van mannen relatief hoog, is de seksekloof bij de ouderen in dit huishoudtype het grootst. Gemiddeld in EU-11 ligt het aandeel werkenden bij de mannen dubbel zo hoog als bij de vrouwen (70% tegenover 37%) (figuur 4.27; figuur 4.23, voorbeeld EU-3).

4.2 Vlaams Gewest

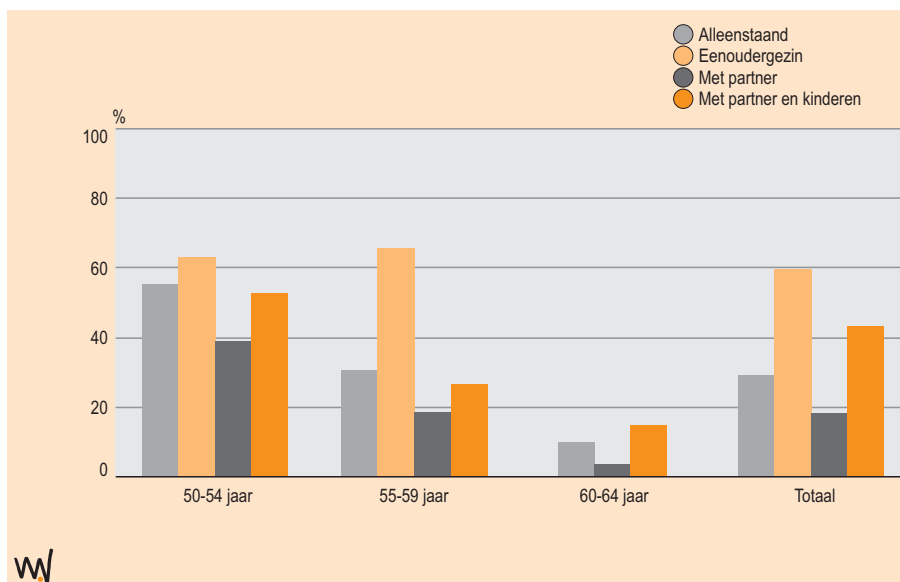
Zoals reeds eerder in dit hoofdstuk bleek, wijkt het deelnamepatroon van de ouderen met of zonder inwonende kinderen in België en in het Vlaams Gewest af van de situatie in de overige EU-11-lidstaten. We beschrijven deze specifieke situatie aan de hand van het Vlaams Gewest.

Achterstand Vlaamse vrouwen met kinderen blijft beperkt

Oudere vrouwen in het Vlaams Gewest (en in België) kennen ongeacht hun gezinssituatie een erg laag werkzaamheidspeil. De belangrijkste verklaring hiervoor is dat deze oudere cohortes altijd veel minder sterk geparticipeerd hebben op de arbeidsmarkt dan gemiddeld in EU-11 (zie § 1 in dit hoofdstuk). Bij de oudere vrouwen die samenwonen met een partner en kinderen blijft de achterstand van het Vlaams Gewest echter nog redelijk beperkt (figuur 4.27). Zo behalen Vlaamse vrouwen tussen 50 en 54 jaar in dit huishoudtype een werkzaamheidsgraad van 53% (figuur 4.25). Dit is 'slechts' 10 procentpunten lager dan gemiddeld in de buurlanden (64%) en zelfs iets hoger dan gemiddeld in EU-11 (49%). In de volgende leeftijdsklassen daalt de werkzaamheidsgraad van vrouwen in alle gezinsposities zeer sterk en verdwijnen de verschillen tussen de huishoudtypen, net als in de andere Europese landen. In tegenstelling tot in de rest van Europa zijn oudere Vlaamse vrouwen uit koppels vaker aan het werk wanneer er nog kinderen in het huishouden aanwezig zijn dan

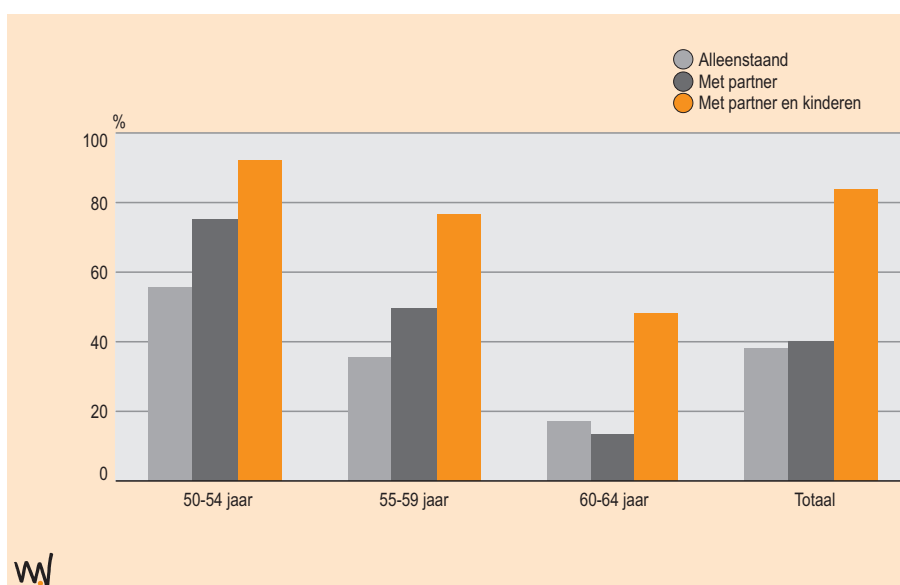
Figuur 4.25

Werkzaamheidsgraad van vrouwen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Figuur 4.26

Werkzaamheidsgraad van mannen (50-64 jaar) naar leeftijdsklasse en huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)



Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

wanneer de kinderen het ouderlijk huis reeds verlaten hebben (figuur 4.25). Bovendien ligt de werkzaamheidsgraad hoger bij vrouwen met nog twee inwonende kinderen dan bij degenen met één inwonend kind (figuur 4.16). Zoals we reeds eerder in dit hoofdstuk aanhaalden kunnen mogelijk economische overwegingen als verklaring hiervoor aangehaald worden: wellicht blijft een deel van de Vlaamse vrouwen aan het werk zolang zij financieel moeten instaan voor het onderhoud en de studies van hun kinderen.

Ondanks het iets hogere werkzaamheidspeil van oudere vrouwen met kinderen is de sekse-kloof in dit gezinstype bijzonder groot. Net als in de rest van Europa is het oudere koppel met kinderen de huishoudcategorie met het grootste verschil tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt (figuur 4.24 en 4.27). Niet alleen het lage vrouwelijke werkzaamheidspeil, maar ook en vooral het opmerkelijk hoge aandeel werkenden onder de Vlaamse mannen met inwonende kinderen, vormen de verklaring.

Vlaamse mannen met kinderen: een zeldzaam hoog werkzaamheidsniveau

Net als in de rest van Europa zijn Vlaamse mannen tussen 50 en 64 jaar die samenwonen met een partner en kinderen vaker aan het werk dan mannen in andere huishoudtypen (figuur 4.26). De kloof tussen beide groepen is in het Vlaams Gewest (en in België) echter veel groter dan in de andere Europese landen en neemt per 5-leeftijdsklasse veel sterker toe. Dit betekent dat in Vlaanderen (en in België) enkel de mannen met nog inwonende kinderen een behoorlijk werkzaamheidspeil behouden, terwijl het aandeel werkenden in de andere gezinsposities bijzonder laag ligt. Wat meer is, waar het werkzaamheidspeil van Vlaamse (en Belgische) oudere mannen in elk ander huishoudtype tot de laagste in Europa behoort, bereiken degenen die nog inwonende kinderen hebben een hogere werkzaamheidsgraad dan in de andere EU-11 landen (figuur 4.27).

Deze vaststelling versterkt de indruk dat een groot aantal mannelijke 50-plussers in ons land aan het werk blijft zolang ze in het onderhoud van hun (studerende) kinderen voorzien en dat ze hun loopbaan afbouwen naarmate hun kroost het ouderlijk huis verlaat. Een verklaring voor het feit dat dit patroon in ons land veel meer uitgesproken is dan in de buurlanden kan, zoals eerder in dit hoofdstuk aangehaald, vermoedelijk gevonden worden in de ruimere mogelijkheden die in ons land bestaan om vervroegd de arbeidsmarkt te verlaten.

4.3 ■■ *Evolutie*

In de Midden-Europese landen is het aandeel koppels met kinderen bij de ouderen afgenomen in de loop van de jaren '90. In het Vlaams Gewest daalde dit aandeel tussen 1990 en 2000 van 30% naar 24% (figuur 4.19). De verklaring hiervoor ligt, zoals hoger reeds vermeld, in de daling van het kinderaantal per gezin waardoor ouders almaar jonger zijn op het ogenblik dat hun kroost het ouderlijk huis verlaat. In de Zuid-Europese landen is het aandeel oudere koppels met kinderen in de loop van de jaren '90 toegenomen (gemiddeld van 48% naar 53%). De trend dat kinderen steeds langer bij de ouders blijven wonen vormt hier de belangrijkste verklaring.

Vlaamse oudere vrouwen met kinderen verkleinen hun achterstand

In het begin van dit hoofdstuk illustreerden we het effect van de toenemende participatie op de werkzaamheidsgraad van vrouwen (§1). We stelden vast dat in het Vlaams Gewest, in België en ook in Nederland de vrouwelijke werkzaamheidsgraad nog steeds sterk blijft toenemen, en dit vooral in de oudere leeftijdsklassen. In het Vlaams Gewest is het aandeel werkenden bij de vrouwen tussen 50 en 64 jaar in de loop van de jaren '90 toegenomen van 13% naar 24% (figuur 4.21). Bij de 50- tot 54-jarigen was de groei het grootst: van 23% naar 44%.

In de jongere leeftijdsklassen stelden we vast dat de toename van de vrouwelijke werkzaamheid in de loop van de jaren '90 het sterkst was in de gezinsposities die de grootste achterstand kenden op de arbeidsmarkt, met name bij vrouwen met kinderen. Ook in de oudere leeftijdsklassen in Vlaanderen is het aandeel werkenden het sterkst toegenomen bij de vrouwen uit koppels met kinderen (van 19% naar 43%), hoewel vrouwelijke 50-plussers in dit gezinstype reeds begin jaren '90 een hogere werkzaamheidsgraad kenden dan gemiddeld (figuur 4.21). Het zijn vooral de vrouwen die samenwonen met een partner zonder kinderen die in het Vlaams Gewest sterk achterblijven inzake arbeidsdeelname: de lage werkzaamheid van deze groep is in de loop van de jaren '90 minder sterk toegenomen dan in de andere gezinsposities. In België en in Nederland, waar de participatie van oudere vrouwen tussen 1990 en 2000 eveneens sterk is toegenomen, zijn het net als in het Vlaams Gewest, voornamelijk de oudere vrouwen *met kinderen* die hun werkzaamheidspeil sterk zagen toenemen.

De meeste andere EU-11 lidstaten kenden slechts een lichte groei van de vrouwelijke werkzaamheid in de oudere leeftijdsklassen. Ook de verschillen tussen de gezinsposities inzake

arbeidsdeelname ondergingen in deze landen weinig veranderingen in de loop van de jaren '90.

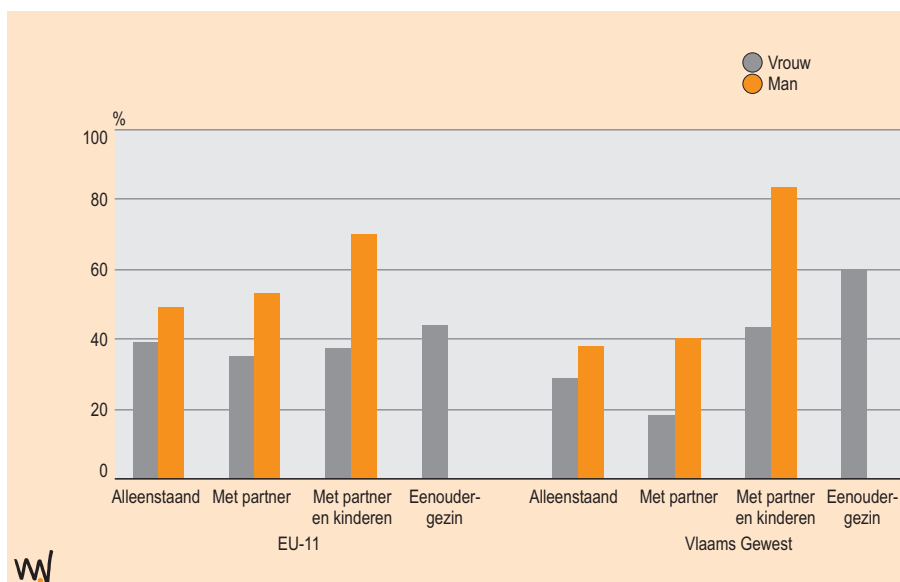
Vlaamse oudere mannen met kinderen steeds actiever

Bij de oudere mannen bleef het werkzaamheidspeil in de loop van de jaren '90 in de meeste EU-11-landen stabiel. De lichte toename van het aandeel werkenden bij de mannen uit koppels met kinderen in een aantal Midden-Europese landen, is niet of nauwelijks zichtbaar in de globale evolutie van de mannelijke werkzaamheidsgraad bij de 50-plussers. Zoals we eerder in dit hoofdstuk vaststelden, is dit het gevolg van het dalend aandeel oudere mannen in precies die huishoudtypen die gekenmerkt worden door een relatief hoge werkzaamheidsgraad, met name de koppels met kinderen.

In het Vlaams Gewest en in België kende het aandeel werkenden bij de oudere mannen die samenwonen met een partner en kinderen in de loop van de jaren '90 een sterkere toename dan in de andere EU-11-lidstaten (figuur 4.20). Intussen bleef het werkzaamheidspeil bij de alleenstaanden en de mannen in koppels zonder kinderen min of meer stabiel. Dit betekent dat de voor ons land typische kloof tussen oudere mannen met en zonder kinderen in de loop van de jaren '90 nog is toegenomen.

Figuur 4.27

Werkzaamheidsgraad van de ouderen (50-64 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (EU-11, Vlaams Gewest; 2000*)



* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

5 Eenoudergezinnen

In de Midden-Europese landen is 4 à 5% van de vrouwen tussen 50 en 64 jaar een alleenstaande vrouw met inwonende kinderen (tabel 1.2). Dit percentage bleef in de loop van de jaren '90 constant. Het aandeel alleenstaande oudere moeders neemt per 5-jarige leeftijdscategorie af.

In Zuid-Europa staat 8% van de oudere vrouwen aan het hoofd van een eenoudergezin. Dit zijn voornamelijk verweduwdde moeders met al wat oudere kinderen die nog thuis wonen. Doordat kinderen in deze landen steeds langer bij de ouders blijven wonen, is het aandeel van de eenoudergezinnen bij de 50-plussers in Zuid-Europa licht toegenomen in de loop van de jaren '90.

5.1 EU-11-landen

Oudere alleenstaande moeders relatief vaak aan het werk

Oudere vrouwen die aan het hoofd staan van een eenoudergezin hebben relatief vaak een betaalde baan. Gemiddeld in EU-11 is 62% van de 50- tot 54-jarigen onder hen aan het werk en bij de 55- tot 59-jarigen bedraagt de werkzaamheidsgraad 42% (figuur 4.11). Alleenstaande moeders vormen met de alleenstaanden zonder (inwonende) kinderen de huishoudtypen met de hoogste werkzaamheidsgraad onder de oudere vrouwen. Wel ligt de werkloosheidsgraad in dit huishoudtype in de meeste landen hoger dan gemiddeld.

5.2 Vlaams Gewest

Oudere alleenstaande moeders in Vlaanderen: een betaalde job is broodnodig

In het Vlaams Gewest is 3% van de oudere vrouwen een alleenstaande met kinderen. Dit aandeel bleef constant in de loop van de jaren '90. Oudere vrouwen die aan het hoofd staan van een eenoudergezin zijn in Vlaanderen vaker aan het werk dan vrouwen van hun leeftijd die zich in een andere gezinspositie bevinden (figuur 4.25). Ook ligt hun werkloosheidsgraad lager dan gemiddeld. Oudere alleenstaande moeders in het Vlaams Gewest behalen een werkzaamheidsgraad die zelfs hoger ligt dan die van dezelfde bevolkingsgroep in de andere EU-11-lidstaten (figuur 4.27). Dit hoge werkzaamheidspeil staat in schril contrast met de lage werkzaamheid van oudere Vlaamse vrouwen in andere gezinsposities. Een ver-

klaring is wellicht dat alleenstaande moeders niet kunnen terugvallen op het inkomen van een partner en dat het voor hen, méér dan voor vrouwen uit een koppel, een noodzaak is om zelf voor een inkomen uit arbeid te zorgen.

Ook contrasteert de gunstige arbeidsmarktpositie van oudere eenoudergezinnen met de ongunstige situatie waarin alleenstaande moeders tussen 25 en 49 jaar zich in het Vlaams Gewest bevinden. De remmende invloed die de aanwezigheid van kinderen uitoefent op de arbeidsdeelname van alleenstaande moeders vermindert blijkbaar sterk wanneer de kinderen ouder worden en minder zorg nodig hebben.

Evolutie

In de meeste EU-11 landen is de werkzaamheidsgraad van oudere alleenstaande moeders in de loop van de jaren '90 licht toegenomen. Net zoals bij de moeders die samenwonen met een partner was deze werkzaamheidsgroei in het Vlaams Gewest beduidend sterker dan in de andere EU-11-landen. De Vlaamse groei is in dit geval zelfs spectaculair te noemen: van 25% in 1990 tot 60% in 2000 (figuur 4.21).

6 *Besluit*

Een werkzaamheidspeil dat met de leeftijd sterk daalt, is kenmerkend voor de 50-plussers in alle EU-11-landen, zowel voor mannen als voor vrouwen en in alle gezinsposities. Mede daardoor ligt de globale werkzaamheidsgraad van de ouderen in de meeste landen erg laag: 60% bij de mannen en 37% bij de vrouwen.

In Midden-Europa zijn de ouderen zonder inwonende kinderen in de meerderheid: 50% woont samen met een partner zonder kinderen, 15% is alleenstaand. In Zuid-Europa, waar kinderen langer in het ouderlijk huis blijven wonen, heeft 58% van de 50-plussers nog thuiswonende kinderen (53% met partner en 5% als hoofd van een eenoudergezin).

In de meeste EU-11-landen zijn de patronen inzake arbeidsdeelname van oudere mannen en vrouwen in de verschillende gezinsposities vergelijkbaar met die van de jongere leeftijdsklassen. Vrouwen met kinderen zijn, indien ze samenwonen met een partner, minder vaak aan het werk dan vrouwen zonder kinderen. Enkel in Vlaanderen en in België stellen we het omgekeerde patroon vast. Zoals in de andere leeftijdsklassen zijn alleenstaanden in alle EU-11-landen de meest actieven onder de vrouwen⁷; bij de 50-plussers wordt deze groep bijgetreden door de alleenstaande moeders, die een relatief hoog werkzaamheidsniveau bereiken. Bij de oudere mannen is de situatie omgekeerd: ten eerste zijn mannen met kinderen vaker aan het werk dan mannen zonder kinderen en ten tweede vormen alleenstaanden (zonder kinderen) de zwakste huishoudcategorie op de arbeidsmarkt.

Toch zijn er ook verschillen met de jongere leeftijdsklassen: ten eerste daalt de werkzaamheidsgraad bij de vrouwen zeer sterk vanaf de leeftijdsklasse 50-54 jaar en bij de mannen vanaf de leeftijdsklasse 55-59 jaar. Hierdoor ligt de werkzaamheidsgraad van oudere mannen en vrouwen in alle huishoudtypen een stuk lager dan bij de 25- tot 49-jarigen. Gemiddeld in EU-11 bedraagt het verschil tussen beide leeftijdsgroepen bijna 30 procentpunten.

Een tweede verschil met de jongere leeftijdsklassen heeft betrekking op ouderen die samenwonen met een partner: bij de vrouwen verdwijnt de kloof tussen degenen zonder en degenen met kinderen gaandeweg in de oudere leeftijdsklassen; bij de mannen daarentegen wordt deze kloof, die bij de 25- tot 49-jarige erg beperkt bleef, almaar groter met de leeftijd.

⁷ Dit blijkt niet uit de cijfers van de totale groep 50- tot 64-jarige vrouwen, maar wel in de afzonderlijke leeftijdsklassen (tot 60 jaar). Zie inleiding van dit hoofdstuk: *Ouderen in 5-jarige leeftijdsklassen*.

De seksekloof ten slotte, is bij de ouderen een stuk groter dan in de jongere leeftijdsklassen. De alleenstaanden vormen ook bij de 50-plussers de groep waar de achterstand van vrouwen ten opzichte van mannen het kleinst is. Bij de koppels daarentegen is de daling van de werkzaamheidsgraad per 5-jarige leeftijdsklasse doorgaans veel sterker bij de vrouwen dan bij de mannen. Vooral bij de ouderen uit koppels met kinderen neemt het sekseverschil ongekende afmetingen aan: gemiddeld in EU-11 ligt het aandeel werkenden bij de mannen in dit huishoudtype dubbel zo hoog als bij de vrouwen.

In het Vlaams Gewest is de werkzaamheidsgraad van de 50-plussers nog een stuk lager dan in de meeste EU-11-landen. Bij de vrouwen ligt de late feminisatie van de Belgische arbeidsmarkt aan de basis van het lage werkzaamheidspeil. Ook bij de oudere mannen is het aandeel werkenden echter beperkter dan in alle andere EU-11-lidstaten. Uitgebreide mogelijkheden in ons land om vervroegd de arbeidsmarkt te verlaten, vormen hiervoor de belangrijkste verklaring.

Uit de analyse naar huishoudtype blijkt dat economische overwegingen, die samengaan met de aanwezigheid van (studerende) kinderen, een belangrijke rol spelen in het uittredepatroon van Vlaamse ouderen, en dit vooral bij de mannen. Zowel de oudere alleenstaanden als de oudere koppels zonder kinderen in Vlaanderen (en in België) kennen immers een uiterst laag werkzaamheidspeil in Europees perspectief. Deze vaststelling is zowel van toepassing op mannen als op vrouwen. In de overige gezinstypen is dit geenszins het geval. Integendeel, Vlaamse (en Belgische) alleenstaande ouders of koppels met inwonende kinderen zijn actiever op de arbeidsmarkt dan gemiddeld in EU-11. Vooral bij de oudere mannen is dit verschil opmerkelijk: waar mannelijke 50-plussers in Vlaanderen, die geen thuiswonende kinderen hebben, een gemiddelde werkzaamheidsgraad behalen die 12 procentpunten lager ligt dan gemiddeld in EU-11 (40% tegenover 52%), ligt de werkzaamheidsgraad van degenen met thuiswonende kinderen 14 procentpunten hoger dan gemiddeld in EU-11 (84% tegenover 70%).

B BESLUIT

In de loop van de jaren '90 is het aantal werkenden in de Europese Unie toegenomen met zo'n 8,7 miljoen personen (European Commission, 2002, p. 173). 7,3 miljoen daarvan of 83% zijn vrouwen. De feminisatie van de arbeidsmarkt, die werd ingezet in de jaren '60, gaat met andere woorden onverminderd verder. Zelfs in tijden van economische recessie neemt de vrouwelijke werkzaamheid toe. Dit betekent dat vrouwen, in plaats van een arbeidsreserve, een permanent deel van de beroepsbevolking zijn geworden en dat een leven in niet-beroepsactiviteit voor velen stilaan ondenkbaar werd. De wijziging in de participatie van vrouwen gaat gepaard met wezenlijke veranderingen in de organisatie van het gezinsleven. Niet alleen zijn vrouwen meer dan voorheen geneigd te werken wanneer ze kinderen hebben, ze hebben ook minder kinderen en krijgen die op latere leeftijd. Vrouwen en mannen stellen het huwelijk langer uit en blijven vaker alleen of kinderloos. Bovendien is het huwelijk niet langer een voorwaarde voor het hebben van een kroost en wordt een groeiend aantal kinderen geboren in een eenoudergezin of een ongehuwd koppel. De gezinsstructuur zelf is eveneens een minder lang leven beschoren: vrouwen en mannen gaan vaker uit elkaar en engageren zich, na een tussenfase, in nieuwe samenlevingsverbanden. Kortom, er is een grotere diversiteit ontstaan in de samenstelling van de huishoudens en wanneer individuen hun gezinsvorming in de loop van hun leven organiseren, doen ze dit volgens een steeds gevarieerder patroon.

De manier waarop de huishoudpositie van vrouwen en mannen in Vlaanderen en in Europa verband houdt met hun deelname aan het beroepsleven is het onderwerp van deze publicatie. Of vrouwen en mannen zich aanbieden op de arbeidsmarkt is afhankelijk van de eisen die hun gezinssituatie hun stelt: is een betaalde job een financiële noodzaak of kan men terugvallen op de inkomsten van andere gezinsleden? Is de zorg voor het huishouden een voltijdse bezigheid of is het voordeliger te gaan werken en sommige taken uit te besteden? Het verband tussen huishoudpositie en arbeidsdeelname verloopt echter niet enkel in één richting. Vooral in de jongere levensfasen kan de arbeidssituatie een invloed uitoefenen op de keuze voor een bepaalde gezinspositie. Het al dan niet hebben van een job kan bijvoorbeeld een rem of een stimulans betekenen voor het verlaten van het ouderlijk huis of voor de be-

slissing om een gezin te stichten. Het krijgen van kinderen wordt soms uitgesteld totdat men zekerheid heeft over een arbeidsinkomen, of het aantal kinderen wordt beperkt zodat een (deeltijdse of voltijdse) beroeps carrière mogelijk blijft.

Voor de meeste mensen bestaat er tussen hun 15e en hun 65e, de zogenaamde arbeidsleeftijd, een voortdurende wisselwerking tussen de positie op de arbeidsmarkt en de positie in het huishouden, waarbij men streeft naar een zo groot mogelijke harmonie tussen beide. Het beleid kan op sommige ogenblikken trachten in te grijpen in dit proces en via maatregelen bepaalde ontwikkelingen – zoals het verhogen van de vruchtbaarheidsgraad of van de vrouwelijke arbeidsdeelname – in de hand trachten te werken. Uit de literatuur blijkt echter dat combinatie tussen de arbeids- en gezinspositie van de bevolking fundamenteel bepaald wordt door de sociale context waarin individuen leven en de verwachtingspatronen die binnen deze context bestaan.

Ondanks de grote nationale verschillen inzake beleid, tradities, sociale organisatie en economische ontwikkeling, stellen we in de 11 onderzochte Europese lidstaten (EU-11) sterk gelijkende patronen vast in de manier waarop individuen in een bepaalde gezinspositie participeren aan de arbeidsmarkt. Vaak loopt er wel een breuklijn tussen Midden-Europa (België, de buurlanden, Oostenrijk en Groot-Brittannië) en Zuid-Europa (Spanje, Griekenland, Italië en Portugal), waarbij Ierland meestal aansluit. Deze 'breuklijn' betekent echter niet dat Midden- en Zuid-Europa tegengestelde trends zouden vertonen, maar wel dat een bepaald patroon in de ene groep landen méér of minder zichtbaar is dan in de andere groep. De Scandinavische landen konden we op basis van de gebruikte bron niet in de analyse opnemen.

De globale opbouw van deze publicatie is gebaseerd op drie grote leeftijdsgroepen: na een inleiding over de ontwikkeling van de verschillende huishoudtypes volgen drie hoofdstukken over de jongeren (15-24 jaar), de volwassenen (25-49 jaar) en de ouderen (50-64 jaar). Het uitgangspunt is de situatie anno 2000; als aanvulling daarop wordt de evolutie in de loop van de jaren '90 geschetst. Bijzondere aandacht gaat naar het onderscheid tussen mannen en vrouwen, dat als een rode draad door de publicatie loopt. Meestal komt eerst de situatie in Europa aan bod, daarna die in het Vlaams Gewest. Dit besluit daarentegen spitst zich in de eerste plaats toe op het Vlaams Gewest en maakt bijkomend de vergelijking met EU-11 of de buurlanden. We geven in dit besluit een bondig overzicht van de participatie in de verschillende huishoudtypes en hoe deze evolueert tijdens het leven van een individu. Een aantal nuances gaan daarbij verloren. Meer details vindt de geïnteresseerde lezer in de hoofdstukken. Wie zich daarin verdiept, raden we aan de leeswijzer (p. 9) te lezen.

Jongeren 15-24 jaar

Het Vlaams Gewest telt ongeveer 719 000 jongeren tussen 15 en 24 jaar. Eén op drie van hen heeft een betaalde baan (31%). Het aandeel werkenden ligt bij de meisjes een stuk lager dan bij de jongens (29% tegenover 34%). De meeste jongeren die niet aan het werk zijn studeren nog (61% van de jongeren). Wie student is en tegelijk een baantje heeft, wordt volgens de hier gebruikte ILO-definitie¹ bij de werkenden geteld (2,5% van de jongeren). De overige 15- tot 24-jarigen zijn werkzoekend (4%) of inactief (3%).

Vier op vijf jongeren in het Vlaams Gewest wonen nog **in het ouderlijk huis** (577 000 personen). De werkzaamheidsgraad van deze jongeren is laag (31%) en reeds in dit vroege levensstadium hebben vrouwen minder vaak een betaalde baan dan mannen: de werkzaamheidsgraad bedraagt 18% bij meisjes tegenover 26% bij jongens. Thuiswonende meisjes blijken echter vaker te studeren dan jongens (76% tegenover 68%). Dit verklaart volledig het verschil in arbeidsdeelname tussen beide geslachten: wanneer we het aandeel studenten en werkenden optellen, komen we aan eenzelfde percentage voor jongens en meisjes (94%).

Een klein deel van de Vlaamse jongeren **woont alleen** (ca. 18 000 personen). Ongeveer twee op drie van hen heeft een betaalde baan (69%). Bij de alleenstaanden is hogergenoemd sekspatroon afwezig: zelfs iets meer meisjes dan jongens hebben een betaalde baan (ca. 70% tegenover ca. 65%). De verklaring voor dit verschil vinden we voornamelijk in het hoge aandeel werkzoekenden onder de alleenstaande jongens (ca. 15%). Weliswaar is het aantal alleenstaanden bij de jongeren erg beperkt, maar het arbeidspatroon dat we vaststellen is typerend voor deze gezinspositie: ook in de oudere leeftijdsklassen kennen alleenstaande mannen een erg hoge werkloosheidsgraad en blijken alleenstaanden het enige huishoudtype te zijn waarin vrouwen geen achterstand hebben ten opzichte van mannen op de arbeidsmarkt.

Bijna 7% van de Vlaamse jongeren woont **reeds samen met een partner**. Het merendeel van hen (4,4%) heeft nog geen kinderen (32 000 personen). Bij de koppels zonder kinderen ligt de werkzaamheid het hoogst (87%) en hebben mannen een lichte voorsprong op vrouwen wat hun positie op de arbeidsmarkt betreft: ze zijn zowel vaker aan het werk dan vrouwen (90% tegenover 85%) als minder vaak werkzoekend (4% tegenover 6%). Daarnaast is 6% van de vrouwen in deze gezinspositie inactief, tegenover 0% bij de mannen. Bij de jonge koppels

1 De omschrijving van de gebruikte arbeidstermen vind je op de binnenzijde van de achterflap.

zonder kinderen gaan beide partners dus meestal samen uit werken. Een zeer beperkt deel van deze koppels kiest nog steeds voor het traditionele kostwinnersmodel, zelfs voordat er kinderen zijn.

De lage werkzaamheidsgraad, zo kenmerkend voor de Vlaamse jongeren, vinden we dus uitsluitend terug bij degenen die nog in het ouderlijk huis wonen. In de andere Midden-Europese landen volgt de arbeidsdeelname van jongeren hetzelfde patroon: jonge alleenstaanden en jonge koppels bereiken overal een behoorlijk werkzaamheidspeil, maar zolang ze nog bij de ouders wonen ligt de werkzaamheidsgraad van de jongeren veel lager. De verklaring hiervoor is dat de meeste thuiswonenden nog studeren.

Hoewel het deelnamepatroon van de jongeren naar gezinstype sterk gelijkend is in alle Midden-Europese landen, blijken er grote nationale verschillen te bestaan in de totale werkzaamheidsgraad van de 15- tot 24-jarigen. Deze verschillen hangen nauw samen met de mate waarin jongeren de mogelijkheid hebben om hun studies te combineren met een baan. De relatief hoge jongerenwerkzaamheidsgraden in Nederland (68%) en Groot-Brittannië (55%) bijvoorbeeld, zijn te danken aan het feit dat vele studenten in deze landen (deeltijds) aan het werk zijn. Het feit dat het in Vlaanderen niet gebruikelijk is dat studenten een baan hebben, is de belangrijkste verklaring voor de lage jongerenwerkzaamheid. Bovendien wonen in Vlaanderen meer jongeren nog thuis dan in de buurlanden (80% tegenover 73%), waardoor de groep met een laag aandeel werkenden groter is. Als Vlaamse jongeren het ouderlijk huis verlaten, bereiken zij een werkzaamheidspeil dat hoger ligt dan in de meeste Midden-Europese landen. Kortom, de meeste Vlaamse jongeren blijven bij de ouders wonen totdat ze hun studies beëindigd hebben en vliegen pas uit wanneer ze een betaalde job hebben gevonden.

In Vlaanderen en in de meeste onderzochte landen is de jongerenwerkzaamheid in de loop van de jaren '90 gedaald. Deze daling concentreert zich haast uitsluitend in één gezinstype, namelijk bij de thuiswonenden, waar het aandeel studenten omgekeerd evenredig is toegenomen. Tegelijk is het aandeel jongeren dat nog thuis woont het voorbije decennium overal lichtjes gestegen. Jongeren studeren dus langer en blijven ook langer bij de ouders wonen.

Volwassenen 25-49 jaar

Terwijl de jongeren, en zoals verder zal blijken ook de ouderen in Vlaanderen een erg laag werkzaamheidspeil bereiken, kent de Vlaamse bevolking tussen 25 en 49 jaar een werkzaamheidsgraad die tot de hoogste in Europa behoort (84%). Van de 11 onderzochte lidstaten evenaart enkel Nederland het hoge Vlaamse werkzaamheidspeil. Ons gewest wordt dan ook gekenmerkt door wat we de 'samengedrukte loopbaan' kunnen noemen, met weinig werkenden aan het begin en het eind van de leeftijdskolonne en een hoge concentratie werkenden in de middelste leeftijdsgroep.

Toch hebben niet alle Vlamingen tussen 25 en 49 jaar een betaalde baan. Een deel van hen is werkzoekend (4%) en een behoorlijk deel inactief (12%). Twee op drie van de inactieven zijn moeders die alleenstaand zijn (12 000 personen) of samenwonen met een partner (140 000 personen). De belangrijkste scheidingslijn die we inzake arbeidsparticipatie bij de volwassenen terugvinden, loopt nog altijd tussen vrouwen met kinderen en de rest van de bevolking: moeders tellen een aandeel werkenden dat lager ligt dan in andere bevolkingsgroepen en wanneer ze aan het werk zijn, hebben ze in één op twee van de gevallen een deeltijdse job. Uit de analyse blijkt echter dat we dit traditionele patroon steeds meer moeten nuanceren: net als in de vorige decennia is de werkzaamheidsgraad van Vlaamse moeders in de loop van de jaren '90 opnieuw sterk toegenomen (van 55% naar 74% in de leeftijdsgroep 25-49 jaar) en vele jonge moeders zijn vandaag even actief op de arbeidsmarkt als hun partners. Anderzijds blijken er 'nieuwe' gezinsvormen te zijn waarin steeds meer personen terechtkomen die een uitgesproken ongunstige positie innemen op de arbeidsmarkt.

Eén van die nieuwe en groeiende huishoudvormen is het **eenpersoonshuishouden**. In Vlaanderen woont 8% van de 25- tot 49-jarigen alleen, zonder kinderen (181 000 personen). Ondanks een sterke groei in de loop van het voorbije decennium is dit nog altijd minder dan in de buurlanden, waar ruim meer dan één op tien van de 25- tot 49-jarigen alleen woont. Een opvallend kenmerk van de alleenstaanden in de meeste Europese lidstaten is dat de seksekloof, die we elders altijd weer aantreffen, in dit huishoudtype niet aanwezig is. In sommige landen (Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië) zijn alleenstaande vrouwen zelfs vaker aan het werk dan alleenstaande mannen. In het Vlaams Gewest is het aandeel werkenden bij de alleenstaande vrouwen en mannen ongeveer gelijk (82% tegenover 81%).

Bij de vrouwen vormen de alleenstaanden zowat in alle landen en in alle leeftijdsgroepen de gezinspositie met veruit het hoogste aandeel werkenden. Bij de mannen is dit net omge-

keerd: de werkzaamheidsgraad van de alleenstaanden ligt lager dan die van mannen in de meeste andere gezinstypen en in vele landen zijn alleenstaande mannen oververtegenwoordigd in de werkloosheid en de inactiviteit. Ook in België vormen de alleenstaande mannen tussen 25 en 49 jaar een groeiende risicogroep. In Vlaanderen ligt hun werkzaamheidsgraad 15 procentpunten lager dan die van gehuwde of samenwonende mannen (81% tegenover 96%) en hun werkloosheidsgraad bedraagt 10%. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de situatie van de alleenstaande mannen nog extremer: er wonen veel meer mannen alleen en hun arbeidsmarktkenmerken zijn nog ongunstiger dan in het Vlaams Gewest.

Het koppel zonder kinderen is een samenlevingsvorm die vooral bij de jonge volwassenen het voorbije decennium een sterke toename kende. Het jonge koppel zonder kinderen (25-34 jaar) is een opvallende bevolkingsgroep op de arbeidsmarkt. Dit levensstadium, waarin de studies voltooid zijn, het ouderlijk huis verlaten, een partner gevonden maar nog geen kinderen in het gezin aanwezig, blijkt de periode te zijn waarin de globale arbeidsdeelname van mannen en vrouwen op haar hoogtepunt is. In het Vlaams Gewest wonen 155 000 personen tussen 25 en 34 jaar in een koppel zonder kinderen en de werkzaamheidsgraad in deze groep bedraagt 94% (92% bij de vrouwen en 97% bij de mannen); degenen die werken hebben bovendien vrijwel allemaal een voltijds contract (90%). Net als in de buurlanden kan geen enkele andere gezinspositie in geen enkele andere leeftijdsklasse bogen op zo'n gunstige arbeidsdeelname van mannen én van vrouwen.

Ondanks de sterke groei van het eenpersoonshuishouden en het koppel zonder kinderen in de loop van het voorbije decennium blijft het **koppel met kinderen** de dominante samenlevingsvorm bij de bevolking tussen 25 en 49 jaar. In Vlaanderen bevindt 57% van de volwassenen zich in deze gezinspositie (1 260 000 personen). Het huishoudtype bereikt een piek in de leeftijdsgroep 35-44 jaar: dan woont 70% van de Vlamingen samen met een partner en kinderen.

Vanaf het ogenblik dat mannen en vrouwen huwen of samenwonen ontstaat er in alle landen een kloof in de arbeidsdeelname van beide seksen. Bij de jonge koppels (25-34 jaar) is deze kloof aanvankelijk nog klein: in Vlaanderen bijvoorbeeld bedraagt het sekseverschil als er nog geen kinderen in het gezin aanwezig zijn, slechts 5 procentpunten. Wanneer het koppel uitgebreid wordt met één of meer kinderen blijft de participatie van mannen weliswaar bijzonder hoog maar neemt die van vrouwen een flinke duik. Dit patroon is nog steeds aanwezig alle onderzochte Europese landen. In alle hier besproken Europese landen is het koppel met kinderen het huishoudtype waar de seksekloof het grootst is: mannen in deze gezinspositie bereiken een quasi volledige werkzaamheid, terwijl vrouwen een relatief laag

aandeel werkenden tellen. Het verschil tussen beide geslachten neemt met het aantal kinderen stelselmatig toe.

Hoewel dit globale patroon ook in het Vlaamse koppel overheerst, stellen we toch belangrijke verschillen vast met de andere Europese landen. Het samengaan van het moederschap met een minder gunstige arbeidspositie is een patroon dat in de meeste Europese landen het sterkst aanwezig is bij jonge moeders (25-34 jaar). Wanneer hun kinderen ouder worden, gaan vrouwen gewoonlijk meer werken. In Vlaanderen is de situatie net omgekeerd. Jonge Vlaamse vrouwen zijn zeer actief op de arbeidsmarkt, ook wanneer ze één of twee kinderen hebben: met een werkzaamheid van respectievelijk 86% en 80% bij één en twee kinderen overtreffen ze zelfs hun zusters in de buurlanden (respectievelijk 72% en 58%). In de oudere leeftijdsgroep (35-49 jaar) zijn Vlaamse moeders minder vaak aan het werk dan de jongere. De reden hiervoor is in de eerste plaats dat vrouwen in deze leeftijdsklasse (35-49 jaar) ook toen ze jonger waren minder deelnamen aan de arbeidsmarkt. Het hoge werkzaamheidspeil van jonge Vlaamse vrouwen is immers een recent fenomeen: in Vlaanderen (en in België) is het effect van de voortgezette feminisatie van arbeidsmarkt in deze leeftijdscohortes nog altijd zichtbaar – terwijl dit effect in de meeste andere Midden-Europese landen grotendeels uitgewerkt is. Een bijkomende verklaring voor de lagere werkzaamheid van Vlaamse oudere moeders in vergelijking met die van de jongere is dat het in ons land niet gebruikelijk is dat moeders herintreden op de arbeidsmarkt wanneer de kinderen ouder worden.

De toetrede van vrouwen tot de arbeidsmarkt kwam in het Vlaams Gewest (en in België) later op gang dan in de meeste andere Midden-Europese landen. Hierdoor is het effect van de feminisatie op de huidige arbeidsdeelname van vrouwen nog steeds sterk en was de groei van de vrouwelijke werkzaamheid in de loop van de jaren '90 in het Vlaams Gewest veel groter dan in de meeste andere Europese lidstaten. Deze groei was net als in de andere landen ongelijk verdeeld over de verschillende huishoudtypen: bij vrouwen met kinderen was de toename van de werkzaamheidsgraad veel groter dan bij vrouwen zonder kinderen en binnen de groep mét kinderen was de toename groter naarmate het aantal kinderen hoger ligt. Met ander woorden, hoe groter de achterstand van het huishoudtype op de arbeidsmarkt, hoe sterker de groei van de werkzaamheid was in de loop van de voorbije tien jaar. Deze trend vinden we in de meeste Europese lidstaten terug. Omwille van de sterkere inhaalbeweging die Vlaamse vrouwen in de loop van de jaren '90 maakten, is deze trend meer uitgesproken in het Vlaams Gewest.

Het **eenoudergezin** ten slotte is een ander 'nieuw' huishoudtype dat het voorbije decennium een sterke toename kende. In Vlaanderen is het aantal alleenstaande moeders onder de

vrouwen tussen 25 en 49 jaar toegenomen van 44 000 naar 70 000, of van 4% naar 7% van de vrouwelijke bevolking in deze leeftijdsklasse. Alleenstaande vaders blijven in alle leeftijdsklassen beperkt tot minder dan 1% van de mannelijke bevolking. De arbeidsdeelname van alleenstaande moeders verschilt sterk van land tot land. In Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk bereikt het aandeel werkenden bij de alleenstaande moeders een redelijk hoog niveau (70% of meer). België, Nederland, Ierland en Groot-Brittannië daarentegen zijn landen waar eenoudergezinnen een kwetsbare positie innemen op de arbeidsmarkt. Ook in het Vlaams Gewest is dit zo. Vooral bij de jongere moeders (25-34 jaar) die aan het hoofd staan van een eenoudergezin ligt het aandeel werkenden erg laag (50% à 60%) en loopt de werkloosheidsgraad extreem hoog op (+25%).

Ouderen 50-64 jaar

In alle Europese landen ligt het werkzaamheidspeil van de 50-plussers erg laag, maar dat van de Vlaamse ouderen is, zowel bij de vrouwen (24%) als bij de mannen (51%), het laagste in Europa. Bij de vrouwen vormt de late feminisatie van de Belgische arbeidsmarkt de voornaamste verklaring voor de beperkte arbeidsdeelname. Bij de mannen ligt de vervroegde uittrede, die in België twee decennia lang werd gestimuleerd, aan de basis van het lage werkzaamheidspeil.

In de onderzochte landen vertoont de leeftijdsklasse tussen 50 en 64 jaar nog enkele andere opvallende algemene kenmerken. Zo neemt de werkzaamheidsgraad van de ouderen zeer sterk af met de leeftijd: terwijl in de groep van 50 tot 54 jaar nog 69% aan het werk is, bedraagt de werkzaamheidsgraad bij de 60- tot 64-jarigen nog slechts 22% (cijfers EU-11). Een ander typisch kenmerk van de ouderen is dat de kloof tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt in deze leeftijdsklasse het grootst is.

In Vlaanderen – en in de Midden-Europese landen – zijn ouderen zonder inwonende kinderen in de meerderheid (meer dan 50%); hun aandeel neemt sterk toe met de leeftijd. Ouderen met kinderen komen nog wel veelvuldig voor bij de 50- tot 54-jarigen (ca. 50%), maar bij de 60-plussers ligt hun aandeel lager dan 10%.

In de meeste EU-11-landen zijn de patronen inzake arbeidsdeelname van 50-plussers vergelijkbaar met die van de jongere leeftijdsklassen. Vrouwen met kinderen zijn, indien ze samenwonen met een partner, minder vaak aan het werk dan vrouwen zonder kinderen en

alleenstaanden vormen de meest actieven onder de vrouwen. Bij de oudere mannen komt het omgekeerde patroon voor: oudere mannen met kinderen zijn vaker aan het werk dan mannen zonder kinderen en alleenstaanden (zonder kinderen) vormen er de zwakste huishoudcategorie op de arbeidsmarkt.

Van de ouderen in Vlaanderen volgen enkel de **alleenstaanden** (115 000 personen) dit Europese patroon: bij de vrouwen behoren de alleenstaanden tot de meest actieven op de arbeidsmarkt, terwijl alleenstaande mannen een minder gunstige arbeidspositie innemen dan mannen in andere gezinsposities. De relatief lage werkzaamheidsgraad en de opmerkelijk hoge werkloosheidsgraad van alleenstaande mannen treffen we reeds aan bij de 25- tot 49-jarigen en vinden we dus ook bij de ouderen terug. Het benadrukt de kwetsbare positie van deze bevolkingsgroep op de arbeidsmarkt.

Wat de **andere gezinstypen** betreft wijkt Vlaanderen (en België) af van de Europese trends. Oudere vrouwen in koppels zijn in Vlaanderen vaker aan het werk als er nog kinderen in huis wonen en bij de mannen vinden we het Europese patroon uitvergroot terug: in het Vlaams Gewest gaapt er een ware kloof inzake arbeidsdeelname tussen oudere mannen met en zonder kinderen.

Deze arbeidsmarktkenmerken van de Vlaamse ouderen leiden tot een opmerkelijke vaststelling. Het kenmerkend lage werkzaamheidspeil van de Vlaamse (en Belgische) ouderen treffen we enkel aan bij de ouderen zonder inwonende kinderen (587 000 personen): zowel mannelijke alleenstaanden als mannen en vrouwen in koppels zonder kinderen tellen een aandeel werkenden dat tot de laagste in Europa behoort. Bij de ouderen die nog inwonende kinderen hebben (242 000 personen), vinden we deze lage arbeidsdeelname geenszins terug: oudere Vlaamse vrouwen met kinderen behalen in Europees perspectief een behoorlijk werkzaamheidspeil (hoger dan gemiddeld in EU-11) en de oudere Vlaamse mannen met kinderen zijn zelfs veel actiever op de arbeidsmarkt dan dezelfde bevolkingsgroep in alle andere EU-11-lidstaten.

Deze vaststelling versterkt de indruk dat een groot aantal mannelijke 50-plussers in Vlaanderen (en in België) aan het werk blijft zolang ze in het onderhoud van hun (studerende) kinderen voorzien en dat ze hun loopbaan afbouwen naarmate hun kroost het ouderlijk huis verlaat. Een verklaring voor het feit dat dit patroon van vervroegde uittrede bij mannelijke 50-plussers in Vlaanderen (en België) veel meer uitgesproken is dan in de overige EU-11-landen, kan vermoedelijk gevonden worden in de ruimere mogelijkheden die in België bestaan om voor de leeftijd van 65 jaar de arbeidsmarkt te verlaten.

De typisch Belgische kloof tussen oudere mannen met en zonder kinderen is in de loop van de jaren '90 nog toegenomen: terwijl in het Vlaams Gewest (en in België) het aandeel werkenden bij de alleenstaanden en de mannen in koppels zonder kinderen in de loop van de jaren '90 stabiel bleef, kende het werkzaamheidspeil van oudere mannen die samenwonen met een partner en kinderen een sterke toename (van 75% naar 84%). Tegelijk echter zijn de ouderen met inwonende kinderen een slinkende bevolkingsgroep, terwijl het aandeel personen zonder kinderen bij de 50-plussers toeneemt. De groep met de laagste werkzaamheid breidt dus uit en houdt de gemiddelde werkzaamheidsgraad van de oudere mannen laag.

De seksekloof is bij de ouderen een stuk groter dan in de jongere leeftijdsklassen. Vooral bij de ouderen uit koppels met kinderen neemt het sekseverschil zeer grote afmetingen aan: in het Vlaams Gewest (en tevens in EU-11) ligt het aandeel werkenden bij de mannen in deze gezinspositie dubbel zo hoog als bij de vrouwen (84% tegenover 43%). Doordat de vrouwen die de komende jaren de leeftijd van 50 jaar zullen bereiken telkens behoren tot generaties die, sinds ze jong zijn, actiever aan de arbeidsmarkt deelnemen dan de huidige 50-plussers, ligt het binnen de verwachtingen dat de seksekloof gaandeweg zal afnemen en de globale werkzaamheidsgraad van de ouderen stilaan zal toenemen. Of ook het verschil tussen ouderen met en ouderen zonder kinderen in de toekomst zal afnemen, is echter zeer de vraag.

Conclusie

De toenemende variatie in de gezinsstructuur en in de levensloop van mannen en vrouwen gaat gepaard met een sterke groei van de arbeidsdeelname van vrouwen. Hoewel de seksekloof, vooral in de oudere leeftijdsklassen, blijft bestaan, is deze het voorbije decennium opnieuw fors geslonken. Bij de jonge volwassenen in Vlaanderen lijkt het sekseverschil stilaan overbrugbaar te worden: Vlaamse vrouwen zonder kinderen zijn bijna even vaak aan het werk als mannen en zelfs wanneer er kinderen in het gezin aanwezig zijn, blijven meer dan vier op vijf jonge vrouwen aan het werk. Het is dan ook uitkijken of deze jonge moeders erin zullen slagen hun bijzonder hoge werkzaamheidsgraad te handhaven wanneer ze ouder worden. Intussen ontstaan in andere lagen van de bevolking nieuwe kwetsbare groepen: alleenstaande moeders in de eerste plaats, maar ook alleenstaande mannen zonder kinderen zijn opvallend vaker werkzoekend en hebben heel wat minder vaak een betaalde baan dan hun leeftijdsgenoten in andere huishoudposities.

De cijfers in deze publicatie zijn gebaseerd op de Europese Labour Force Survey (LFS), een Europese databank die beheerd wordt door Eurostat. De Europese LFS is op haar beurt gebaseerd op de diverse nationale enquêtes naar de arbeidskrachten; in België is dit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) van het NIS.

1 ■■ Huishoudtypen

In de meeste landen zijn de vragen naar de samenstelling van het huishouden en de gezinspositie van de bevolking opgenomen in de algemene vragenlijst van de nationale enquête naar de arbeidskrachten. In België bestaat er naast de individuele vragenlijst een 'huishoudformulier' waarop de samenstelling van het huishouden wordt ingevuld. Voor Zweden, Denemarken en Finland bevat de LFS geen huishouddata op individueel niveau. Deze landen konden bijgevolg niet in de analyse worden opgenomen.

De bevolking wordt ingedeeld in 8 huishoudposities:

1. *alleenstaand*:
persoon die leeft in een huishouden bestaand uit één persoon;
2. *inwonend bij de ouders*:
persoon die inwoont bij (één van) de ouders; één van de ouders is de referentiepersoon van het huishouden;
3. *samenwonend met partner ('koppels')*:
persoon die samenwoont met zijn of haar partner (al dan niet gehuwd); het huishouden bestaat uit twee personen;
4. *samenwonend met partner en één kind ('koppel met 1 kind')*:
persoon die samenwoont met zijn of haar partner (al dan niet gehuwd) en zijn of haar kind (of kind van de partner); het huishouden bestaat uit drie personen en de persoon zelf of de partner is de referentiepersoon van het huishouden;
5. *samenwonend met partner en twee kinderen ('koppel met 2 kinderen')*:
persoon die samenwoont met zijn of haar partner (al dan niet gehuwd) en zijn of haar

- twee kinderen (of kinderen van de partner); het huishouden bestaat uit vier personen en de persoon zelf of de partner is de referentiepersoon van het huishouden;
6. *samenwonend met partner en drie of meer kinderen ('koppel met 3+ kinderen')*:
persoon die samenwoont met zijn of haar partner (al dan niet gehuwd) en zijn of haar drie of meer kinderen (of kinderen van de partner); het huishouden bestaat uitsluitend uit het koppel en deze kinderen, de persoon zelf of de partner is de referentiepersoon van het huishouden;
 7. *alleenstaand met kinderen ('eenoudergezinnen')*:
persoon die leeft in een huishouden dat uitsluitend bestaat uit hem- of haarzelf en zijn of haar kind(eren); de persoon zelf is de referentiepersoon van het huishouden;
 8. *anderen*:
alle personen die niet in categorie 1-7 thuishoren.

De typering van een huishoudpositie gebeurt vanuit het perspectief van de referentiepersoon van het huishouden (meestal is dit de belangrijkste kostwinner in het huishouden). De aanduiding van de familieband ('ouder'-'kind') staat los van de leeftijd van de kinderen; ook kinderen van de partner worden als 'kinderen' beschouwd. Zowel gehuwde als ongehuwde partners worden als 'partner' beschouwd. Alle categorieën met uitzondering van de 'anderen' zijn zuivere huishoudtypen, dit wil zeggen dat geen andere personen deel uitmaken van het huishouden dan degenen die de categorie aanduidt. Bijvoorbeeld: de ouders in het geval van een koppel met twee inwonende kinderen horen thuis in categorie 5. Indien één van de kinderen reeds het huis uit is, horen de ouders thuis in categorie 4. Indien het gezin eveneens een inwonende oma telt, zullen alle gezinsleden terug te vinden zijn in categorie 8.

In de figuren worden meestal enkel de huishoudtypen opgenomen die binnen een geslacht en binnen een leeftijdsklasse minstens 5% van de bevolking uitmaken.

2 ■■ 11 Europese lidstaten

Door de beperkingen van de databank konden slechts 11 Europese lidstaten in de analyse opgenomen worden. Voor Zweden, Denemarken en Finland bevat de LFS geen huishoud-data op individueel niveau (zie hoger) en voor Luxemburg zijn de verschillende huishoud-categorieën te klein om betrouwbaar te zijn. De 11 Europese lidstaten die wel in de analyse werden opgenomen zijn België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Spanje. Deze 11 landen tezamen worden aangeduid met de afkorting 'EU-11'.

3 ■ ■ Het jaar 2000 en de evolutie 1990-2000

De regel is dat de gebruikte LFS-data betrekking hebben op het tweede kwartaal van het betreffende jaar.

De uitzonderingen hierop zijn:

- Frankrijk: beschikbare LFS-data hebben betrekking op het eerste kwartaal
- België (en gewesten), Italië en Portugal: de LFS-data met betrekking tot het tweede kwartaal van deze drie landen vertonen jaarlijks grote schommelingen en zijn dus minder betrouwbaar. Deze onvolkomenheid werd opgevangen door voor deze landen met **voortschrijdende gemiddelden** te werken: in plaats van de data van één bepaald jaar, wordt telkens het gemiddelde van drie jaren genomen, zodat grote schommelingen afgevlakt worden. Omdat 2000 het laatst beschikbare jaar is en om niettemin een zekere eenvoud in de tekst te bewaren, hebben we er bovendien voor geopteerd om voor deze drie landen het gemiddelde van 1998, 1999 en 2000 aan te duiden met '2000'. Hieruit vloeit voort dat ook alle andere jaartallen voor België, Italië en Portugal betrekking hebben op het gemiddelde van dát jaar en de twee jaren ervoor.

De meest recente gegevens die in de analyse gebruikt worden hebben betrekking op het jaar 2000. Daarnaast wordt ook de evolutie in de loop van de jaren '90 besproken. Niet voor alle 11 landen zijn echter (betrouwbare) data met betrekking tot 2000 beschikbaar, of kan een evolutie vanaf 1988 (of 1990) gegeven worden. Data kunnen ontbreken omwille van twee redenen: ten eerste zijn de LFS-data zoals voor deze analyse vereist, voor bepaalde landen en voor bepaalde jaren onbestaande (met andere woorden niet leverbaar door Eurostat); ten tweede vertonen de tijdreeksen voor sommige landen grote breuken (vaak als gevolg van een wijziging in de enquête) zodat een beschrijving van de evolutie onmogelijk wordt - om dit op te vangen werden bepaalde jaren aan het begin of aan het einde van de tijdreeks uit de analyse geweerd. Door deze beperkingen hebben de meest recent beschikbare data voor Groot-Brittannië betrekking op 1999 en voor Ierland op 1997; daarnaast kan voor Duitsland en Nederland slechts een evolutie geschetst worden vanaf 1992 en voor Oostenrijk vanaf 1995.

Overzicht gebruikte data:

| | Data 2000 betrekking op... | Beschikbare jaren |
|------------------|----------------------------------------------------|-------------------|
| België | Gemiddelde 2 ^e kwartalen 1998-1999-2000 | 1990-2000 |
| Duitsland | 2 ^e kwartaal 2000 | 1992-2000 |
| Frankrijk | 1 ^e kwartaal 2000 | 1988-2000 |
| Griekenland | 2 ^e kwartaal 2000 | 1988-2000 |
| Groot-Brittannië | 2 ^e kwartaal 1999 | 1988-1999 |
| Ierland | 2 ^e kwartaal 1997 | 1988-1997 |
| Italië | Gemiddelde 2 ^e kwartalen 1998-1999-2000 | 1990-2000 |
| Nederland | 2 ^e kwartaal 2000 | 1992-2000 |
| Oostenrijk | 2 ^e kwartaal 2000 | 1995-2000 |
| Portugal | Gemiddelde 2 ^e kwartalen 1998-1999-2000 | 1990-2000 |
| Spanje | 2 ^e kwartaal 2000 | 1988-2000 |

4 ■ ■ Indicatoren

Op basis van hun arbeidsmarktsituatie wordt de bevolking in deze publicatie ingedeeld in 4 groepen: werkenden, werkzoekenden, studenten en inactieven. De afbakening van de twee eerste groepen gebeurt op basis van de ILO-definitie; dit is de door Eurostat (de leverancier van de data) gehanteerde norm. De twee laatste groepen horen volgens de ILO-afbakening thuis onder de 'niet-beroepsactieven'. Wij zonderen in deze laatste groep de studenten af, om een beter beeld te krijgen van de reden voor niet-beroepsactiviteit bij de jongeren. De overige niet-beroepsactieven duiden we aan met de term 'inactieven' of 'overigen'.

Definities

- *Werkenden:*
(ILO-definitie) personen die in de referentieweek minstens 1 uur betaalde arbeid verricht hebben.
- *Werkzoekenden:*
(ILO-definitie) niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van 4 weken en binnen de 2 weken een nieuwe job kunnen beginnen, en niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de 3 maanden begint.
- *Studenten:*
niet-werkenden en niet-werkzoekenden die in een referentieperiode van 4 weken een opleiding hebben gevolgd.
- *Inactieven/overigen:*
personen die niet tot de werkenden, werkzoekenden of studenten behoren.

Indicatoren

Opmerking: de leeftijdsafbakening wordt steeds bij de indicator vermeld. Indien niet vermeld, gaat het om de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

$$\text{Werkzaamheidsgraad} = \frac{\text{werkenden}}{\text{bevolking}}$$

$$\text{Werkloosheidsgraad} = \frac{\text{werkzoekenden}}{\text{werkenden} + \text{werkzoekenden}}$$

$$\text{Activiteitsgraad} = \frac{\text{werkenden} + \text{werkzoekenden}}{\text{bevolking}}$$

$$\text{Aandeel deeltijdarbeid} = \frac{\text{deeltijds werkenden}}{\text{deeltijds} + \text{voltijds werkenden}}$$

Let wel: het aandeel deeltijdarbeid wordt berekend als het aantal deeltijds werkenden ten opzichte van de som van het aantal deeltijds en het aantal voltijds werkenden. De werkenden waarvan het arbeidsregime ongekend is (vb. in België is dit het geval voor de zelfstandigen) worden in deze berekening buiten beschouwing gelaten.

5 ■ ■ Betrouwbaarheid

Omwille van de aard van de data is het noodzakelijk omzichtig om te springen met de gebruikte gegevens: het Europese databestand is immers een verzameling van verschillende nationale bestanden die op hun beurt gebaseerd zijn op enquêtegegevens. Om de betrouwbaarheid van het gebruikte cijfermateriaal te verhogen, houden we ons aan een aantal beperkingen en hebben we een aantal ingrepen uitgevoerd op de basisgegevens. Enkele daarvan werden reeds hoger vermeld, we zetten ze hier op een rijtje:

- volgens Eurostat zijn de LFS-data enkel betrouwbaar indien ze betrekking hebben op groepen bestaande uit minstens x aantal personen. Het minimale aantal verschilt van land tot land. Voor België bijvoorbeeld is dit 4 500 personen. We houden ons aan deze voorwaarde.
- omdat de gegevens voor België, Italië en Portugal over de jaren zeer grote schommelingen vertonen, gebruiken we voor deze drie landen voortschrijdende gemiddelden (zie hoger).
- gegevens van Duitsland en Nederland van vóór 1992 nemen we niet op omdat er tussen 1991 en 1992 een opvallende tijdreeksbreuk bestaat. Om dezelfde reden zijn de gegevens van Groot-Brittannië met betrekking tot 2000 niet opgenomen (tijdreeksbreuk met 1999).

- huishoudcategorieën die minder dan 5% van de bevolking in een bepaalde sekse- en leeftijdsgroep uitmaken, worden niet in de analyse opgenomen. Soms maken we hierop een uitzondering voor de eenoudergezinnen bij de vrouwen (4% van de bevolking). De aandelen van de huishoudcategorieën per geslacht en leeftijdsklasse vind je in tabellen 1.1 en 1.2 en in de cijferbijlage op de website.

Ondanks deze beperkingen moeten we voorzichtig omspringen met de data: er bestaat grote variatie tussen de landen in de meetmomenten, de vraagstelling, de wijze van enquêteren, etc. We vermijden dan ook om in de tekst percentages te gebruiken wanneer die ons inziens slechts indicatief zijn voor de arbeidsmarktsituatie van een bepaalde groep. De werkloosheidsgraden bijvoorbeeld, vermelden we enkel wanneer het om grote groepen binnen de bevolking gaat. In de cijferbijlage vind je wel alle precieze aandelen, ook van de kleinere groepen. Aan de lezer vragen we bij het gebruik van deze gegevens rekening te houden met hogergenoemde opmerkingen.

6 ■ ■ Basis voor figuur 3.29 'Werkzaamheidsgraad van de moeders (25-54 jaar) naar leeftijd van het jongste kind'

Figuur 3.29 is gebaseerd op een tweede LFS-bestand. Dit bestand deelt de bevolking in naar de aanwezigheid van kinderen in het huishouden en de leeftijd van het jongste kind. In dit bestand worden enkel de personen jonger dan 15 jaar beschouwd als kinderen. De cijfers voor het Vlaams Gewest (en België) hebben betrekking op het gemiddelde van de vier kwartalen van het betreffende jaar (2001). Wat de andere landen betreft hebben de gebruikte cijfers betrekking op het eerste (Frankrijk) of het tweede (alle overige landen) kwartaal van 2001.

Werkzaamheidsgraad van de bevolking naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie (EU-11*; 2000**)

| | % | 15-64 jaar | | | 15-24 jaar | | 25-49 jaar | | 50-64 jaar | |
|----------------------------|-----------|------------|-----------|-----------|------------|-----------|------------|-----------|------------|-----|
| | | Totaal | Vrouw | Man | Vrouw | Man | Vrouw | Man | Vrouw | Man |
| Thuiswonend | 46 | 38 | 51 | 30 | 39 | 63 | 74 | - | - | |
| Alleenstaand | 67 | 62 | 72 | 58 | 59 | 83 | 82 | 39 | 49 | |
| Met partner | 62 | 54 | 70 | 74 | 83 | 80 | 92 | 35 | 53 | |
| Met partner en 1 kind | 71 | 59 | 84 | - | - | 68 | 93 | 39 | 66 | |
| Met partner en 2 kinderen | 73 | 57 | 89 | - | - | 61 | 94 | 38 | 74 | |
| Met partner en 3+ kinderen | 66 | 45 | 86 | - | - | 48 | 89 | 31 | 74 | |
| Eenoudergezin | 59 | 57 | 71 | - | - | 64 | 80 | 44 | 60 | |
| Ander | 60 | 51 | 70 | 41 | 48 | 65 | 84 | 35 | 58 | |
| Totaal | 62 | 53 | 72 | 36 | 43 | 66 | 88 | 37 | 60 | |

* 11 Europese lidstaten: België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje

** Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999

Werkzaamheidsgraad van de bevolking naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie (Vlaams Gewest; 2000)

| | % | 15-64 jaar | | | 15-24 jaar | | 25-49 jaar | | 50-64 jaar | |
|----------------------------|-----------|------------|-----------|-----------|------------|-----------|------------|-----------|------------|-----|
| | | Totaal | Vrouw | Man | Vrouw | Man | Vrouw | Man | Vrouw | Man |
| Thuiswonend | 30 | 24 | 35 | 18 | 26 | 63 | 73 | - | - | |
| Alleenstaand | 63 | 58 | 68 | 71 | 65 | 82 | 81 | 29 | 38 | |
| Met partner | 53 | 43 | 63 | 85 | 92 | 78 | 95 | 18 | 40 | |
| Met partner en 1 kind | 81 | 70 | 92 | - | - | 78 | 97 | 40 | 82 | |
| Met partner en 2 kinderen | 85 | 75 | 96 | - | - | 77 | 97 | 52 | 88 | |
| Met partner en 3+ kinderen | 76 | 62 | 91 | - | - | 63 | 92 | - | 81 | |
| Eenoudergezin | 70 | 66 | - | - | - | 68 | - | 60 | - | |
| Ander | 59 | 47 | 70 | 57 | 65 | 72 | 91 | 11 | 29 | |
| Totaal | 62 | 53 | 71 | 29 | 34 | 75 | 92 | 24 | 51 | |

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Verklarende woordenlijst

Arbeidsleeftijd: de leeftijd tussen 15 en 64 jaar.

EU-11: de 11 lidstaten van de Europese Unie die werden opgenomen in de analyse: België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Spanje.

Arbeidssituatie: de bevolking wordt in deze publicatie ingedeeld in werkenden, werkzoekenden, studenten en inactieven.

Werkenden: (ILO-definitie) personen die in de referentieweek minstens 1 uur betaalde arbeid verricht hebben.

Werkzoekenden: (ILO-definitie) niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van 4 weken en binnen de 2 weken een nieuwe job kunnen beginnen, en niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de 3 maanden begint.

Studenten: niet-werkenden en niet-werkzoekenden die in een referentieperiode van 4 weken een opleiding hebben gevolgd.

Inactieven: personen die niet tot de werkenden, werkzoekenden of studenten behoren.

Indicatoren:

Werkzaamheidsgraad: het aandeel werkende personen in de bevolking op arbeidsleeftijd.

Werkloosheidsgraad: het aandeel werkzoekenden in de beroepsbevolking (beroepsbevolking = som van werkenden en werkzoekenden).

Activiteitsgraad: het aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd dat 'actief' is op de arbeidsmarkt, dit wil zeggen als werkende of als werkzoekende.